

# **Het houdt niet op, totdat je de slachtoffers beschermt**

**Complexe scheidingen en vermoedens/beschuldigingen  
van huiselijk geweld**

Werkgroep complexe scheidingen- multidisciplinaire samenwerking (CSMS)

2019

2019

CSMS, Het houdt niet op, totdat je de slachtoffers beschermt.

Complexe scheidingen en vermoedens/beschuldigingen van huiselijk geweld.

Dit boek mag zowel in digitale vorm als in hard-copy verspreid worden. Het is daarbij niet toegestaan de inhoud te wijzigen, tekst of figuren toe te voegen dan wel weg te laten. De gebruiker mag het werk niet voor commerciële doeleinden gebruiken.

Indien u wilt verwijzen naar dit boek, vermeld dan altijd de correcte referentie:

“Werkgroep complexe scheidingen - multidisciplinaire samenwerking (2019). Het houdt niet op, totdat je de slachtoffers beschermt. Complexe scheidingen en vermoedens/beschuldigingen van huiselijk geweld.”

**Verwijs alleen naar dit boek indien u het volledige boek zelf hebt gelezen.**

## *Voorwoord*

Dit boek gaat over het gebrek aan hulp na een scheiding voor kinderen en ouders die slachtoffer zijn van huiselijk geweld. Er bestaan over deze slachtoffers en de situatie waarin zij zich bevinden verkeerde gedachtes. Hierdoor staan zij volledig in de kou. Dit staat haaks op de wens die men in Nederland heeft om huiselijk geweld en in het bijzonder kindermishandeling tegen te gaan.

Probeer je voor te stellen dat je een kind behandelt dat seksueel misbruikt is door een ouder en dat dat kind te horen krijgt dat ze contact moet hebben met deze ouder die ook de dader is. Het kind geeft over van de stress.

Of probeer je je voor te stellen dat je een vrouw opvangt die in het ziekenhuis belandde na een vuistslag van haar ex. Ze heeft na jaren van huiselijk geweld de stap durven zetten om veiligheid te bereiken voor haar kinderen en zichzelf. Ze is bang dat haar ex haar zal vermoorden uit wraak, maar ze moet elke week met hem aan tafel bij de mediator om afspraken te maken over de kinderen. Volgens de jeugdbescherming is deze moeder bezig met een haatcampagne richting haar ex en zijn de kinderen beter af bij vader.

*Wat zou jij doen als je als professional betrokken was bij dergelijke situaties?*

Wij (de auteurs van dit boek) deelden onze verhalen met andere professionals en vonden herkenning en steun, maar ook een groot gevoel van onmacht. We ontdekten namelijk dat onze verhalen bepaald geen uitzondering waren. De aanwezigheid van een complexe scheidingscontext bleek keer op keer aanleiding te zijn voor het toepassen van verkeerde theoretische kaders, het inzetten van verkeerde interventies en het nemen van desastreuze beslissingen. Dit inzicht, heeft geleid tot de oprichting van de werkgroep complexe scheidingen-multidisciplinaire samenwerking (CSMS). Wij zijn ons gaan verdiepen in de richtlijnen en bestaande systemen en hebben deze vergeleken met de (internationale) wetenschappelijke bevindingen en de internationale verdragen. Op deze manier zijn we gekomen tot een beschrijving van de huidige stand van zaken en van de oorzaken van het feit dat slachtoffers vaak niet beschermd worden. Uit deze bevindingen volgen onze aanbevelingen. Wij hopen dat deze zullen worden gevolgd en we ons doel bereiken namelijk: dat slachtoffers van huiselijk geweld beschermd en geholpen zullen worden.

We hebben besloten dat iedereen die zich bezig houdt met complexe scheidingen op de hoogte zou moeten zijn van onze bevindingen en hebben daarom het onderhavige boek geschreven en gekozen voor een vorm van publicatie die voor iedereen toegankelijk zal zijn.

De werkgroep bestaat uit hulpverleners en wetenschappers. Het is een bewuste keuze geweest om geen namen aan dit boek te verbinden. De bedoeling is namelijk de wetenschap haar werk te laten doen. Persoonlijke titels, meningen en persoonlijke ervaringen horen niet thuis in dit boek. Bovendien kwamen we op het internet (in blogs, social media, etc.) ongenueanceerde persoonlijke aanvallen op wetenschappers tegen. We vonden de toon van sommige stukken intimiderend en de inhoud ongepast. Uiteraard mag er discussie ontstaan over de thema's die worden besproken in het onderhavige boek. We willen echter voorkomen dat het boek leidt tot onterechte persoonlijke aanvallen. We hopen dat eventueel commentaar of discussie op een integere manier zal plaatsvinden, zal gaan over de inhoud en zal leiden tot (nog) meer inzicht in het thema.

We bedanken de (internationale) wetenschappers die ons hebben geholpen bij onze zoektocht naar antwoorden. Ook bedanken wij de proeflezers voor hun waardevolle feedback. Tot slot dank aan onze familie en vrienden die ons steunden en hielpen de tijd vrij te maken voor het schrijven van dit boek.

CSMS, mei, 2019

## *Inhoud*

<b>Voorwoord</b> .....	<b>3</b>
<b>1. Inleiding</b> .....	<b>11</b>
1.1 Doel.....	11
1.2 Methode .....	11
1.3 Beschrijving van de inhoud .....	13
<b>2. Cijfers over scheiding, zorgverdeling en huiselijk geweld</b> .....	<b>15</b>
2.1 Cijfers over het aantal scheidingen van ouders.....	15
2.2 De verdeling van de zorg voor de kinderen.....	16
2.3 Cijfers over het aantal complexe scheidingen.....	19
2.4 De cijfers over huiselijk geweld .....	20
<b>3. Huiselijk geweld als oorzaak van complexe scheidingen</b> .....	<b>23</b>
3.1 Complexe scheidingen behoeven een verklaring .....	23
3.2 Definitie en aard van huiselijk geweld.....	25
3.3 Oorzaken van huiselijk geweld.....	26
3.4 Gevolgen van huiselijk geweld voor kinderen .....	28
3.5 Verband tussen huiselijk geweld en scheiding.....	29
<b>4. Erkenning van huiselijk geweld als oorzaak van een complexe scheiding</b> .....	<b>32</b>
4.1 Hoe serieus neemt men huiselijk geweld bij complexe scheidingen? .....	32
4.2 Ouderverstoting.....	34
4.2.1 De theorie over ouderverstoting .....	34

4.2.2 Wetenschappelijke status van ouderverstoting.....	35
4.3 Waarom is het idee van ouderverstoting zo gemeenzaam? .....	38
4.3.1 Gedrag van gescheiden ouders .....	38
4.3.2 Acceptatie.....	39
4.3.3 Man-vrouw verhoudingen .....	40
4.4 Gendersverschillen in huiselijk geweld.....	41
4.4.1 Gendersverschillen in de prevalentie van huiselijk geweld .....	42
4.4.2 Verschillen in huiselijk geweld tussen vaders en moeders .....	43
4.4.3 Genderongelijkheid.....	44
4.5 Het drie-planetten model .....	45
4.6 Hoe daders en beschermende ouders overkomen.....	48
<b>5. Erkenning van de belevingen en belangen van het kind .....</b>	<b>50</b>
5.1 De beleving van het kind doet ertoe.....	50
5.1.1 De beleving van kinderen is sterk bepalend in wat in hun belang is .....	50
5.1.2 Onterechte veronderstelling dat ouders het (samen) kunnen oplossen .....	50
5.1.3 Waarom de veronderstelling “altijd omgang” onjuist is.....	51
5.2 Het is moeilijk voor kinderen om over huiselijk geweld te praten .....	54
5.3 Het is moeilijk voor professionals om met kinderen te praten .....	55
5.3.1 Professionals durven niet goed .....	55
5.3.2 De juiste kennis en vaardigheden zijn nodig .....	56

5.4 Kinderen worden vaak niet geloofd.....	58
5.4.1 Mishandelingen en misbruik kunnen onvoorstelbaar zijn .....	58
5.4.2 De verklaringen van kinderen kunnen onwaarheden bevatten .....	59
5.4.3 De manier waarop kinderen vertellen kan verkeerd geïnterpreteerd worden.....	60
5.5 Het strafrecht beïnvloedt het familierecht .....	61
5.6 Onvoldoende erkenning .....	63
<b>6. De verwijzingen, onderzoeken, en interventies .....</b>	<b>65</b>
6.1 Verwijzingen .....	65
6.2 Mediation en ouderschapsonderzoek .....	66
6.3 Bijzonder curator .....	67
6.4 Gedragsdeskundig Onderzoek .....	68
6.5 Jeugdbescherming .....	70
6.5.1 Raad voor de Kinderbescherming (Raad).....	70
6.5.2 Veilig Thuis.....	71
6.5.3 Gecertificeerde instelling .....	71
6.5.4 Problemen met jeugdbescherming .....	72
6.6 Programma's door de jeugd- en opvoedhulporganisaties .....	74
6.6.1 Programma's voor kinderen .....	74
6.6.2 Programma's voor ouders (en kinderen).....	76
6.6.3 Geen bewezen effectieve programma's .....	76

6.7 Begeleide omgang .....	77
6.7.1 Doel van begeleide omgang.....	77
6.7.2 Effecten van begeleide omgang .....	78
6.7.3 Risico's van begeleide omgang .....	79
6.8 Programma's voor daders van huiselijk geweld .....	80
6.9 Behandeling van slachtoffers van huiselijk geweld .....	81
<b>7. De consequenties voor beschermende ouders en kinderen .....</b>	<b>83</b>
7.1 De moeder of de vader als beschermende ouder.....	83
7.2 Juridische consequenties voor beschermende ouders en kinderen.....	84
7.2.1 De plicht om te beschermen.....	84
7.2.2 Gezag- en omgang .....	84
7.2.3 Weigering van de beschermende ouder .....	86
7.3 De gevolgen voor de fysieke en emotionele veiligheid.....	88
7.3.1 Continuering van geweld .....	88
7.3.2 Secundaire victimisatie.....	89
7.3.3 Onveiligheid van de slachtoffers .....	91
<b>8. Conclusies en aanbevelingen .....</b>	<b>93</b>
8.1 Conclusies.....	93
8.2 Wetgeving .....	93
8.3 Expertise .....	94
8.3.1 Het maken van een inschatting.....	94



8.3.2 Verdeling van de taken over de juiste specialisten.....	96
8.4 Ruimte voor correcte redeneringen en overwegingen .....	98
8.5 Tegengaan van vooroordelen .....	101
<b>Referenties .....</b>	<b>103</b>
<b>Bijlage I: Uitleg over de wetenschap .....</b>	<b>147</b>
<b>Bijlage II: Citaten uit het werk van Gardner .....</b>	<b>150</b>

Denk toch eens na. We moeten met zijn allen goed voor kindjes zorgen. Als je wilt dat je een kindje helpt, moet je altijd goed nadenken wie lief is en wie niet en wie er goed kan helpen.

- een kindje

# ***1. Inleiding***

## ***1.1 Doel***

Dit boek gaat over de fouten die gemaakt worden richting slachtoffers van huiselijk geweld binnen een complexe scheidingscontext. De bedoeling is de lezer hiervan op de hoogte te brengen en te voorzien van de juiste informatie. Ook willen we de lezer inzicht geven in de oorzaken waarom er fouten worden gemaakt en vooroordelen bestaan, opdat er motivatie zal ontstaan tot verandering. Met dezelfde reden zullen we de lezer uitleggen dat het huidige beleid leidt tot onveiligheid en verdere schade voor de slachtoffers van huiselijk geweld. Het uiteindelijke doel is de lezer te overtuigen van de noodzaak om slachtoffers beter te gaan beschermen en helpen. Hiertoe presenteren wij tevens aanbevelingen, die hopelijk zullen leiden tot veranderingen in het beleid.

## ***1.2 Methode***

In de zoektocht naar literatuur hebben we zeer veel verschillende zoektermen gebruikt in google scholar. We hebben ook referenties uit relevante publicaties opgezocht en na gingen welke publicaties terug verwezen naar een referentie om er achter te komen of er kritiek bestond en/of nieuwe bevindingen waren. We hebben het meest gezocht in het Nederlands en Engels. De reden hiervoor was simpelweg dat de leden van de werkgroep deze talen het beste beheersen. Om zo veel mogelijk de recente bevindingen te verkrijgen, heeft de groep bij voorkeur gezocht op (maar zich niet beperkt tot) artikelen vanaf 2015. We hebben tevens gebruik gemaakt van websites en van jurisprudentie. Deze zijn het laatst gecheckt in maart 2019.

We hebben niet enkel gebruik gemaakt van wetenschappelijke artikelen. Andere bronnen zijn bijvoorbeeld juridische websites en rapporten van adviesraden. Gegeven het feit dat het vrijwel onmogelijk is om absolute garantie te verkrijgen van de waarde en kwaliteit van een bron, hebben we gebruik gemaakt van zo veel mogelijk verschillende bronnen van zo veel mogelijk verschillende auteurs en kritieken op methoden zorgvuldig gelezen en benut. We hebben enkele auteurs telefonisch vragen gesteld naar aanleiding van hun werk. We hebben dan vragen gesteld over hun gedachten, en waarop zij hun gedachten baseren. Vervolgens zijn we nagegaan of deze redeneringen inderdaad verdere wetenschappelijke onderbouwing kenden. We hebben alle gebruikte bronnen zo duidelijk mogelijk genoteerd in het boek. In de lopende tekst staan de

achternamen van de auteurs en het jaartal van de publicatie genoemd. Eventueel bij herhaling of meer dan vijf auteurs, staat simpelweg de achternaam van de eerste auteur genoemd, gevolgd door 'e.a.' (en anderen). De volledige referenties staan in de referentielijst. Bronnen waarbij dit systeem niet goed werkte, zoals jurisprudentiezaken en bronnen zonder auteurs, hebben we door middel van een voetnoot genoteerd. Bij alle bronnen staan zo veel mogelijk de hyperlinks naar het document in de referenties of voetnoten vermeld.

De CSMS heeft zich in het bijzonder gericht op de wetenschappelijke literatuur waarin met onderzoek onderbouwde uitspraken worden gedaan. Voor lezers die niet of minder bekend zijn met de wetenschap, verwijzen wij naar Bijlage I. We kwamen regelmatig publicaties tegen waarin cijfers en stellingen werden genoemd waarbij weliswaar een referentie stond, maar de cijfers of stellingen niet of onvoldoende empirische ondersteuning vonden van de betreffende referentie. Het komt voor dat cijfers in stukken worden overgenomen uit andere publicaties waarin niet vermeld staat waarop deze cijfers zijn gebaseerd: of het bijvoorbeeld een schatting is, een berekening, of een onderzoek onder een representatieve steekproef. Daarnaast is er over het onderwerp complexe scheidingen relatief veel geschreven door dezelfde personen in dezelfde (internationale) tijdschriften. Op het moment dat dit wetenschappers zijn die zich hebben toegelegd op het onderwerp en veel empirisch onderzoek verrichten, dat zij in hun publicaties beschrijven, kan dit nieuwe informatie over een onderwerp opleveren (zoals een proefschrift dat altijd over één onderwerp of thema gaat). Het is voorstelbaar dat deze publicaties vaker in eenzelfde tijdschrift worden gepubliceerd wanneer dit tijdschrift een specialistisch vakblad is. Het probleem ontstaat wanneer theorieën uiteen worden gezet en niet (duidelijk) wordt aangegeven dat de theorieën (nog) geen empirische ondersteuning kennen of door empirie worden tegengesproken. Als deze stukken telkens door dezelfde mensen met dezelfde ideeën worden beoordeeld, kan het gebeuren dat ze onterecht worden gepubliceerd. De CSMS is publicaties tegengekomen over complexe scheidingen waarbij de onderbouwing vrijwel volledig bestond uit referenties naar eerder eigen werk en/of werk van auteurs met gelijke gedachten zonder dat in die werken daadwerkelijk bewijs voor de gemaakte stellingen werd gepresenteerd. Uiteraard zijn dergelijke publicaties niet gebruikt of enkel om na te gaan welke theorieën er worden geopperd en te beschrijven in hoeverre ze ondersteuning kennen in de wetenschappelijke literatuur, benut worden in de praktijk en met welke mogelijke effecten.

### *1.3 Beschrijving van de inhoud*

Voordat ingegaan wordt op de theoretische kaders en inhoudelijke bevindingen, wordt een overzicht gegeven van de relevante cijfers. Eerst wordt een beeld geschetst van het aantal scheidingen in Nederland waarmee kinderen te maken krijgen en vervolgens van de zorgverdelingen. Vervolgens wordt ingegaan op de ‘complexe scheidingen’, ook wel ‘vechtscheidingen’ genoemd. Over complexe scheidingen zijn regelmatig krantenberichten verschenen, documentaires te zien en ook gesprekken tussen mensen onderling gaan over dit soort scheidingen.<sup>1</sup> Complexe scheidingen zijn desalniettemin slecht begrepen en gedefinieerd ([Geurts, & Voert, 2014](#)). Men verwijst ermee naar scheidingen die problematisch verlopen, maar om welke problemen of conflicten het precies gaat, noch over hoe lang deze zouden moeten duren om te spreken van een complexe scheiding, blijft onduidelijk ([Geurts, & Voert, 2014](#)). Gebaseerd op de internationale definitie van ‘high conflict divorce’, wordt de complexe scheiding algemeen gedefinieerd als: “de minderheid van de scheidingen waarbij de ouders die uit elkaar gaan er niet in slagen los van elkaar te komen en die dit onvermogen nog jaren na de scheiding laten zien” ([De Ruiter, & Van Pol, 2017](#), p.1).<sup>2</sup> In hoofdstuk 2 wordt door het geven van de cijfers een eerste stap gezet te verduidelijken waarover we het hebben als het gaat over een complexe scheidingscontext. Het hoofdstuk wordt afgesloten met de prevalentie cijfers van huiselijk geweld.

In Hoofdstuk 3 zal uitgebreid worden ingegaan op huiselijk geweld als oorzaak voor complexe scheidingen. In dit hoofdstuk zal een uitleg worden gegeven over huiselijk geweld, de oorzaken van huiselijk geweld en waarom huiselijk geweld en scheidingen aan elkaar

---

<sup>1</sup> Enkele voorbeelden: ‘Werkgever moet vechtscheiding helpen voorkomen’ in de Telegraaf (17 febr. 2018, Binnenland) <https://www.telegraaf.nl/nieuws/1685156/werkgever-moet-vechtscheiding-helpen-voorkomen>; de uitzending ‘Vechtscheiding’ van de Monitor, uitgezonden op 29 jan. 2017 <https://demonitor.kro-ncrv.nl/onderzoeken/vechtscheidingen>

<sup>2</sup> Opgemerkt moet worden dat de inhoud van dit boek zich beperkt tot complexe scheidingen binnen de context van heteroseksuele relaties. De reden hiervoor is dat er onvoldoende gegevens beschikbaar waren om uitspraken te doen over scheidingen van ouders die een homoseksuele relatie met elkaar hadden

gerelateerd zijn. Onderbouwd zal worden dat in het overgrote deel van de complexe scheidingen huiselijk geweld een rol speelt.

In Hoofdstuk 4 komen we vervolgens tot een uitgebreide uitleg van het gebrek aan erkenning van huiselijk geweld binnen de complexe scheidingscontext. In dit hoofdstuk wordt uitgelegd welke onjuiste theorieën en vooroordelen leiden tot de miskening van huiselijk geweld. Tevens wordt verklaard waarom er zo veel ruimte bestaat voor deze verkeerde gedachten.

In Hoofdstuk 5 zal worden ingegaan op de erkenning van de belevingen en belangen van kinderen. We zullen uitleggen dat de beleving van kinderen sterk bepalend is in wat in hun belang is. Vervolgens zullen we verklaren waarom men desalniettemin te weinig waarde hecht aan hun belevingen, onvoldoende oog heeft voor hun belangen en slecht in staat blijkt te zijn om hun ervaringen van mishandeling en misbruik te erkennen.

In Hoofdstuk 6 wordt omschreven met welke verwijzingen, onderzoeken en interventies gescheiden ouders en hun kinderen te maken krijgen. Hierbij zal telkens specifiek worden ingegaan op de (in)effectiviteit en risico's wanneer er sprake is van huiselijk geweld.

In Hoofdstuk 7 wordt vervolgens uitgelegd wat de consequenties zijn voor beschermende ouders en kinderen. Zowel de juridische consequenties als de gevolgen voor de fysieke en emotionele veiligheid zullen worden belicht. De bevindingen uit dit hoofdstuk zijn de aanleiding geweest voor het schrijven van dit boek. Met de juiste cijfers en kennis van huiselijk geweld, evenals bewustzijn van de verkeerde theoretische assumpties en vooroordelen, geeft Hoofdstuk 7 dan ook de ernst van het probleem weer.

In Hoofdstuk 8 zullen we onze conclusies presenteren en komen tot de aanbevelingen. We hebben de aanbevelingen onderverdeeld in de benodigde veranderingen in wetgeving, verbeteringen van expertise, ruimte voor correcte redeneringen en overwegingen en het tegengaan van vooroordelen.

## ***2. Cijfers over scheiding, zorgverdeling en huiselijk geweld***

### ***2.1 Cijfers over het aantal scheidingen van ouders***

Er bestaat verwarring over hoeveel kinderen in Nederland betrokken zijn bij een echtscheiding of een scheiding van de ouders die niet door een huwelijk verbonden waren ([Sharifi, 2017](#)). Dit heeft te maken met cijfers die verkeerd berekend worden en/of cijfers die niet op de juiste manier worden overgenomen. Om een goed beeld te krijgen van het aantal kinderen dat met een scheiding van de ouders te maken krijgt, hebben we de meest recente cijfers die hierover zijn gepubliceerd, opgezocht.

In Nederland zijn er ongeveer 18.000 ouderparen van kinderen per jaar die een officiële huwelijksontbinding aangaan (gebaseerd op cijfers uit 2017; Centraal Bureau voor de Statistiek, [2018a b](#)).<sup>3</sup> Hierbij zijn ongeveer 32.000 a 33.000 kinderen betrokken.<sup>4</sup> Naar schatting zijn er daarnaast nog ongeveer 20.000 kinderen betrokken bij niet-gehuwde ouders die hun relatie verbreken ([Centraal Bureau voor de Statistiek, 2018b](#); [Van der Wal, 2018](#)).<sup>5</sup> Daarmee is de recente schatting dat er ongeveer 53.000 kinderen per jaar te maken krijgen met het uiteengaan van hun ouders ([Van der Wal, 2018](#)). Dit blijft een schatting. Het daadwerkelijk aantal ouders dat hun relatie verbreekt en daardoor stopt met samenwonen, schommelt per jaar. Daarnaast zijn er ouderstellen die hun samenwonen niet door middel van een geregistreerd partnerschap of huwelijk registreren. Deze mensen zijn niet opgenomen in de tabellen van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Voor aanvullende cijfers hebben we daarom gezocht naar grootschalig gestructureerd onderzoeken waarbij men Nederlandse participanten heeft gevraagd naar meegemaakte scheidingen van ouders. Een onderzoek onder scholieren in de laatste twee klassen van de basisschool leverde een percentage op van 25.8% van de kinderen die zei een scheiding van de ouders te hebben meegemaakt ([Vink, Pal, Eekhout, Pannebakker, & Mulder, 2016](#)). In een eerder onderzoek onder scholieren uit de eerste drie klassen van het voortgezet

---

<sup>3</sup> Zie ook <https://www.nji.nl/Scheiding-Achtergronden-Cijfers>

<sup>4</sup> <https://www.nji.nl/Scheiding-Achtergronden-Cijfers>

<sup>5</sup> Daar waar niet verder geëxpliciteerd, wordt met 'scheiding' in dit boek verwezen naar zowel officiële echtscheidingen als naar scheidingen van ouders die uit elkaar gaan zonder dat er eerder sprake was van een huwelijk.

onderwijs, gaf 18.7% van hen aan dat de ouders gescheiden zijn (13.2% echtscheiding, 5.5% scheiding na samenwonen; [Van der Valk, & Spruijt, 2013](#)); en in een onderzoek dat in 2010 onder volwassenen werd gedaan, rapporteerde 15% een scheiding van de ouders te hebben meegemaakt als kind ([Kuiper, Dusseldorp, & Vogels, 2010](#)).

## ***2.2 De verdeling van de zorg voor de kinderen***

In de media wordt het beeld geschetst dat mannen voor wat betreft hun rol als vader vaak nadelige effecten ondervinden van een scheiding. Er zouden veel vaders zijn die hun kinderen na een scheiding niet of nauwelijks zouden mogen zien (zie bijvoorbeeld [Den Hartog, 2016](#)). Dit beeld is echter onterecht.

In 1971 werd het wettelijk mogelijk gemaakt om te scheiden als een of beide partners vindt dat de relatie duurzaam ontwricht is ([Janssen, Poortman, Graaf, & Kalmijn, 1998](#)). Daarvoor waren er slechts enkele legitieme redenen om te scheiden, zoals overspel ([Janssen, e.a., 1998](#)). Deze wijziging in wetgeving was een gevolg van maatschappelijke veranderingen ([Van Poppel, & De Beer, 1993](#)). Deze veranderingen zijn niet typerend voor Nederland of Europa. Ook in andere plekken op de wereld, zoals Australië, Amerika en Canada werd wat men een 'no fault divorce' (scheiden zonder schuld) noemt, mogelijk ([Brown, Frederico, Hewitt, & Sheehan, 2000](#)).

Er is onderzoek gedaan onder een grote groep inmiddels volwassenen die in de periode na 1971 is geboren, te weten tussen 1971 en 1991. Van de respondenten die in die tijd meemaakten dat de ouders uiteen gingen, bleek 50% bij de moeder te blijven wonen, 5.6% bij de vader en voor 19.9% bleek er een ander arrangement te zijn. Voor de overige 24.5% golden andere omstandigheden, bijvoorbeeld doordat een van de ouders overleed ([Kalmijn, e.a., 2018](#)). Voor 1980 was co-ouderschap waarbij het kind van gescheiden ouders ongeveer even veel tijd bij de vader als bij de moeder is, zeer zeldzaam (1%). Tussen 1980 en 1998 steeg dit percentage naar ongeveer 5% ([Poortman, & van Gaalen, 2017](#)). Slechts een klein percentage gescheiden vaders in deze tijd (1991-1998) zag zijn kinderen (vrijwel) niet, te weten 11% ([Westphal, 2015](#)). In dit onderzoek was niet bepaald met welke reden deze vaders hun kinderen niet zagen. Wel werd aangegeven dat het percentage lager lag dan in vroegere tijden en een



verband gelegd met vaderlijke betrokkenheid bij de opvoeding. Door maatschappelijke veranderingen zouden vaders meer betrokkenheid tonen, wat eveneens tot uiting zou komen in het aantal vaders dat ook na scheiding het contact met de kinderen zou onderhouden ([Westphal, 2015](#)).

Hoewel er nog altijd veelvuldig naar deze cijfers wordt gerefereerd, zijn ze verouderd. In 2013 bleek meer dan een kwart van de ouders die scheidden te komen tot een co-ouderschapsregeling, die in 80% van de gevallen na twee jaar tijd nog stand hield ([Poortman, & van Gaalen, 2017](#)). Sinds 2009 zijn ouders verplicht om als ze uit elkaar gaan samen afspraken te maken en vast te leggen in een ouderschapsplan. Uit onderzoek naar 200 van deze ouderschapsplannen kwam naar voren dat van deze ouderstellen 38% afsprak dat het kind (of eventueel de kinderen) gemiddeld minimaal 3 nachten bij elk van beide ouders zou zijn. Een groep van 42.5% koos voor een ‘weekend plus arrangement’, wat wil zeggen dat het kind bij de ene ouder (meestal de moeder) woont en één weekend om de veertien dagen bij de andere ouder is, aangevuld met meer contactmomenten. Een voorbeeld hiervan is een extra doordeweekse overnachting in de andere week. Een kleine groep koos voor verblijf van het kind enkel bij een van beide ouders: 7.5% bij de moeder en 2% bij de vader. De overige 10% had (nog) geen zorgverdeling vastgelegd en liet dit bijvoorbeeld over aan de wensen van het kind of aan hoe de omstandigheden zouden worden indien beide ouders een nieuwe woning zouden hebben gevonden ([Nikolina, 2015](#)). Het percentage jongeren dat in het onderzoek onder middelbare scholieren aangaf helemaal geen contact met hun vader te hebben, lag lager dan 5% en de meerderheid had een of meer keer per week contact met hun vader (evenals met hun moeder) ([Van der Valk, & Spruijt, 2013](#)).

Deze cijfers geven aan dat verreweg de meeste kinderen na een scheiding frequent contact met hun vader behouden. Weliswaar besteden kinderen na de scheiding gemiddeld meer tijd bij de moeder dan bij de vader, maar dit geldt ook voor kinderen die bij samenwonende of gehuwde ouders opgroeien. Uit onderzoek blijkt dat het gebruikelijk is dat moeders meer tijd besteden aan de opvoeding van de kinderen ([Centraal Bureau voor de Statistiek, 2015](#)). Zelfs als ouders in gelijke mate betaald werk hebben, is het de moeder die het vaakst opvoedingstaken op zich neemt, zoals het naar bed brengen van de kinderen en bij hen blijven als ze ziek zijn ([Centraal Bureau voor de Statistiek, 2015](#)). Van de (echt)paren met kinderen, geldt dat in 18%

alleen de vader werkt en de moeder niet en in 58% de man voltijds werkt en de vrouw deeltijds (gegevens verzameld in 2015; [Portegijs, & Van den Brakel, 2016](#)). Uit onderzoek dat in 2013 werd verricht, bleek dat een op de drie vaders een ‘papadag’ heeft: een doordeweekse dag thuis is terwijl de partner werkt ([Portegijs, & Van den Brakel, 2016](#)). Voor moeders blijkt dat verreweg de meesten *minimaal* één doordeweekse dag thuis zijn terwijl hun partner werkt: 70% van de moeders is meer dan één doordeweekse dag thuis, een ruime 20% van de moeders heeft één ‘mamadag’ ([Portegijs, & Van den Brakel, 2016](#)). Deze cijfers verduidelijken dat de scheve verdeling in de zorgregelingen<sup>6</sup> van vaders en moeders niet specifiek is voor ouders die scheiden.

De wettelijke positie van vaders is versterkt aan het einde van de vorige eeuw. Sinds 1998 behouden ouders na een scheiding, anders dan voorheen, in principe samen het gezag ([Poortman, & van Gaalen, 2017](#)). In 2009 is bovendien het wettelijk beginsel vastgelegd dat vaders en moeders een gelijkwaardige rol hebben bij de verzorging en opvoeding van hun kind ([Poortman, & van Gaalen, 2017](#)). Gelijkwaardig staat daarbij niet gelijk aan een gelijke verdeling. Ouders of rechters, indien zij een beslissing dienen te nemen, kunnen, maar zijn niet verplicht te kiezen voor co-ouderschap.<sup>7</sup> Indien een ouder hiertoe een verzoek bij de rechter indient, gebruikt de rechter dit wel als uitgangspunt. De rechtbank maakt bij het bepalen van de zorgregeling een overweging waarbij ze bijvoorbeeld kijken naar praktische zaken zoals de afstand tussen de woningen van beide ouders, zo blijkt uit jurisprudentie ([Nikolina, 2015](#)). Het kan gebeuren dat een vader na de scheiding een co-ouderschap krijgt op basis van een beslissing van een rechter, zelfs wanneer deze voor de scheiding veel minder zorgtijd aan de kinderen besteedde ([Nikolina, 2015](#)). Uit onderzoek naar jurisprudentie blijkt dat rechters tot diverse zorgregelingen komen en hun beslissingen per casus en per kind onderbouwen met verschillende argumenten ([Nikolina, 2015](#)). Ook blijkt dat een moeder sinds de veranderingen in de wetgeving de omgang met de andere ouder niet gemakkelijk kan frustreren. Wanneer een ouder een bestaande zorgregeling niet of niet volledig na komt, kan de andere ouder dit aan de

---

<sup>6</sup> In dit boek wordt met ‘zorgregeling’ de verdeling van de zorg tussen twee ouders bedoeld en met ‘omgangsregeling’ het deel van de zorgregeling dat gaat over de omgang van het kind met de uitwonende ouder (die al dan niet met het gezag belast is)

<sup>7</sup> De Hoge Raad. [ECLI:NL:HR:2010:BL7407](#)

rechter voorleggen. De gevolgen zijn per casus verschillend. In jurisprudentie zijn voorbeelden van moeders die een boete moeten betalen, een taakstraf krijgen, het gezag en/of de woonplaats van de kinderen aan de andere ouder verliezen ([Nikolina, 2015](#)).<sup>8</sup> Uit het eerder genoemd onderzoek onder middelbare scholieren blijkt dat zij de ervaring hebben dat ouders zich doorgaans houden aan de bestaande zorgregeling en het percentage moeders en vaders dat zich er niet aan houdt (minder dan 10%) gelijk is ([Van der Valk, & Spruijt, 2013](#)).

### ***2.3 Cijfers over het aantal complexe scheidingen***

In de media wordt soms, onterecht een beeld geschetst dat een groot percentage van de kinderen een complexe scheiding meemaakt ([Geurts, & Voert, 2014](#)). Bij gebrek aan een heldere definitie, is het moeilijk een exact cijfer of percentage te geven van het aantal complexe scheidingen. Daarom geven we hier een beeld van het deel van de scheidingen dat problematisch verloopt.

Verreweg de meeste scheidingen verlopen zonder (grote) problemen ([Geurts, & Voert, 2014](#)). Over de periode 2001-2012 werd ongeveer 60% van alle echtscheidingen (inclusief scheidingen van paren zonder kinderen) op gemeenschappelijk verzoek gedaan, wat betekent dat beide partners samen om de scheiding vragen en ze het eens zijn over de gevolgen van de scheiding ([Geurts, & Voert, 2014](#)). Nog eens 22% werd weliswaar op eenzijdig verzoek gedaan, maar zonder verweer van de ander en 18% op tegenspraak ([Geurts, & Voert, 2014](#)). Indien er zaken aan de rechter worden voorgelegd, kan dit gaan om onenigheid over zorg- en opvoedingstaken, maar bijvoorbeeld ook over de verdeling van de huwelijksgemeenschap. Dit zijn dan ook vrij algemene gegevens.

Onderzoek naar dossiers uit 2010 van echtscheidingen van ouders met kinderen geeft meer details. In 83% maakten ouders in dit jaar alle afspraken zelf, in 7% besliste de rechter, in 8% nam de rechter een deel van de beslissingen en waren de ouders het voor een deel van de beslissingen zelf eens geworden, in 2% werd niets geregeld en 1% werd niet ontvankelijk verklaard (afgerond op gehele getallen) ([Tomassen-Van der Lans, 2015](#)). In iets meer dan

---

<sup>8</sup> [ECLI:NL:GHAMS:2005:AS6020](#)

driekwart van de zaken waarin de rechter in 2010 een beslissing gaf, ging het om kinderalimentatie. In 9% van de zaken werd er binnen twee jaar minimaal één vervolprocedure gestart over de getroffen regelingen ([Tomassen-Van der Lans, 2015](#)). Verder komt het onderzoek onder middelbare scholieren naar voren dat tussen de 7 en de 10% van de jongeren van gescheiden ouders gesproken heeft met iemand van de Raad voor de Kinderbescherming; tussen de 6.5 en de 14% van hen heeft gesproken met de kinderrechter ([Van der Valk, & Spruijt, 2013](#)). Op basis van deze cijfers is onze voorzichtige conclusie dat waarschijnlijk 5 tot 20% van alle scheidingen complex te noemen is.

## ***2.4 De cijfers over huiselijk geweld***

We hebben ervoor gekozen om cijfers te presenteren op basis van zelfrapportages van respondenten. Elke methode om de prevalentie van huiselijk geweld te schatten, kent nadelen. Een nadeel dat bij onderzoek naar zelf-rapportages wordt genoemd, is dat er sprake kan zijn van een hogere mate van non-respons onder actuele slachtoffers en daders, omdat ze niet deel durven te nemen (bijvoorbeeld uit angst voor represailles of uit angst geïdentificeerd te worden; [Van Eijkern, Downes, & Veenstra, 2018](#)). Desalniettemin levert zelfrapportage onderzoek minder stelselmatige problemen op dan andere methoden ([Mathews, Norman, Dunne, & Marston, 2017](#)). Bekend is dat onderzoek dat via instanties (bijv. politie, Veilig Thuis) en relevante beroepsgroepen (bijv. consultatiebureaus, scholen) loopt, veel problemen oplevert. Door gebrek aan tijd, onvolledige data, veranderingen in de manier van registreren, onbereid mee te werken, casussen die onzichtbaar blijven, een gekleurd filter in de casussen die bekend zijn, en subjectiviteit in de beoordelingen, kan dit type onderzoek geen representatieve inschatting opleveren ([Alink, e.a., 2011](#); [Van der Heijden, Cruyff, Van Gils, & Snippe, 2019](#)).

In Amerika is een vragenlijst ontwikkeld naar ingrijpende jeugdervaringen, in het Engels 'adverse childhood experiences' genoemd die inmiddels internationaal wordt gebruikt ([Felitti, e.a., 1998](#); [Vink, e.a., 2016](#)). Hierin zijn tien categorieën opgenomen, waaronder zes vormen van kindermishandeling, namelijk: fysieke mishandeling, emotionele mishandeling, seksuele mishandeling, getuige zijn van partnergeweld, emotionele verwaarlozing, of fysieke verwaarlozing (met als overige vier categorieën: opgroeien in een gezin met een probleemdrinker, alcoholist of drugsgebruiker, samen leven met een psychiatrisch ziek of suïcidaal gezinslid, het meemaken van detentie van een gezinslid). In een onderzoek onder ruim

600 Nederlandse kinderen met behulp van deze vragenlijst bleek dat 27% van de kinderen in de laatste twee klassen van de basisschool een of meerdere vormen van huiselijk geweld meemaakte of had meegemaakt (zie de eerste kolom van Tabel 1 voor een specificatie van deze cijfers naar type huiselijk geweld; [Vink, e.a., 2016](#)). Kinderen kunnen uiteraard ook in de middelbare schoolleeftijd nog (verdere) ingrijpende ervaringen meemaken. In een eerder onderzoek onder volwassenen die rapporteerden over hun jeugd werden dan ook hogere percentages gevonden (zie de tweede kolom van Tabel 1). Er is ook onderzoek gedaan onder middelbare scholieren (12-18 jaar oud). Dit onderzoek leverde hogere prevalentiecijfers op, namelijk 24% voor verwaarlozing, 4% seksueel misbruik, 33% fysiek geweld, 58% psychologisch geweld (wat niet altijd kindermishandeling hoeft te zijn, zoals schreeuwen) en 15% blootstelling aan geweld tussen de ouders (afgerond op hele percentages) ([Schellingerhout, & Ramakers, 2017](#)). Aangezien in dit onderzoek gebruikt werd gemaakt van andere definities en operationalisaties (ofwel een andere vragenlijst) zijn deze niet rechtstreeks met de andere onderzoeken te vergelijken.

Uit onderzoek onder volwassenen naar enkel fysiek en seksueel huiselijk geweld, blijkt verder dat 5.5% van hen aangeeft de voorliggende 5 jaar een of beide van deze vormen van huiselijk geweld te hebben meegemaakt ([Van Eijkern, e.a., 2018](#)). Binnen deze groep gaat het in 55.6% om (ex)partnergeweld. Vanwege de hoge non-respons wordt gedacht dat dit een minimum prevalentie is ([Van Eijkern, e.a., 2018](#)).

Tabel 1. Percentages kinderen (10-12 jaar oud) en volwassenen dat rapporteert in de kindertijd huiselijk geweld mee te maken of te hebben meegemaakt afgerond op hele percentages

Kindermishandeling	Percentages gevonden door Vink e.a. (2016) onder kinderen tussen de 10-12 jaar oud (van 664 kinderen)	Percentages gevonden door Kuiper e.a. (2010) onder volwassenen (van 2208 volwassenen)
Emotionele verwaarlozing	13 %	21 %
Emotionele mishandeling	12 %	19 %
Lichamelijke mishandeling	9 %	17 %
Getuige geweld tegen ouder	8 %	8 %
Lichamelijke verwaarlozing	3 %	5 %
Seksueel misbruik	3 %	10 %

### ***3. Huiselijk geweld als oorzaak van complexe scheidingen***

#### ***3.1 Complexe scheidingen behoeven een verklaring***

De reden waarom CSMS is opgericht, is dat professionals vraagtekens zetten bij de huidige gang van zaken rondom complexe scheidingen. Het bestuderen van de wetenschappelijke en niet wetenschappelijke literatuur over dit onderwerp maakte duidelijk dat de theorieën die er bestaan over complexe scheidingen en de belangen van kinderen niet alle stroken met de feiten. In de geschiedenis is het vaker voorgekomen dat theorieën die algemeen geaccepteerd leken, in een later stadium werden afgewezen omdat ze niet bleken te kloppen. Een voorbeeld hiervan is dat in de 50-er en 60-er jaren van de twintigste eeuw autisme bij kinderen regelmatig werd toegeschreven aan ‘koelkastmoeders’: moeders die emotioneel onvoldoende beschikbaar zouden zijn voor hun kind. Zelfs in de jaren '80 en '90 waren er mensen die op deze manier over de oorzaak van autisme dachten terwijl de theorie toen officieel al achterhaald was ([Weusten, 2010](#)).

In de bestaande stukken die gaan over de theorie en aanpak van complexe scheidingen, worden voornamelijk de negatieve gevolgen van een complexe scheiding belicht ([Anthonijsz, Spruijt, & Zwikker, 2017](#); [Berben, 2014](#); [Groenhuijsen, 2014](#)). In dat opzicht is er aandacht voor het gegeven dat een complexe scheiding anders is dan een scheiding waarbij ouders niet of nauwelijks te maken krijgen met instanties vanwege problemen. Aan de andere kant wordt er een uitleg gegeven over de oorzaak van een complexe scheiding die geen verklaring bevat over de ernst en/of duur van de problemen. Doorgaans wordt uitgelegd dat een scheiding een gebeurtenis in het leven van de betrokkenen is die een rouwreactie kan opwekken en waarbij conflicten tussen ouders kunnen escaleren ([Berben, 2014](#); [Groenhuijsen, 2014](#)). Zoals in het vorige hoofdstuk werd uitgelegd, komen de meeste ouders echter zelf na verloop van tijd tot afspraken en wenden ze zich zelden herhaaldelijk tot de rechter. Om deze casussen te verklaren, zouden er dus ook andere en/of aanvullende oorzaken moeten zijn voor de problemen. Dit boek is gericht op (vermoedens van) huiselijk geweld binnen de context van complexe scheidingen. Er zal eveneens worden ingegaan op ouderverstoting omdat dit vaak als oorzaak wordt gezien, maar de aanwezigheid van huiselijk geweld kan verhullen zoals onderbouwd zal worden.

Uit de bevindingen die in dit hoofdstuk en het volgende worden beschreven, kan geconcludeerd worden dat er erg vaak sprake is van huiselijk geweld als onderliggende verklaring voor een complexe scheiding. We zijn geen andere veelvoorkomende oorzaken tegen gekomen in de wetenschappelijke literatuur, waardoor we terughoudend zijn in het geven van alternatieve verklaringen die zouden kunnen helpen om goed onderscheid te maken en op een passende manier te interveniëren bij complexe scheidingen. De Inspectie Jeugdzorg (2013a) heeft het over dat ouders ‘heel verschillende visies hebben over de opvoeding en het belang van de kinderen’. Theoretisch is het voorstelbaar dat ouders meer moeite kunnen hebben met het maken en volgen van afspraken wanneer ze erg van elkaar verschillen (in wereldbeeld, religie, normen en waarden, toekomstwensen, etc.), maar of dit (frequent) leidt tot een complexe scheiding, hebben wij niet kunnen achterhalen. Andere mogelijkheden die worden genoemd, zijn psychopathologie van de ouders en middelengebruik (drugs, alcohol) (Antokolskaia, e.a., 2019). Deze factoren kwamen we in de literatuur in ieder geval tegen als risicofactor op huiselijk geweld. Ook hier geldt dat het theoretisch voorstelbaar is dat zij eveneens een onafhankelijke bijdrage kunnen leveren aan het ontstaan van een complexe echtscheiding.

Wellicht dat het geloof in incorrecte theoretische assumpties (ideeën die niet kloppen) ertoe heeft geleid dat er weinig wetenschappelijke aandacht is voor alternatieve verklaringen. Huiselijk geweld is daar een uitzondering op, vermoedelijk doordat het in zo veel gevallen speelt en de consequenties van verkeerd handelen dramatische, zichtbare gevolgen kan hebben (Bream, Buchanan, 2003).<sup>9</sup> We weten niet of de verklaringen voor complexe scheidingen in gevallen waar er geen huiselijk geweld speelt homogeen (hetzelfde/op elkaar lijken) of heterogeen (verschillend/divers) zijn. In deze paragraaf kiest de werkgroep ervoor om te benadrukken dat men zorgvuldig dient te zijn in het verklaren van complexe scheidingen en niet al te gemakkelijk tot conclusies dient te komen, maar grondig onderzoek verricht.

---

<sup>9</sup> In de media wordt aandacht besteed aan zaken waarbij een ouder zijn kinderen vermoord binnen een scheidingscontext, zie bijvoorbeeld: <https://www.ad.nl/binnenland/slepende-scheiding-reden-van-familiedrama-schoonloo~a7ff3188/> & <https://www.ad.nl/binnenland/7-jarig-meisje-alsnog-overleden-na-gezinsdrama-halfweg~ac5d92e7/>



### ***3.2 Definitie en aard van huiselijk geweld***

Een situatie waarin scheidingen moeizaam kunnen verlopen is wanneer er sprake is van 'huiselijk geweld': dit wordt zo dadelijk nader toegelicht. Huiselijk geweld wordt meestal gedefinieerd als: "geweld dat door iemand uit de huiselijke of familiekring van het slachtoffer gepleegd is" ([Van der Veen, & Bogaerts, 2010](#), p. 19). Geweld wordt gedefinieerd als 'aantasting van de persoonlijke integriteit' ([De Boer, 2005](#), p.4). Huiselijk geweld kan dan ook fysiek, seksueel en psychisch van aard zijn. Doorgaans wordt verwaarlozing (wanneer ouders niet voldoen aan de basisbehoeften van hun kind) eveneens gezien als kindermishandeling (en daarmee onderdeel van huiselijk geweld; zie bijvoorbeeld [Nederlands Centrum Jeugdgezondheid, 2016](#)). Huiselijk geweld omvat zowel geweld tussen ouders als kindermishandeling,<sup>10</sup> hoewel het ook voorkomt dat men de term huiselijk geweld gebruikt om naar vormen van (ex)partnergeweld te verwijzen en kindermishandeling daar los van noemt (zie bijvoorbeeld [Johnston, Lee, Olesen, & Walters, 2005](#)). Huiselijk geweld dat zich afspeelt tussen ouders in de vorm van (ex)partnergeweld wordt ook gezien als een vorm van kindermishandeling ([Dong, e.a., 2004](#)).

Binnen (ex)partnergeweld, wordt soms een onderscheid gemaakt naar de veronderstelde onderliggende dynamiek, zoals of het geweld gerelateerd is aan middelengebruik of niet ([Ali, Dhingra, & McGarry, 2016](#); [Johnson, 2006](#); [Van Eijkern, e.a., 2018](#)). Het meest belangrijke onderscheid is dat tussen de initiator (dader) en het slachtoffer, dat uit zelfbescherming, bescherming van de kinderen en/of uit wraak zelf ook geweld kan gebruiken ([Ali, e.a., 2016](#)). Het blijkt uitermate moeilijk te zijn om binnen de groep daders verdere classificeringen of profielen te vinden die van elkaar te onderscheiden zijn ([Ali, e.a., 2016](#); [Meier, 2015](#); [Van Dokkum, 2017](#)). Uit onderzoek naar de dynamiek van huiselijk geweld blijkt wel dat vooral de aanwezigheid van controlerend en dwingend gedrag in huiselijk geweld ernstige psychische consequenties heeft voor slachtoffers, meer nog dan fysieke mishandelingen ([Smith, 2018](#)). Het

---

<sup>10</sup> Huiselijk geweld omvat nog meer vormen van geweld, zoals mishandeling van ouders door hun kinderen en huwelijksdwang. In dit boek wordt enkel ingegaan op (ex)partnergeweld en kindermishandeling omdat dit de meest relevante vormen van huiselijk geweld zijn voor complexe scheidingen.

gaat om gedragingen die bedoeld zijn om de andere persoon ondergeschikt en/of afhankelijk te maken, de ander te schaden, te bestraffen en bang te maken. Hiertoe behoren onder meer: de andere persoon te isoleren van contact met familie en vrienden, de ander niet in basisbehoeften voorzien, het gedrag van de ander te bepalen, gedragingen van de ander steeds in de gaten te houden, te dreigen, en te intimideren ([Smith, 2018](#)).

Uit onderzoek blijkt verder dat verschillende vormen van huiselijk geweld kunnen voorkomen in een gezin (bijvoorbeeld zowel partnergeweld als kindermishandeling) en dat wanneer er sprake is van een vorm van huiselijk geweld, de kans dat er ook andere vormen van huiselijk geweld spelen in een (gescheiden) gezin, groter is ([Appel, & Holden, 1998](#); [Dong, e.a., 2004](#); [Wolzak, & Ten Berge, 2005](#)). Veel kinderen en jongeren die blootgesteld worden aan geweld van een ouder richting de andere ouder, worden ook rechtstreeks zelf fysiek, seksueel en/of emotioneel mishandeld ([Assink, e.a., 2019](#); [Schellingerhout, & Ramakers, 2017](#)).

Huiselijk geweld is dus een breed en enigszins onduidelijk gekaderd begrip waaronder verschillende gerelateerde, maar soms van elkaar te onderscheiden vormen van mishandeling vallen. Om deze reden zal in dit boek alleen daar waar cijfers of bevindingen over een specifieke vorm van huiselijk geweld gaan, het specifieke label worden gebruikt, maar kunnen we vaak niet anders dan de brede term 'huiselijk geweld' gebruiken. Ouders die dader zijn van huiselijk geweld zullen we als 'gewelddadig' aanduiden, waarmee we niet alleen naar fysiek of seksueel geweld, maar ook naar emotioneel/psychologisch geweld verwijzen.

### ***3.3 Oorzaken van huiselijk geweld***

De oorzaak van huiselijk geweld is niet bekend, in zoverre dat wordt verondersteld dat huiselijk geweld ontstaat door een complexe samenhang en opeenstapeling van risicofactoren die niet voor iedere situatie en ook niet voor elke vorm van huiselijk geweld hetzelfde zijn ([MacKenzie, Kotch, & Lee, 2011](#)). Over studies heen genomen, bestaat er tegelijkertijd veel overlap in de risicofactoren op verschillende vormen van huiselijk geweld ([Assink, Van der Put, Kuiper, Mulder, & Stams, 2016](#)). Onderzoek naar deze risicofactoren is complex omdat je niet zondermeer uitspraken over oorzaak-gevolg verbanden kunt doen. Maken bepaalde kenmerken een kind bijvoorbeeld kwetsbaar en daardoor een 'gemakkelijker' slachtoffer van kindermishandeling of ontstaan deze kind-kenmerken als gevolg van het hebben meegemaakt

van kindermishandeling ([Assink, e.a., 2016](#))? Een ander voorbeeld is de vraag hoe een samenhang tussen sociaal-economische status en huiselijk geweld kan worden verklaard. Er zijn drie mogelijkheden. Mogelijk draagt het hebben van een laag-sociaal economische status bij aan het risico op huiselijk geweld. Het kan ook dat zowel het huiselijk geweld als de lage sociaal-economische status een gevolg van bepaalde dader-kenmerken zijn. De derde verklaring is dat huiselijk geweld vaker zichtbaar of herkend wordt bij gezinnen met een lage sociaal-economische status. Uit meta-analyses (waarbij men analyses doet op de data die in een grotere hoeveelheid eerdere studies werden gevonden), blijkt dat de kinderen van ouders die zelf in hun jeugd mishandeld zijn, een groter risico lopen te worden mishandeld ([Assink, e.a., 2016](#); [Madigan, e.a., 2019](#)). De daders hiervan zijn niet altijd de ouders zelf. Een gedeeltelijke verklaring die wordt gegeven is dat kindermishandeling mogelijk eerder aan het licht komt wanneer ouders zelf een geschiedenis hebben waarin mishandeling heeft plaatsgevonden ([Widom, Czaja, & DuMont, 2015](#)). Voor het overige worden verklaringen doorgaans gezocht in de complexiteit van risicofactoren waarbinnen ouders die mishandeld zijn, verkeren ([Assink, e.a., 2016](#); [Madigan, e.a., 2019](#)).

Over studies heen genomen, worden een aantal verklarende mechanismen verondersteld voor een oorzakelijk verband tussen bepaalde risicofactoren en huiselijk geweld. Er wordt vanuit gegaan dat huiselijk geweld eerder plaatsvindt binnen een context waarbij er een lagere drempel is om geweld te gebruiken (zoals geweld meer acceptabel vinden, of middelengebruik waardoor een persoon minder geremd is in het gebruik van geweld) ([Woicik, e.a., 2019](#)). Verder wordt ervan uit gegaan dat huiselijk geweld eerder plaats vindt wanneer er sprake is van een ongelijke verdeling van de macht (zoals een volwassene richting een kind, of een fysiek sterkere partner richting een fysiek zwakkere partner) ([Lünneman, Goderie, Tierolf, & Römken, 2010](#); [Woicik, e.a., 2019](#)). Ook wordt ervan uit gegaan dat huiselijk geweld eerder plaats vindt wanneer er bij de dader onvermogen aanwezig is (onvermogen tot voldoende emotieregulatie, een tekort aan adequate opvoedvaardigheden) ([Lünneman, e.a., 2010](#); [Woicik, e.a., 2019](#)). Tot slot wordt ervan uit gegaan dat de mentale gezondheid van de dader een rol kan spelen, waarbij het kan gaan om stress tot en met psychopathologie, waaronder persoonlijkheidsstoornissen (bijvoorbeeld ernstige vormen van huiselijk geweld door een dader met een antisociale persoonlijkheidsstoornis) ([Lünneman, e.a., 2010](#); [Woicik, e.a., 2019](#)).

### ***3.4 Gevolgen van huiselijk geweld voor kinderen***

Kinderen die worden blootgesteld aan huiselijk geweld kunnen hiervan ernstige fysieke en emotionele consequenties ervaren ([Heim, 2018](#); [Norman, e.a., 2012](#)). Dit geldt zowel voor directe kindermishandeling als voor het worden blootgesteld aan huiselijk geweld ([Kimball, 2016](#)). De emotionele stress die huiselijk geweld bij kinderen te weeg brengt, blijkt zelfs hun (neuro)biologische ontwikkeling nadelig te kunnen beïnvloeden ([Nemeroff, 2016](#)). Op korte termijn zijn er vele consequenties van huiselijk geweld voor het kind, zoals: emotionele problemen, onderwijs problemen (bijv. lagere prestaties, schooluitval), gepest worden, hechtingsproblemen, ongehoorzaamheid, agressiviteit, posttraumatische stress stoornissen en fysieke verwondingen ([Callaghan, Alexander, Sixsmith, & Fellin, 2015](#); [Maglione, Caputi, Moretti, & Scaini, 2018](#); [Kimball, 2016](#)).

Uit onderzoek naar de belevingen van kinderen, blijkt dat huiselijk geweld een grote negatieve impact heeft op hun gevoel van kind-zijn ([Swanston, Bowyer, & Vetere, 2014](#)). Voor kinderen roept de opvoeding van gewelddadige ouders vaak ambivalente gevoelens op ([Buckley, Holt, & Whelan, 2007](#)). Zij wensen een ouder die liefdevol is, maar hebben extreme angsten, moeten vaak leven met geheimen, en maken zich zorgen ([Buckley, e.a., 2007](#); [Peled, 2000](#); [Swanston, e.a., 2014](#)). Ze begrijpen niet alles wat er gebeurt en kunnen teleurstellingen en verwarring ervaren ([Peled, 2000](#)). Een ouder kan naast zijn gewelddadige gedrag bijvoorbeeld ook positief gedrag laten zien en/of de oorzaak van zijn gedrag buiten zichzelf leggen ([Buckley, e.a., 2007](#); [Peled, 2000](#)). Kinderen hebben soms door dat bepaald positief gedrag van hun ouder met voorwaarden komt zoals het kopen van affectie met een cadeautje ([Callaghan, e.a., 2015](#)). Sommige kinderen wijzen een gewelddadige ouder af, met name als zij van anderen leren dat dit is toegestaan en de boodschap krijgen dat geweld verkeerd is, bijvoorbeeld van hun andere ouder, hulpverleners, of de politie ([Peled, 2000](#)). Er zijn ook kinderen die affectie blijven tonen richting hun gewelddadige ouder en hard werken om plezierige interacties te hebben ([Peled, 2000](#)). Deze kinderen kunnen last hebben van schuldgevoelens en een negatief zelfbeeld, proberen excuses te vinden voor het gedrag van hun ouder, voelen zichzelf verantwoordelijk en kunnen hun gedrag aanpassen in de hoop daarmee verder geweld te voorkomen ([Swanston, e.a., 2014](#); [Tierolf, Lünemann, & Steketee, 2014](#)). Kinderen kunnen angst hebben over hun eigen veiligheid, maar ook over die van hun moeder en/of broertjes en zusjes – en actief proberen hen te beschermen ([Callaghan, e.a., 2015](#); [Peled,](#)

2000). Kinderen geven aan dat het niet serieus genomen worden en het gebrek aan hulp van instanties bijdraagt aan hun gevoelens van onveiligheid en afwijzing ([Buckley, e.a., 2007](#); [Swanston, e.a., 2014](#)). Doordat huiselijk geweld onvoorspelbaar is, geeft het kinderen een laag gevoel van controle en voortdurende stress ([Swanston, e.a., 2014](#)). Het gevoel van voortdurende onveiligheid in anticipatie op mogelijk geweld is zo sterk dat kinderen vaak de momenten en plekken benoemen die een uitzondering vormden ([Callaghan, e.a., 2015](#)). In wat kinderen vertellen over hoe ze relaties met anderen buiten het gezin aangaan, komen de volgende thema's veel aan de orde: ze schamen zich, voelen zich anders, zijn bang om afgewezen te worden en willen niet afhankelijk van anderen zijn ([Callaghan, e.a., 2015](#); [Swanston, e.a., 2014](#)).

De gevolgen van het meemaken van huiselijk geweld in de kindertijd verhoogt bovendien het risico op verschillende problemen in de volwassenheid, zoals: angst, depressiviteit, PTSS, delinquentie, sommige chronische ziekten, en slaapstoornissen ([Callaghan, e.a., 2015](#); [Gilbert, e.a., 2009](#); [Kimball, 2016](#)).

### ***3.5 Verband tussen huiselijk geweld en scheiding***

In de overgrote meerderheid van de complexe scheidingen speelt huiselijk geweld een rol ([Hirst, 2002](#); [Jaffe, Crooks, & Poisson, 2003](#); [Johnston, e.a., 2005](#); [Trinder, Connolly, Kellet, Notley, & Swift, 2006](#)). In deze paragraaf zullen we ingaan op verbanden tussen huiselijk geweld en scheidingen.

Uit een meta-analyse van de internationale literatuur over risicofactoren op huiselijk geweld, blijkt dat kindermishandeling vaker voor komt bij kinderen van wie de ouders onderlinge problemen hebben ([Assink, e.a., 2016](#)). Daar waar er sprake is van partnergeweld, hebben ouders bovendien per definitie onderlinge problemen. De aanwezigheid van huiselijk geweld kan dan ook een reden zijn om te scheiden. Onderzoek uit 2006 liet zien dat fysiek geweld voor 26% van de vrouwen en voor 6% van de mannen een reden van scheiding was ([De Graaf, & Kalmijn, 2006](#)). Uit onderzoek in Groot-Brittannië blijkt dat een scheiding voor een grote groep slachtoffers van huiselijk geweld kan betekenen dat het huiselijk geweld stopt, namelijk voor 63% van de vrouwen die weg gaat bij een gewelddadige man en voor 78% van de mannen die weg gaat bij een gewelddadige vrouw ([Walby, & Allen, 2004](#), zie ook [European Union Agency](#)

[for Fundamental Rights \(FRA\), 2014](#)) voor een vergelijkbare bevinding in Europees onderzoek naar alleen vrouwen). Binnen de groep voor wie het huiselijk geweld niet stopte, was er voor een deel van hen sprake van een verergering, voor sommigen betekende het de start van het geweld en voor sommigen veranderde de vorm van het huiselijk geweld naar stalking of intimidatie ([Walby, & Allen, 2004](#)). Voor 24% van de vrouwen en voor 9% van de mannen betekende een scheiding daarmee dat er een verergering was in huiselijk geweld ten opzichte van het samenwonen ([Walby, & Allen, 2004](#)). In grootschalig Amerikaans onderzoek werd gevonden dat het risico op slachtofferschap van (ex)partnergeweld het hoogst is voor vrouwen tijdens een scheiding waarbij (nog) geen sprake was van een officiële echtscheiding ([Rezey, 2017](#)). Een start of toename van huiselijk geweld na een scheiding wordt in verband gebracht met de gevoelens die de scheiding oproept ([Douglas, e.a., 2008](#); [Toews, McKenry, & Catlett, 2003](#)). Met name de aanwezigheid van controlerend gedrag tijdens de relatie voorspelt stalking en geweld na de scheiding ([Ornstein, & Rickne, 2013](#)). Kinderen die door een ouder mishandeld worden, geven vaak aan dat de mishandelingen begonnen na de scheiding van hun ouders ([Sharon, Newall, & Backett-Milburn, 2015](#)). Factoren die hiermee samen lijken te hangen, zijn: frustraties en woede van de dader, beschikbaarheid van het kind (en afwezigheid van de andere ouder), mogelijkheid om ontoelaatbaar gedrag te vertonen zonder getuigen en middelengebruik ([Sharon, e.a., 2015](#)).

Een ander verband tussen huiselijk geweld en scheiding, is dat vermoedens van kindermishandeling door een ouder, mogelijk gemakkelijker ontstaan wanneer de ouders niet samenwonen. Ten eerste zou de drempel voor het kind om over kindermishandeling te spreken iets verlaagd worden ([Faller, 2000](#); [2016](#); [Lamers, 1995](#)). Bekend is dat daders vaak dreigen met negatieve consequenties als het kind de mishandeling zou openbaren ([Alnock, & Miller, 2013](#); [Collin-Vézina, De La Sablonnière-Griffin, Palmer, & Milne, 2015](#); [Lamers, 1995](#)) en de afwezigheid van de dader kan helpen dat het kind dit toch aandurft ([Faller, 2000](#); [2016](#)). Ten tweede zou een ouder die zelf ook slachtoffer van geweld door de ex-partner is, na een scheiding mogelijk beter in staat zijn het huiselijk geweld en de impact daarvan op de kinderen te erkennen ([Faller, 2000](#)). Ten derde zou een ouder gemakkelijker ten onrechte een andere ouder van kindermishandeling kunnen beschuldigen of vermoedens kunnen uiten per abuis (bijvoorbeeld door een misinterpretatie) dan wel opzettelijk (bijvoorbeeld uit wraak); daarbij

dient te worden opgemerkt dat uit onderzoek naar voren komt dat dit erg zeldzaam is ([Faller, 2016](#); [Petherick, 2019](#); [Trocmé. & Bala, 2005](#)).

Het is niet zo dat ouders die geweld hebben meegemaakt per definitie eisen dat de omgang tussen de andere ouder (de dader) en hun kinderen stopt ([Hardesty, & Ganong, 2006](#)). Zij kunnen uit ideologie, schuldgevoel, of angst vinden dat er wel contact moet zijn ([Hardesty, & Ganong, 2006](#)). Bekend is echter dat daders vaak rechtszaken gebruiken als manier van verdere (psychologische) mishandeling en uitoefening van controle terwijl de beschermende ouders er vaak alles aan doen om veiligheid van hun kind (en zichzelf) te bereiken, waaronder hun kind en zichzelf te verdedigen en onveilig contact met de dader (zo veel mogelijk) te voorkomen ([Campbell, 2017](#)). Het resultaat kan een 'complexe scheiding' zijn.

## ***4. Erkenning van huiselijk geweld als oorzaak van een complexe scheiding***

### ***4.1 Hoe serieus neemt men huiselijk geweld bij complexe scheidingen?***

De prevalentiecijfers in acht nemend, is het niet verwonderlijk dat er scheidingen zijn waarbij vermoedens van huiselijk geweld een rol spelen. Er is geen enkele reden om te veronderstellen dat huiselijk geweld minder vaak voor zou komen bij ouders die uit elkaar gaan. Zoals uitgelegd, zijn er eerder redenen om aan te nemen dat de prevalentie cijfers hoger liggen. Uit onderzoek onder middelbare scholieren bleek inderdaad dat jongeren van gescheiden ouders meer huiselijk geweld rapporteren dan jongeren van wie de ouders samenleven ([Schellingerhout, & Ramakers, 2017](#)). In het vorige hoofdstuk is uitgelegd dat een scheiding met huiselijk geweld vaak complex zal verlopen. In dit licht is het begrijpelijk dat in het overgrote deel van de complexe scheidingen huiselijk geweld een rol speelt ([Hirst, 2002](#); [Jaffe, Crooks, & Poisson, 2003](#); [Johnston, e.a., 2005](#); [Trinder, Connolly, Kellet, Notley, & Swift, 2006](#)).

Wanneer een ouder de andere ouder binnen een scheidingscontext beschuldigd van huiselijk geweld dan wel vermoedens hierover uit, wordt dit echter sceptisch ontvangen door de betrokken professionals (zoals rechters, medewerkers van de Raad van de Kinderbescherming, medewerkers van de gecertificeerde instellingen (van jeugdbescherming) en politie) ([Berben, 2014](#); [Groenhuijsen, 2014](#); [Inspectie Jeugdzorg, 2015a](#); [Smit, Antokolskaia, & Bijleveld, 2017](#)). Binnen een groep juridische en sociale professionals werd onderzocht hoe men het percentage valse aangiften binnen een complexe scheidingscontext inschatte. Binnen deze groep bleek 34% van de professionals het percentage valse aangiften op ongeveer 30% te schatten en 12% van de professionals zelfs op 50% of meer, ondanks dat schattingen op basis van de wetenschappelijke literatuur uitkomen op minder dan 10% ([De Ruiter, & Van Pol, 2017](#)). Uit internationaal onderzoek blijkt dat ook wanneer er gezagszaken lopen, valse beschuldigingen weinig voorkomen ([Penfold, 1995](#); [Trocmé, & Bala, 2005](#)).

Uit onderzoek naar mogelijke secundaire victimisatie (wanneer het proces dat volgt op de gebeurtenissen het slachtoffer verder schaadt), blijkt dat vooral gescheiden moeders die aangifte doen van vermoedens van seksueel misbruik van hun kind vaak niet serieus genomen worden ([Wijers, & Boer, 2010](#)). In dergelijke zaken kan het Landelijke Expertisecentrum



Bijzonder Zedenzaken (LEBZ) worden geconsulteerd. Slachtofferondersteuners hebben echter de ervaring dat de verslaglegging van het LEBZ suggereert dat een aangifte van seksueel misbruik door gescheiden moeders eigenlijk altijd is gericht op het dwarszitten van de ex ([Wijers, & Boer, 2010](#)). Het LEBZ schetst inderdaad een eenzijdig negatief beeld van beschuldigingen van seksueel misbruik van kinderen na een scheiding: het LEBZ adviseert in 95% van deze casussen het onderzoek te stoppen en suggereert dat het veelal zou gaan om overbezorgdheid, wraak of manipulatie vanuit moeders ([Nierop, & Van den Eshof, 2008](#)). Op het moment dat er civiele zaken spelen over gezag en of omgang, wordt gesuggereerd dat de beschuldigingen geen grond hebben anders dan onderdeel van strijd tussen ouders ([Nierop, & Van den Eshof, 2008](#)).

Deze neiging is terug te zien in het civiele recht. In Nederland is onderzoek gedaan naar 87 casussen waarbij sprake was van een complexe scheiding, waarbinnen een ouder de andere ouder beschuldigde of verdacht van seksueel misbruik van hun kind ([Smit, e.a., 2017](#)). De raadsrapporten en de beschikkingen van de rechters werden bestudeerd. Over het algemeen bleef onbekend of het seksueel misbruik had plaats gevonden of niet. De vermoedens ontstonden in bijna alle gevallen door kind-signalen. Alleen in de 3 veroordeelde gevallen werd er tot geen omgang tussen het kind en de dader besloten. De rechters volgden doorgaans de adviezen van de Raad voor de Kinderbescherming. De Raad voor de Kinderbescherming bleek zich niet zozeer bezig te houden met de waarschijnlijkheid van het seksueel misbruik, maar veelal met potentiële negatieve gevolgen van de beschuldiging zelf, waarbij ze bijvoorbeeld verwezen naar een negatief beeld van de ouder, loyaliteitsproblemen en ouderverstoting ([Smit, e.a., 2017](#)).

Deze houding is niet specifiek voor beschuldigingen van seksueel misbruik. In richtlijnen van de jeugdzorg over scheidingen wordt benadrukt dat beschuldigingen van kindermishandeling van de ene door de andere ouder onterecht kunnen zijn en worden geen handreikingen gegeven op welke signalen men dient te letten om huiselijk geweld te signaleren, noch worden handreikingen gegeven hoe te handelen wanneer het huiselijk geweld bewezen is of waarschijnlijk wordt geacht ([Anthonijsz, e.a., 2017](#); [Berben, 2014](#); [Groenhuijsen, 2014](#)). In de richtlijn uit [2017](#) wordt wel een verwijzing gemaakt naar de 'Richtlijn Kindermishandeling voor jeugdhulp en jeugdbescherming' ([Vink, De Wolff, Broerse, & Kamphuis, 2017](#)). In [deze](#) richtlijn

(over kindermishandeling) wordt benoemd dat deze betrekking heeft op 'vechtscheidingen', maar wordt verder niet ingegaan op een eventuele scheidingscontext van de ouders.

## ***4.2 Ouderverstoting***

### ***4.2.1 De theorie over ouderverstoting***

In de richtlijnen over scheidingen worden er lijsten gegeven van signalen die zouden duiden op een 'Parental Alienation Syndrome' (afgekort als PAS, in het Nederlands ook wel ouderverstotingssyndroom of oudervervreemdingssyndroom genoemd) of symptomen van 'oudervervreemding' (dus zonder te spreken van een syndroom) zouden duiden ([Groenhuijsen, 2014](#)). Hiermee bedoelt men dat een kind een van beide ouders na een scheiding volledig afwijst en negatief spreekt over deze ouder, zonder dat dit terecht zou zijn ([Groenhuijsen, 2014](#)). De oorzaak van de afwijzing zou liggen in het gedrag en de uitingen van de andere ouder. Door een hatende houding van deze ouder richting andere ouder, zou het kind gehersenspoeld worden en de haat richting de andere ouder overnemen ([Gardner, 1992a b](#); [Groenhuijsen, 2014](#)).

Gardner introduceerde de term PAS in de jaren '80 van de vorige eeuw, primair als verklaring van beschuldigingen vanuit moeders dat vaders hun kind seksueel misbruiken ([Gardner, 1987](#)). Volgens Gardner zouden dergelijke beschuldigingen vaak vals, dan wel een verkeerde reactie op werkelijk seksueel misbruik zijn ([Gardner, 1987](#); [1992a b](#)). Hij veronderstelde ook dat seks of seksuele handelingen met kinderen vanuit een evolutionair perspectief nuttig zijn, onder andere omdat ze de leeftijd van mogelijke voortplanting zouden verlagen ([Gardner, 1992b](#)). Daarnaast stelde hij dat het misbruik voor kinderen plezierig kon zijn en de negatieve effecten niet zozeer door het misbruik veroorzaakt werden, maar door de reactie van de maatschappij en vooral van de moeders ([Gardner, 1992b](#)). De moeders zouden er goed aan doen om vooral niet overtrokken te reageren wanneer een vader seks(uele handelingen) met een kind zou verrichten omdat het kind zich anders tegen de vader zou keren ([Gardner, 1992b](#)). Sterker nog, kinderen zouden volgens Gardner gestraft moeten worden voor uitspraken over seksueel misbruik gepleegd door hun vaders ([Gardner, 1992b](#)). Deze werkgroep (de CSMS) heeft Gardner's gedachtegoed uitgebreid bestudeerd en kwam unaniem tot de conclusie dat de door hem geuite theorieën, ideeën en meningen vergelijkbaar zijn met die van pro-pedofiele organisaties, zij het meer gecentraliseerd op seksualiteit binnen de vader-kind relatie. In Bijlage

Il staan een aantal citaten van Gardner's werk die frequent worden aangehaald om te illustreren waarom zijn gedachtengoed als afkeuringswaardig dient te worden gezien ([Dallam, 1998](#); [Hoult, 2006](#), [Meier, 2009](#)).

Recentere werken over ouderverstoting bevatten dit type uitspraken doorgaans niet en in sommige gevallen wordt gesteld dat ouderverstoting niet van toepassing zou zijn wanneer er sprake is van huiselijk geweld ([Childress, zonder datum](#); [Ellis, 2008](#); [Von Boch-Galhau, 2018](#)). Desalniettemin blijven deze auteurs stellen dat kinderen in een complexe scheiding een ouder vaak afwijzen door een haatcampagne van de andere ouder en dat vermoedens/beschuldigingen van huiselijk geweld in deze gevallen vals zijn ([Childress, zonder datum](#); [Ellis, 2008](#); [Von Boch-Galhau, 2018](#)). Er is een hardnekkige veronderstelling dat met name gescheiden moeders valse beschuldigingen doen en/of dat zij hun kind succesvol tegen de andere ouder opzetten, zonder dat men daarbij altijd (expliciet) verwijst naar Gardner's theorie van ouderverstoting ([Neustein, & Goetting, 2000](#)). Men spreekt bijvoorbeeld ook wel van een overbeschermden moeder of van onrealistische angsten van de moeder ([Neilson, 2018](#)).

#### ***4.2.2 Wetenschappelijke status van ouderverstoting***

Er zijn verschillende internationale publicaties waarin auteurs er op wijzen dat de theorie over PAS, noch die over oudervervreemding/-verstoting zonder 'syndroom' (hiernavolgend voor de leesbaarheid allen 'ouderverstoting' genoemd) geen wetenschappelijke onderbouwing kent ([Bruch, 2006](#); [Campbell, 2017](#); [Meier, 2009](#); [Van Horn, & Groves, 2006](#)). In deze stukken wordt tevens uitgelegd hoe het kan zijn dat er heel veel literatuur te vinden is over ouderverstoting waarmee het erop *lijkt* dat wel degelijk wetenschappelijke ondersteuning bestaat voor ouderverstoting. In deze artikelen wordt duidelijk dat de ouderverstotings-literatuur in eerste instantie hoofdzakelijk door Gardner zelf is geschreven op basis van zijn ideeën en interpretaties ([Bruch, 2006](#); [Campbell, 2017](#); [Meier, 2009](#); [Smith, 2016](#); [Van Horn, & Groves, 2006](#)). Hij baseerde zich op zijn klinische ervaringen en niet op wetenschappelijk onderzoek ([Van Horn, & Groves, 2006](#); [Smith, 2016](#)).

Er is een groep aanhangers van de theorie ontstaan ([Smith, 2016](#)). Deze groep refereert telkens naar eigen werk en/of presenteert methodologisch wankele onderzoeken en publiceert veelal in dezelfde tijdschriften, waar men een bevooroordeeld of geen review proces volgt ([Bruch, 2006](#); [Campbell, 2017](#); [Meier, 2009](#); [Smith, 2016](#)). Het merendeel van deze artikelen

geeft geen resultaten van empirisch onderzoek, maar een overzicht van eerdere literatuur, soms een meta-analyse van eerdere publicaties, wat weinig zin heeft wanneer de eerdere publicaties onvoldoende valide zijn (zie bijvoorbeeld [Bernet, 2008](#); [Warshak, 2015](#)). Het wordt hierdoor onoverzichtelijk en moeilijker controleerbaar op basis van welke gegevens bepaalde stellingen worden gedaan (zie voor voorbeelden en een uitgebreidere analyse [Bruch, 2006](#)). Zowel in deze artikelen, als in artikelen waarin wel een empirisch onderzoek wordt beschreven, worden verkeerde interpretaties van de bevindingen gegeven, worden meningen uiteengezet die geen empirische ondersteuning kennen en worden niet kloppende redeneringen gepresenteerd als feiten ([Bruch, 2006](#); [Faller, 1998](#)).

Recent zijn er tevens auteurs die het label 'oudervervreemdend gedrag' veel breder gebruiken, namelijk voor allerlei bekende vormen van huiselijk geweld die evident schadelijk zijn voor kinderen en beschermende ouders ([Harman, Kruk, & Hines, 2018](#)). Dit werkt nog meer verwarring in de hand. Onderzoekers die op de hoogte zijn van de kritiek op de theorie over ouderverstoting veronderstellen ten onrechte dat er kennelijk toch degelijk empirisch bewijs is voor de theorie van ouderverstoting ([Antokolskaia, e.a., 2019](#)).

Relevant om te noemen is dat daar waar onderzoekers zich gericht hebben op ouderverstoting door het kind, zij tot de bevinding kwamen dat er veelal sprake is van daadwerkelijk huiselijk geweld in complexe scheidingen en dat kinderen een ouder zelden afwijzen, zelfs niet in complexe scheidingssituaties ([Johnston, 2003](#); [Johnston, & Campbell, 1993](#); [Johnston, e.a., 2005](#)). Er is onenigheid ontstaan tussen deze onderzoekers en Gardner over hoe gekeken moet worden naar ouderverstoting ([Gardner, 2004](#)). Zelfs Gardner zelf veranderde echter over de jaren heen zijn standpunten op enkele punten ([Gardner, 2004](#)).

Uit onderzoek blijkt dat een kind niet simpelweg gehersenspoeld wordt en een ouder na een scheiding niet zomaar afwijst wanneer de ene ouder zich negatief uit laat over de andere ouder. Gescheiden ouders (maar ook ouders die samen zijn) kunnen een negatieve houding hebben over de andere ouder ([Johnston, 2003](#)). Deze negatieve houding blijkt echter onvoldoende voorwaarde voor een kind om de andere ouder te verstoten, hij draagt hoogstens bij aan een negatievere reactie van het kind op de andere ouder wanneer het kind daar zelf ook redenen voor heeft ([Huff, 2015](#); [Johnston, 2003](#); [Johnston, e.a., 2005](#)). Bovendien zijn er kinderen die een ouder afwijzen zonder dat de andere ouder gedrag vertoont dat men tot ouderverstoting zou kunnen rekenen ([Johnston, 2003](#); [Johnston, e.a., 2005](#)).

Een kind kan een voorkeur hebben voor een ouder, iets wat niet enkel geldt voor kinderen van gescheiden ouders ([Goldberg, Kinkler, Moyer, & Weber, 2014](#)). Het vaker kiezen van de kant van een ouder en het meer afwijzen van de andere ouder hangen met elkaar samen en zijn beide gerelateerd aan een gebrek aan warmte en aanwezigheid van geweld vanuit de afgewezen ouder ([Huff, 2015](#)). Er zijn maar weinig kinderen die een ouder (of beide ouders) afwijzen en als zij dat doen, dan is dat vaak slechts tijdelijk en om eigen redenen ([Johnston, & Goldman, 2010](#); [Katz, 2019](#)). Als de relatie met een ouder voor het kind goed is (dat wil zeggen: het kind is veilig gehecht en ervaart warmte en een emotionele connectie), dan zal het kind deze ouder doorgaans niet afwijzen ([Huff, 2015](#); [Katz, 2019](#); [Sutton, 2018](#); [Szepsenwol, & Simpson, 2019](#); [Szymanska, e.a., 2019](#)). Als de relatie voor het kind niet goed is, zal het kind de ouder nog steeds niet altijd (volledig) afwijzen ([Katz, 2019](#)). Bijvoorbeeld wanneer de andere ouder tevens geen of onvoldoende veiligheid biedt of wanneer afwijzing een risico met zich meebrengt op meer geweld ([Katz, 2019](#)). Een kind zal het meest geneigd zijn om een voorkeur voor één ouder te hebben en de andere ouder af te wijzen wanneer dit voor het kind de meest veilige optie is ([Katz, 2019](#)). In dat geval blijkt het kind ook minder ontvankelijk zijn voor gedrag van de niet-veilige ouder waarmee deze de relatie tussen het kind en de andere ouder probeert te ondermijnen ([Katz, 2019](#)). Dit ondermijnende gedrag kan wel vervelend, schadelijk en/of verwarrend zijn voor het kind, en zijn relatie met de veilige ouder, maar leidt niet tot het afwijzen van de warmte in de relatie met de veilige ouder ([Katz, 2019](#)). Als kinderen consequent een ouder afwijzen, dan is dat doorgaans ontstaan vanuit een proces gekenmerkt door teleurstellingen in die ouder, die ernstige problemen heeft laten zien zoals huiselijk geweld of verslavingsproblematiek ([Johnston, & Goldman, 2010](#)). Uit onderzoek onder volwassenen die geen contact hebben met een of beide ouders blijkt dat zij de volgende redenen noemen: mishandeling of misbruik in hun jeugd, slecht ouderschap en/of verraad (waaronder het kind niet tegen geweld door anderen beschermen) ([Agllias, 2016](#)).

### ***4.3 Waarom is het idee van ouderverstoting zo gemeenzaam?***

De zojuist beschreven onderzoeksresultaten worden doorgaans niet genoemd in de media en berichtgevingen wanneer het gaat over complexe scheidingen.<sup>11</sup> Hoewel sommigen (waaronder [Johnston, 2003](#); [Johnston, e.a., 2005](#)) in de vakliteratuur naar aanleiding van deze onderzoeksresultaten andere redenen zijn gaan aanwijzen voor kinderen die een ouder afwijzen (waaronder in het bijzonder huiselijk geweld en gebrek aan warmte in de opvoeding van de betreffende ouder), blijft het hardnekkige idee bestaan dat kinderen die een ouder (in bepaalde mate) afwijzen, dit doorgaans onterecht doen ([Spruijt, 2011](#)). Ook blijft de focus sterk op het bewerkstelligen van veranderingen bij de andere ouder (d.w.z. de ouder die niet wordt afgewezen, doorgaans degene bij wie het kind woont, doorgaans de moeder; [Spruijt, 2011](#)). Dat er zo veel ruimte is voor het idee van ouderverstoting, lijkt een aantal oorzaken te hebben.

#### ***4.3.1 Gedrag van gescheiden ouders***

Een vermoedelijke oorzaak is dat mensen het gedrag dat tot ouderverstoting zou leiden, herkennen in het gedrag dat mensen na een scheiding vertonen. Een positieve relatie tussen de ouders, zonder vijandigheid wordt gezien als het beste voor het kind ([Gasper, Stolberg, Macie, & Williams, 2008](#)). Ouders die scheiden, hebben echter gemiddeld vaker een negatieve houding over de (ex)partner dan ouders die samen blijven; er waren immers redenen om te scheiden ([Gasper, e.a. 2008](#); [Johnston, 2003](#)). Dit gedrag kan verward worden met ouderverstoting, ondanks dat het kind geen van beide ouders afwijst ([Mercer, 2019](#)). Ook andere aspecten die in de theorie van ouderverstoting genoemd worden (zoals een kind dat een voorkeur voor een ouder heeft en beschuldigingen van huiselijk geweld) kunnen, zoals reeds uitgelegd, voorkomen in scheidingssituaties. Men kan deze gedragingen zien als teken van 'bewijs' van ouderverstoting, zonder dat deze theorie klopt ([Rotgers, & Barrett, 1996](#)).

---

<sup>11</sup> Zie bijvoorbeeld:

- <https://mens-en-samenleving.infonu.nl/psychologie/187400-pas-ouderverstotingssyndroom-bij-echtscheidingen.html>;
- <https://www.echtscheiding-wijzer.nl/ouderverstoting.html>;
- <https://www.jeugdformaat.nl/uploads/content/file/wat-is-ouderverstoting-en-6-tips2.pdf>

Daarbij komt dat de getoonde emoties en reacties van slachtoffers van huiselijk geweld verwarrend kunnen werken voor anderen ([Epstein, 1999](#); [Long, 2016](#)). Door trauma's en angsten die door huiselijk geweld zijn veroorzaakt, kunnen mensen bijvoorbeeld afgevlakte emoties of juist intense emoties vertonen ([Epstein, 1999](#)). Als deze worden toegeschreven aan scheidingsstress of wraakgevoelens kunnen deze emoties ten onrechte worden gezien als teken dat de betreffende ouder eerder bezig is met een haatcampagne richting de andere ouder en/of het perspectief op het belang van de kinderen heeft verloren ([Campbell, 2017](#)). Dit geldt niet alleen voor de beschermende ouders. Uit onderzoek blijkt dat ook kinderen die praten over mishandelingen die hen zijn aangedaan, negatieve emoties kunnen tonen, maar vaak een neutrale emotie laten zien ([Sayfan, Mitchell, Goodman, Eisen, & Qin, 2008](#)). Dit kan er ten onrechte toe leiden dat wordt gedacht dat zij de waarheid niet vertellen ([Sayfan, e.a., 2008](#)). Een pleger van huiselijk geweld kan omgekeerd, in overeenstemming met het controlerend, manipulatieve karakter van zijn gedrag, zijn best doen een goede indruk te maken en overkomen als meewerkend, plezierig, charmant en hierin slagen ([Campbell, 2017](#), [Parker, Rogers, Collins, & Edleson, 2008](#)).

#### ***4.3.2 Acceptatie***

Een tweede mogelijk reden is dat ouderverstoting wellicht gemakkelijker te accepteren is dan huiselijk geweld. Huiselijk geweld heeft over het algemeen een verborgen karakter, waarbij niet alleen daders en slachtoffers, maar ook buitenstaanders redenen kunnen hebben de mishandelingen te verhullen of te negeren ([Saunders, Faller, & Tolman, 2011](#)). Mensen lijken met name ernstige vormen van huiselijk geweld zo erg te vinden dat ze het maar moeilijk kunnen geloven ([Davies, Matthews, & Read, 2014](#)). Het is voor mensen een beangstigende gedachte dat hen ten onrechte erge dingen kunnen overkomen ([Valor-Segura, Expósito, & Moya, 2011](#)). Mensen geloven liever in een eerlijke wereld, waarin je door voorzichtig te zijn en je goed gedragen kunt bereiken dat het leven je toelacht ([Valor-Segura, e.a., 2011](#)). Als er nare dingen gebeuren, willen mensen het dan ook het liefst zien als een logisch dan wel eerlijk gevolg van de persoonlijkheid van die mensen, hun gedrag of de omstandigheden die ze voor zichzelf hebben gecreëerd ([Valor-Segura, e.a., 2011](#)). Dit laatste wordt ook wel 'victim blaming' genoemd ([Epstein, & Goodman, 2019](#); [Valor-Segura, e.a., 2011](#)). Uit onderzoek uitgevoerd voor de Europese Commissie blijkt dat victim blaming voor geweld richting vrouwen op grote schaal

voorkomt in Europa ([Gracia & Lila, 2015](#)). Zowel mannen als vrouwen kunnen doen aan victim blaming ([Gracia, & Lila, 2015](#)).

Ook worden nare gebeurtenissen bij voorkeur gezien als zeldzaam, minder ernstig en zo veel mogelijk controleerbaar ([Valor-Segura, e.a., 2011](#)). Mensen verwachten niet dat ‘normale mannen’ geweld of misbruik kunnen plegen, maar denken dat het ‘afwijkende’ mannen moeten zijn, die bijvoorbeeld drugsverslaafd zijn of van wie het duidelijk is dat zij afkeurenswaardige ideeën hebben ([Saunders, e.a., 2011](#); [Forssell, 2016](#)). Journalisten brengen ernstige zaken van huiselijk geweld bijvoorbeeld vaak als incidenten, waarbij verzachtende omstandigheden voor de dader en een suggestie van schuld bij het slachtoffer worden omschreven ([Lee, & Wong, 2019](#)). Wanneer een ouder de kinderen, de andere ouder en/of zichzelf van het leven onttrekt, wordt de scheiding vaak op deze manier benut door de scheiding als “oorzaak” te noemen in koppen zoals: “Slepende scheiding reden van familiedrama Schoonloo” en “Wanhopige papa neemt dochtertjes mee in dood”.<sup>12</sup>

### ***4.3.3 Man-vrouw verhoudingen***

Een derde reden ligt in de context waarin de theorie wordt geplaatst, namelijk die van man-vrouw verhoudingen. Vlak voor de golf van het feminisme, publiceerde een kinderarts samen met collega’s over zijn bevindingen dat kinderen ernstige fysieke gevolgen konden ondervinden van kindermishandeling ([Kempe, Silverman, Steele, Droegemuller, & Silver, 1962](#)). Deze publicatie heeft geleid tot de erkenning en herkenning van kindermishandeling in de medische wereld. Deze bevinding heeft een rol gehad in het feminisme dat meer in het algemeen ging over gelijke rechten voor vrouwen en inging tegen uitoefening van fysieke, psychologische en seksuele macht van mannen over vrouwen ([Adams, 2006](#)). Met andere woorden: mede doordat de toenemende aandacht voor kind-slachtoffers van huiselijk geweld samenviel met het feminisme, is huiselijk geweld een onderdeel geworden van discussies over man-vrouw verhoudingen.

---

<sup>12</sup> <https://www.ad.nl/binnenland/slepende-scheiding-reden-van-familiedrama-schoonloo~a7ff3188/> & <https://www.hln.be/nieuws/binnenland/wanhopige-papa-neemt-dochtertjes-mee-in-dood~ac4ca86c/> maar voor een discussie van dit soort koppen, zie: <https://tinyurl.com/yxw27odr>



Het feminisme zag vrouwen als slachtoffer van patriarchische discriminatie. In reactie hierop ontstond een tegenbeweging vanuit mannen, in het bijzonder vaders ([Adams, 2006](#); [Burman, 2016](#)). In een tijd waarin eveneens het scheiden zonder schuld mogelijk was geworden, richtten vadergroeperingen zich op een gender-neutraal familierechtsysteem ([Adams, 2006](#)). Uit deze beweging zijn vaderrechten groeperingen voortgekomen die nog altijd actief zijn. Uit een onderzoek in 2009 naar de inhoud van websites van 285 vaderrechten groepen kwam naar voren dat deze groepen als gemeenschappelijk doel hebben dat ze ervoor proberen te zorgen dat beschuldigingen van huiselijk geweld door moeders als vals worden gezien, gedeeld ouderschap en verlaging van kinderalimentatie als de norm willen neerzetten en een beeld geven van vrouwen als plegers van huiselijk geweld ([Burman, 2016](#); [Rosen, Dragiewicz, & Gibbs, 2009](#)). Deze groepen zijn geen afspiegeling van mannen of vaders in het algemeen, maar doen zich wel als zodanig voor ([Rosen, e.a., 2009](#)). Ze gebruiken ouderverstoting als middel om beschuldigingen van huiselijk geweld te ontkrachten binnen een scheidingscontext en trekken het debat telkens naar algemene man-vrouw discussies ([Adams, 2006](#); [Burman, 2016](#); [Rosen, e.a., 2009](#)). Hoewel ze pretenderen te streven naar gelijkheid tussen mannen en vrouwen en daarom te strijden tegen stereotypen over mannen, maken ze zelf gebruik van het stereotype van een vrouw die uit wraak er alles voor over heeft om de man te vernietigen ([Adams, 2006](#); [Behre, 2015](#); [Burman, 2016](#)). Er wordt door deze groepen veel energie gestoken in het reageren op zorgen over huiselijk geweld binnen een scheidingscontext en die weg te zetten als ouderverstoting ([Adams, 2006](#); [Sheehy, 2016](#)). Hoewel in de theorie wordt gepretendeerd dat zowel moeders als vaders schuldig kunnen zijn aan ouderverstoting, wordt de theorie primair gebruikt tegen moeders ([Priolo-Filho, e.a., 2019](#)).

#### ***4.4 Genderverschillen in huiselijk geweld***

Een ingewikkeld punt in deze hele discussie, is dat er binnen complexe scheidingen meer vaders dan moeders verdacht worden van huiselijk geweld ([Bala, & Schuman, 2000](#)). Dit betekent echter niet dat de beschuldigingen van vaders door moeders vaker vals zijn dan andersom. Het blijkt namelijk dat valse beschuldigingen vaker door een niet-gezagdragende of uitwonende ouder (dit zijn vaker vaders) worden gedaan en het minst vaak door de gezagsdragende ouder of de ouder met de hoofdverblijfplaats (dit zijn vaker moeders; [Penfold, 1995](#); [Trocmé, & Bala,](#)

[2005](#)). Genderverschillen in de prevalentiecijfers van huiselijk geweld kunnen duiding geven aan de te verwachten genderverschillen in verdenkingen binnen een complexe scheidingscontext.

#### ***4.4.1 Genderverschillen in de prevalentie van huiselijk geweld***

Uit internationaal onderzoek komt naar voren dat een grotere groep vrouwen dan mannen aangeeft (ex)partner geweld mee te maken of ooit mee te hebben gemaakt ([Catalano, 2012](#); [Curtis, Larsen, Helweg-Larsen, & Bjerregaard, 2002](#); [Office for National Statistics, 2019](#)).

Grootschalig onderzoek in Australië geeft aan dat 5% van de mannen en 17% van de vrouwen fysiek geweld of dreiging heeft meegemaakt van een partner tijdens samenwonen ([Cox, 2015](#)).

Van de totale groep vrouwen die partner-geweld heeft meegemaakt (te weten 25% van alle vrouwen, dus ook geweld tijdens niet samenwonen meegeteld), geeft 18% aan (ook) tijdens de zwangerschap geweld te hebben meegemaakt en 23% dat hun kinderen het geweld hebben gezien en/of gehoord ([Cox, 2015](#)). Dergelijk grootschalig onderzoek naar mannen en vrouwen specifiek over geweld binnen een (ex)-partnerrelatie is in Nederland niet gepubliceerd. In 2014 is wel een grootschalig Europees onderzoek gepubliceerd over de prevalentie van vrouwen dat (ex)partner geweld meemaakt of heeft meegemaakt, waaraan 1500 Nederlandse vrouwen deelnamen, waaruit percentages van ongeveer dezelfde orde naar voren komen als hier bovenvermeld ([European Union Agency for Fundamental Rights \(FRA\), 2014](#)).

Gender verschillen in huiselijk geweld worden voornamelijk gevonden 1) wanneer gevraagd wordt naar de brede range van geweld en de methodologie een selectieve uitval van respondenten minimaliseert (mensen die niet deelnemen juist omdat ze huiselijk geweld hebben meegemaakt) en 2) in klinische groepen (waarbij er een natuurlijke selectie in de respondenten is in die zin dat er juist vaker sprake is van respondenten die (ernstigere vormen van) huiselijk geweld hebben meegemaakt; [Johnson, 2006](#)). Uit een analyse van wetenschappelijke studies waarbij niet alleen gekeken werd naar de cijfers, maar ook naar alle overige beschikbare informatie volgt een verdere duiding van de genderverschillen in huiselijk geweld. Mannen gebruiken huiselijk geweld vaker dan vrouwen als een manier om macht en controle uit te oefenen ([Kimmel, 2002](#)). Vrouwen blijken geweld vaker dan mannen te gebruiken in reactie op geweld vanuit hun (ex)partner en in het bijzonder om zichzelf te verdedigen ([Dobash, Dobash, Wilson, & Daly, 1992](#); [James, & Shackelford, 2018](#); [Kimmel, 2002](#)), een kleiner percentage als uiting van agressiviteit ([Miller, & Meloy, 2006](#)). Vrouwen gebruiken zelden vormen van geweld

die als ernstig of pijnlijk worden gezien door hun partner, soms eerder als lachwekkend ([Dobash, e.a., 1992](#)). Vrouwen blijken vaker dan mannen het gepleegde geweld toe te geven ([Dasgupta, 2002](#)). Nederlandse data bevestigen dat huiselijk geweld met een meer systematisch karakter vaker door mannen gepleegd wordt ([Van Eijkern, e.a., 2018](#)). De gevolgen van (ex)partner geweld zijn in zowel fysiek als in psychologisch opzicht doorgaans groter voor vrouwelijke dan voor mannelijke slachtoffers ([Dobash, e.a., 1992](#); [Statistics Canada, 2000](#); [Kimmel, 2002](#)).

#### ***4.4.2 Verschillen in huiselijk geweld tussen vaders en moeders***

Bovenstaande onderzoeken gaan over mannen en vrouwen. Er zijn tevens huiselijk geweld onderzoeken verricht specifiek naar ouders. In die (internationale) onderzoeken waarin nauwkeurige informatie te vinden is over prevalentiecijfers van kindermishandeling dat door biologische vaders en moeders is gepleegd, komt naar voren dat er genderverschillen bestaan in sommige vormen van kindermishandeling. Seksueel misbruik en andere ernstigere vormen van mishandeling blijken vaker door vaders dan door moeders te worden gepleegd ([Curtis, e.a., 2002](#); [Hamby, Finkelhor, & Turner, 2013](#); [Sieswerda-Hoogendoorn, e.a., 2013](#); [Statistics Canada, 2000](#)). Meisjes zijn vaker dan jongens slachtoffer van seksueel misbruik ([Taefi, 2009](#); [Vink, e a., 2016](#)).

Voor moeders is de kans op huiselijk geweld dubbel vergeleken met de kans op huiselijk geweld voor vrouwen zonder kinderen ([Walby, & Allen, 2004](#)). Voor mannen heeft het al dan niet hebben van kinderen geen effect op het risico op huiselijk geweld ([Walby, & Allen, 2004](#)). Verder blijkt uit internationaal onderzoek dat het meeste en meest ernstige (ex)partner geweld plaats vindt richting vrouwen die weggegaan zijn bij hun partner, in het bijzonder moeders ([Catalano, 2012](#); [Dobash, Dobash, Cavanagh, & Lewis, 2004](#); [Walby, & Allen, 2004](#); zie [Inspectie Jeugdzorg, 2015b](#) voor een concreet voorbeeld met dodelijke afloop).

In Australië is een onderzoek verricht naar de ervaringen van meer dan 1000 gescheiden ouders (90%) en kinderen (10%), die reageerden op een groot uitgezet verzoek tot deelname ([Bagshaw, e.a., 2010](#)). Voor veel van de respondenten speelde huiselijk geweld een rol. Mannen en vrouwen bleken te verschillen in hun definities van huiselijk geweld, hun ervaringen en hun reacties. Mannen beschreven voornamelijk verbaal/psychologisch geweld van hun ex met een

defensief karakter of vanuit vergelding. Mannen legden vaker dan vrouwen een link met mentale ziekte. Zij zagen ook het niet voldoen van hun ex aan de stereotype rol van de vrouw in het gezin als mishandeling. Vrouwen rapporteerden vaker dan mannen geweld met een controlerend karakter, fysiek en seksueel geweld en ernstigere vormen van geweld tegen hen. Ze gaven aan dat het geweld na de scheiding toenam en zij ervoeren veel angst voor hun ex wanneer er sprake was (geweest) van huiselijk geweld, in tegenstelling tot mannen die veelal boos waren. Bij de deelnemende kinderen werd niet gevraagd naar huiselijk geweld, maar werd dit wel door een deel van hen spontaan genoemd: met name door vaders gepleegd en in enkele gevallen door vaders en moeders in de vorm van verbaal geweld tussen de ouders. Hoewel sommigen van hen aangaven dat het geweld na de scheiding was afgenomen, noemde geen van de kinderen dat het geweld was gestopt.

#### ***4.4.3 Genderongelijkheid***

De genderverschillen in de prevalentie en de aard van het geweld, zijn niet populair in een maatschappij waarin gestreefd wordt naar gelijkheid tussen mannen en vrouwen en naar genderneutraal beleid ([Römkens, 2016](#)). In Nederland wordt er veelal van uit gegaan dat er emancipatie heeft plaatsgevonden en dat de emancipatie voltooid is ([Römkens, 2016](#)). Geweld tegen vrouwen (en kinderen) past niet bij dit beeld, reden waarom men geweld tegen vrouwen en kinderen kan zien als iets wat niet bij de eigen cultuur hoort, maar (vooral) bij die van 'de ander' ([Römkens, 2016](#)). Prevalentie cijfers worden dan ook vaak in twijfel worden getrokken en geweld tegen vrouwen wordt vaak gebagatelliseerd ([Römkens, 2016](#)). In recente onderzoeken naar huiselijk geweld wordt gender niet altijd meegenomen als factor, dan wel wordt gekozen voor methodologisch omstreden methoden (zoals ruime definities en het samen nemen van incidenten die qua aard en ernst sterk verschillen) waarmee een genderverschil in daderschap wordt verhuld ([De Vaan, Dijkstra, & Witkamp, 2016](#); [Portegijs, & Van den Brakel, 2016](#); [Römkens, 2016](#)). Ook op beleidsniveau is er inconsistent aandacht voor het belang van gendersensitief beleid, met tegelijkertijd een verschuiving naar genderneutraal beleid. De VN commissie die toeziet op de naleving door Nederland van het VN-Vrouwenverdrag heeft dan ook reeds meerdere malen kritiek geuit op het Nederlands beleid ([Römkens 2016](#); [Netwerk VN-Vrouwenverdrag, 2016](#); [UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women 2016](#)).

Internationaal wordt erop gewezen dat het grootschalig geweld tegen vrouwen samenhangt met het feit dat zij in vergelijking met mannen een kwetsbaardere sociale en culturele positie hebben ([García-Moreno, Jansen, Ellsberg, Heise, & Watts, 2005](#); [Scottish Government, 2015](#)). De Raad van Europa heeft in 2011 het Verdrag inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld vastgesteld, de zogeheten Istanbul Conventie ([Raad van Europa, 2011](#)). Hierin is vastgelegd dat geweld tegen vrouwen een schending is van mensenrechten en een vorm van discriminatie van vrouwen is. In Nederland is dit verdrag op 1 maart 2016 in werking getreden. In 2018 werd er door het Netwerk VN-Vrouwenverdrag een schaduwrapport gepubliceerd waarin een evaluatie wordt gegeven over de implementatie van het verdrag, gesubsidieerd door het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport ([Netwerk VN-Vrouwenverdrag, 2018](#)). In dit rapport wordt benoemd dat het overheidsbeleid voornamelijk gender-neutraal is en daarmee niet gender-sensitief. Hierdoor is er onvoldoende aandacht voor zowel de prevalentie van mannelijk geweld tegen vrouwen en kinderen als voor de effecten en de onderliggende dynamiek van macht en controle ([Netwerk VN-Vrouwenverdrag, 2018](#)). Ook constateert het netwerk dat professionals (zoals de kinderbescherming en rechters) het verdrag niet (goed) kennen en nauwelijks toepassen. Gezamenlijk gezag blijkt doorgaans ook in situaties van huiselijk geweld te worden toegewezen vanuit de veronderstelling ‘waar twee vechten, hebben twee schuld’, zo blijkt uit bestudering van de jurisprudentie ([Netwerk VN-Vrouwenverdrag, 2018](#)). Vrouwelijke slachtoffers van huiselijk geweld durven Veilig Thuis niet te benaderen uit angst zelf beschuldigd te worden van kindermishandeling met de consequentie dat zij het contact met hun kinderen verliezen ([Netwerk VN-Vrouwenverdrag, 2018](#)).

#### ***4.5 Het drie-planeten model***

Naast het idee van ouderverstoting, verklaart men complexe scheiding doorgaans, zoals eerder benoemd, vanuit een theorie van rouw en conflictescalatie zonder verdere verklaring voor die scheidingen waarbij ouders er onvoldoende in slagen om binnen een afzienbare tijd tot gezamenlijke afspraken te komen ([Anthonijsz, e.a., 2017](#); [Berben, 2014](#); [Groenhuijsen, 2014](#)). Vanuit dit model wordt ervan uitgegaan dat beide ouders schuld hebben en dat zij ertoe bewogen moeten worden te stoppen met (juridische) strijd ([Anthonijsz, e.a., 2017](#); [Berben, 2014](#); [Groenhuijsen, 2014](#)). Dit model wordt ook toegepast in situaties waarin bekend is of vermoed wordt dat er sprake is van huiselijk geweld ([Netwerk VN-Vrouwenverdrag, 2018](#)). Men

heeft het over een 'grimmige symmetrische strijd' waarbij ouders elkaar 'demoniseren', zelfs bij situaties waarin gedwongen seks en mishandelingen hebben gespeeld ([Van Lawick, 2012](#)).

Een uitleg die hiervoor wordt gegeven is het drie-planeten model van Hester ([2011](#)). De verschillende typen hulpverlening en/of betrokkenheid worden in dit model aangeduid als planeten, omdat ze zo ver uit elkaar liggen. Er is een planeet gericht op huiselijk geweld, een planeet gericht op kindbescherming in situaties van huiselijk geweld en een planeet gericht op omgang en gezag na scheiding. Terwijl de eerste planeet gericht op huiselijk geweld zich vooral bezig houdt met het bereiken van veiligheid en verwerking bij volwassen slachtoffers van huiselijk geweld (met name vrouwen), richt de tweede planeet zich op de bescherming van kinderen ([Hughes, & Chau, 2012](#); [Tierolf, e.a., 2014](#)).

Binnen deze tweede planeet hebben hulpverleners een sterke neiging zich primair te richten op moeders ([Brown, Callahan, Strega, Walmsley, & Dominelli, 2009](#); [Risley-Curtiss, & Heffernan, 2003](#)). Als een moeder (vermoedelijk) huiselijk geweld pleegt, heeft men een sterke neiging om in te grijpen (zoals het kind uit huis te plaatsen) ([Brown, e.a., 2009](#); [Risley-Curtiss, & Heffernan, 2003](#)). Vaders worden in dit geval grotendeels genegeerd. Als een vader (vermoedelijk) huiselijk geweld pleegt, worden moeders verantwoordelijk gehouden voor het beschermen van de kinderen ([Jenney, Mishna, Alaggia, & Scott, 2014](#); [Mandel, 2010](#); [Tierolf, e.a., 2014](#)). De gedachte hier is voornamelijk dat in situaties waarin een vader mishandeling pleegt richting de moeder en/of de kinderen, de moeder weg moet gaan bij de vader ([Hester, 2011](#); [Tierolf, e.a., 2014](#)).

Het verlaten van een gewelddadige partner is doorgaans een proces, waarbij het slachtoffer vaak toegroeit naar het daadwerkelijk permanent verbreken van de relatie, soms voorafgegaan door eerdere pogingen hiertoe ([Anderson, & Saunders, 2003](#)). Hierbij spelen zowel sociaal-emotionele als materiële bronnen een rol ([Anderson, & Saunders, 2003](#)). In sociaal-emotioneel opzicht gaat het bijvoorbeeld om erkenning van het geweld, kracht voelen om hiervan los te komen, en het aandurven van toenemende risico's bijvoorbeeld wraak van de gewelddadige partner. In materieel opzicht gaat het bijvoorbeeld om inkomen en een verblijfplaats. Het is bijvoorbeeld moeilijk een partner te verlaten waarvan je financieel afhankelijk bent.

Hulpverleners hebben niet altijd voldoende aandacht voor dit proces en kunnen denken vanuit stereotypen (onder andere door victim blaming), zoals dat het gaat om slechte moeders en/of

vrouwen die kiezen voor gewelddadige partners ([Anderson, & Saunders, 2003](#)). Binnen deze planeet kijkt men veelal niet voorbij het moment van scheiding, ondanks dat bekend is dat de risico's in de periode van scheiding en direct daarna toenemen ([Hester, 2011](#); [Hughes, & Chau, 2012](#); [Jaffe, e.a., 2003](#)).

Na een scheiding (ongeacht of daarvoor of tegelijkertijd de andere 'planeten' betrokken zijn), komen slachtoffers van huiselijk geweld terecht op de planeet van omgang en gezag ([Hester, 2011](#)). In Nederland is (zoals ook in andere westerse landen) gedeeld gezag en gedeelde zorg voor kinderen na een scheiding de norm geworden wanneer ouders zich wenden tot de rechter ([Bagshaw, e.a., 2010](#)). Op deze planeet gaat men vaak volledig uit van het recht van kinderen en ouders op omgang met elkaar ([Hester, 2011](#); [Hughes, & Chau, 2012](#); [Tierolf, e.a., 2014](#); [Trinder, Firth, & Jenks, 2010](#)). Men is veelal gericht op de toekomst en het bewerkstelligen van contact tussen het kind en beide ouders, waarbij huiselijk geweld wordt gezien als iets dat men achterlaat in het verleden van de relatie, als iets wat niet aanwezig is (tenzij er duidelijk bewijs is) en/of als iets wat niet relevant is ([Bagshaw, e.a., 2010](#); [Hester, 2011](#)). Het gevolg is dat de aanwezigheid van huiselijk geweld gebagatelliseerd of genegeerd wordt (dan wel niet geloofd, zoals eerder reeds uitgelegd) ([Trinder, e.a., 2006](#)). Vanuit deze houding doet men weinig moeite om het huiselijk geweld te onderzoeken, waardoor er ook geen (verder) bewijs naar boven komt ([Trinder, e.a., 2006](#)). De richtlijnen over complexe scheidingen worden gevolgd, waarbij eventuele signalen of bewijs van huiselijk geweld wordt weggeschoven onder de noemer 'strijd tussen ouders' ([Anthonijsz, e.a., 2017](#); [Berben, 2014](#); [Groenhuijsen, 2014](#)). In sommige gevallen verblijven de slachtoffers van huiselijk geweld (nog) in een vrouwenopvang (eerste planeet) op het moment dat er vanuit de derde planeet druk op omgang komt. Dit heeft ertoe geleid dat binnen de vrouwenopvang wordt gesignaleerd dat deze omgang in veel gevallen schadelijk is en de belangen van het kind niet dient ([Schakenraad, & Den Hoed, & Hens, 2018](#); [Van Eijkern, & Rus, 2014](#)).

#### ***4.6 Hoe daders en beschermende ouders overkomen***

De persoonlijkheid van daders van huiselijk geweld en de presentatie van zowel daders als de beschermende ouder kunnen bijdragen aan verwarring en ongeloof over de situatie, zoals reeds kort aangestipt in de verklaringen waarom het idee van ouderverstoting zo gemeenzaam is. Met name vormen van partner geweld waarbij veel macht, controle en intimidatie (terroriserende geweld) worden gebruikt, blijken verwarring te scheppen bij buitenstaanders over wat er nu werkelijk aan de hand is ([Neilson, 2004](#)). Deze daders zijn doorgaans erg manipulatief en vaardig in een positief beeld van zichzelf presenteren (warm, zorgzaam, charmant, behulpzaam) ([Campbell, 2017](#); [Neilson, 2004](#)). Het is aannemelijk dat deze daders lijden aan persoonlijkheidsproblematiek ([Leedom, Bass, & Almas, 2013](#)). Met name problemen op de dimensies narcisme en psychopathie worden herkend bij daders van huiselijk geweld met een sterk controlerende, intimiderende dynamiek ([Carton, & Egan, 2017](#); [Crouch, e.a., 2015](#); [Leedom, e.a., 2013](#)). Narcisme verwijst naar een patroon van grootheidsg gevoelens, gebrek aan empathie en behoefte bewonderd te worden ([Carton, & Egan, 2017](#)). Het kan zich uiten in openlijke arrogantie en opgeblazen gevoel van eigenwaarde, maar mensen met sterke narcistische eigenschappen kunnen ook een gebrek aan zelfvertrouwen en initiatief laten zien en onzeker overkomen. Grootheidswanen en een gevoel van overal recht op hebben blijven in dit geval meer verborgen, maar zijn eveneens aanwezig ([Krizan, & Herlache, 2018](#)). Psychopathie verwijst eveneens naar een overdreven gevoel van eigenwaarde, in combinatie met een vlakke emotionele belevingswereld waarbij iemand niet conformeert naar sociaal-morele normen, maar anderen instrumenteel gebruikt en manipuleert voor de bevrediging van eigen behoeften zonder daarbij berouw of schuld te ervaren ([Carton, & Egan, 2017](#); [Howell, 2018](#)).

De vaardigheid om zichzelf positief te presenteren en anderen te manipuleren kan er echter toe leiden dat daders van huiselijk geweld positief uit persoonlijkheidstests naar voren komen ([Neilson, 2004](#)). Ze zijn doorgaans sterk geneigd om hun eigen gedrag onvoldoende te erkennen, leggen de schuld bij het slachtoffer en/of beschuldigen zelfs het slachtoffer van mishandeling ([Neilson, 2004](#)). Beschermende ouders, daarentegen, hebben vaak problemen met hun presentatie in de rechtszaal en tegenover andere professionals/hulpverleners ([Campbell, 2017](#); [Epstein, & Goodman, 2019](#); [Miller, & Manzer, 2019](#)). Door hun ervaringen met de dader kunnen beschermende ouders een verwarde, onwelwillende, angstige, emotionele of agressieve indruk maken die tegen hen werkt ([Campbell, 2017](#); [Epstein, & Goodman, 2019](#);



[Miller, & Manzer, 2019](#); [Shea Hart, 2011](#)). Noch op basis van indrukken van iemands persoonlijkheid noch op basis van professionele persoonlijkheidstests zal een uitspraak kunnen worden gedaan of iemand dader is van huiselijk geweld of dat iemand terecht of ten onrechte aangeeft zelf slachtoffer te zijn of ouder te zijn van een slachtoffer van huiselijk geweld ([Silberg, Dallam, & Samson, 2013](#)). Desalniettemin wordt een persoonlijkheidsonderzoek soms wel met dit doel ingezet.<sup>13</sup>

---

<sup>13</sup> [ECLI:NL:GHLEE:2010:BM0581](#)

## ***5. Erkenning van de belevingen en belangen van het kind***

### ***5.1 De beleving van het kind doet ertoe***

#### ***5.1.1 De beleving van kinderen is sterk bepalend in wat in hun belang is***

Volgens artikel 12 van het Verdrag Inzake de Rechten van het Kind is het een recht van het kind om gehoord te worden ([Lansdown, 2011](#); [Verenigde Naties, 1989](#)). Het is belangrijk voor kinderen dat zij gehoord worden ([Alnock, & Miller, 2013](#); [Buckley, e.a., 2007](#); [Callaghan, Fellin, Mavrou, Alexander, & Sixsmith, 2017](#); [Lansdown, 2011](#)). Dit is niet alleen belangrijk voor hun gevoel, maar ook omdat er voor hen betere beslissingen genomen kunnen worden als bekend is wat zij hebben meegemaakt, hoe zij dat hebben ervaren, wat voor hen belangrijk is en welke verwachtingen zij hebben ([Alnock, & Miller, 2013](#); [Buckley, e.a., 2007](#); [Callaghan, e.a., 2017](#); [Lansdown, 2011](#)). Ook dit is een recht van kinderen: volgens artikel 3 van ditzelfde Verdrag Inzake de Rechten van het Kind moet het belang van het kind voorop staan bij alle maatregelen die kinderen aangaan ([Verenigde Naties, 1989](#)).

Professionals gaan er soms van uit dat zij weten wat in het belang van het kind is, zonder goed te weten wat het kind heeft meegemaakt, voelt en denkt. Dit heeft te maken met twee sterke veronderstellingen die standaard worden gevolgd na een scheiding. We zullen in de volgende paragrafen uitleggen dat de aanwezigheid van (vermoedens van) huiselijk geweld aanleiding zou moeten zijn om deze veronderstellingen niet automatisch te volgen.

#### ***5.1.2 Onterechte veronderstelling dat ouders het (samen) kunnen oplossen***

De eerste veronderstelling van professionals is dat ouders moeten worden aangespoord om hun onderlinge communicatie te verbeteren en dat ouders hun verantwoordelijkheid moeten en kunnen nemen ([Raad voor de Kinderbescherming, 2017](#)). Hoewel het uitgangspunt voor 'normale' scheidingen passend is, heeft men hier vaak een zeer sterke focus op, zelfs bij casussen met vermoedens van huiselijk geweld ([Smit, e.a., 2017](#)). Zonder dat men voldoende zicht heeft op het kind, wordt gewerkt met veiligheidsplannen die een beroep doen op afspraken met de ouders ([Inspectie Jeugdzorg, 2013b](#); [2015b](#); [2016](#)). Een afspraak kan bijvoorbeeld zijn dat een ouder onder bepaalde moeilijke omstandigheden contact zoekt met iemand uit zijn of haar omgeving ([Inspectie Jeugdzorg, 2013b](#)). Het vertrouwen is dan kennelijk dat de ouder deze

afpraak zal na komen, wat een riskante inschatting is in gevallen waarin zeker of vermoedelijk huiselijk geweld speelt ([Inspectie Jeugdzorg, 2013b](#); [2015b](#); [2016](#)). Als de ouders vorderingen maken in hun communicatie, kan worden geaccepteerd dat er geen nader onderzoek wordt gedaan naar de belevingen van het kind of dat deze onderzoeksgegevens niet worden gedeeld ([Inspectie Jeugdzorg, 2013b](#)). Uit de onderzoeken van de Inspectie Jeugdzorg naar casussen met een dramatische afloop (zoals de dood van de kinderen), blijkt telkens weer dat er te weinig zicht was op het kind, onder meer door de focus op het maken van afspraken met en tussen de ouders ([Inspectie Jeugdzorg, 2013b](#); [2015a b](#); [2016](#)).

### ***5.1.3 Waarom de veronderstelling “altijd omgang” onjuist is***

De tweede veronderstelling is dat contact tussen kinderen en hun ouders *altijd* in het belang van het kind is, zelfs wanneer er sprake is van huiselijk geweld ([Bagshaw, e.a., 2010](#); [Coy, Scott, Tweedale, & Perks, 2015](#)).<sup>14</sup> De gedachtegang is dat omgang met beide biologische ouders noodzakelijk is voor een goede identiteitsontwikkeling.<sup>15</sup> Onderzoek toont echter aan dat mishandeling door een ouder een risico vormt voor de identiteitsontwikkeling van kinderen ([Ibrahim, Cosgrave, & Woolgar, 2018](#)).

De “altijd omgang” gedachte is gebaseerd op een achterhaalde theorie dat kinderen vanuit een bloedband loyaal zouden zijn aan hun ouders en dat deze band in stand gehouden moet worden ([Coy, e.a., 2015](#); [Willems, 2017](#)). Sommigen gaan zelfs zo ver te veronderstellen dat het kind minder mens zou zijn indien het contact met een biologische ouder ontbreekt.<sup>16</sup> We weten uit onderzoek dat voor het kind niet de aanwezigheid van een (biologische) ouder op zich, maar een positieve hechting, veiligheid en ontwikkelingskansen van belang zijn voor een goede ontwikkeling ([Willems, 2017](#)). Een kind kan bijvoorbeeld een veilige hechtingsrelatie met een adoptie ouder ervaren wanneer deze sensitief reageert op de behoeften van het kind ([Raby, &](#)

---

<sup>14</sup> [ECLI:NL:GHSGR:2010:BN0373](#)

<sup>15</sup> [ECLI:NL:GHSGR:2010:BN0373](#); [ECLI:NL:GHSHE:2017:4264](#), maar voor een uitzondering, zie: [ECLI:NL:RBMAA:2012:BX3373](#)

<sup>16</sup> Citaat van een bijzonder curator: “Je ziet dat kinderen soms het contact met een ouder verliezen. Dat heeft heftige gevolgen voor een kind, want dat betekent dat jij een stuk van jezelf mist. Je bent 50% de ene ouder 50% de andere ouder” (Lips, 2017 in: ‘Vechtscheiding’ van de Monitor, uitgezonden op 29 jan. 2017 <https://demonitor.kro-ncrv.nl/onderzoeken/vechtscheidingen>)

[Dozier, 2019](#)). Uit onderzoek blijkt dat het effect van contact met een uitwonende ouder (meestal de vader) aan de omstandigheden ligt, zoals: of het contact van goede kwaliteit is en een continuering van een eerder ontwikkelde band tussen het kind en de ouder, de familiedynamiek, en demografische factoren ([Gilmore, 2006](#); [Jaffee, Moffitt, Caspi, & Taylor, 2003](#)).

De omstandigheden in het geval van huiselijk geweld door vaders kunnen dusdanig negatief zijn, dat contact leidt tot meer psychologische problemen bij hun kinderen in de volwassenheid, meer dan voor kinderen die zonder vader opgroeiden ([Downs, & Rindels, 2004](#)). Daar waar het huiselijk geweld betrekking heeft op partnergeweld, is er een hoog risico aanwezig op kindermishandeling ([Salisbury, Henning, & Holdford, 2009](#)). Vaders die geweld plegen, hebben vaak geen inzicht in de schade die ze aanrichten bij hun kinderen ([Holt, 2015](#), [Salisbury, e.a., 2009](#)). Een nieuwe partner in het leven van de vader kan het geweld richting zijn ex-partner, moeder van zijn kinderen doen verminderen. De ervaring is echter dat de nieuwe partner in dat geval ook slachtoffer kan worden van zijn geweld, waardoor de kinderen tijdens contact met hun vader hieraan nog altijd blootgesteld blijven ([Hardesty, & Ganong, 2006](#)).

Mannen die huiselijk geweld plegen, vertonen naast het geweld, dat op zich al een ernstig risico vormt op problemen bij het kind, doorgaans in bredere zin problematisch ouderschap ([Heward-Belle, 2016](#); [Perel & Peled, 2008](#)). De opvoedingspraktijken van deze vaders wordt gekenmerkt door een hoge mate van controle ([Holt, 2015](#); [Katz, 2016](#)). Zij zijn bijvoorbeeld sterk bepalend in hoe het kind zich dient te gedragen, met wie het om mag gaan en wat wel en vooral niet mag ([Katz, 2016](#)). Ze hebben vaak verwachtingen die niet bij de leeftijd/ontwikkeling van hun kind passen, zijn vaak onvoorspelbaar en stellen hun eigen belangen en wensen boven die van hun kind ([Sharman, & Horne, 2015](#)). Ook zijn ze vaak opzettelijk denigrerend over het ouderschap van de moeder van hun kinderen en gebruiken ze de kinderen om hun (ex)partner te kwetsen ([Heward-Belle, 2017](#)).

Het aspect van controle en dwang is een terugkerend thema in het huiselijk geweld dat bij complexe scheidingen een rol speelt. Het blijkt dat vooral die vaders die veel controle willen hebben en dwang gebruiken, strijden om gezag en veel contact met hun kinderen ([Hardesty, & Ganong, 2006](#)). Voor hen betekent omgang met kinderen een manier om controle over hen en over hun ex-partner uit te kunnen blijven oefenen ([Hardesty, & Ganong, 2006](#); [Holt, 2015](#)). Een

onderzoek naar mannen die deelnamen aan een programma vanwege gepleegd partnergeweld maakt duidelijk dat deze gewelddadige mannen ondanks dat zij vaak een goede opvoeder willen zijn, hier vaak niet in slagen ([Lünnemann, Hermens, Roeleveld, Dijkstra, & Yerden, 2012](#)). Ze voelen zich veelal onvoldoende verantwoordelijk voor het door hen gepleegde geweld, leggen de schuld van het geweld buiten zichzelf (bij hun ex-partner) en erkennen hun eigen aandeel in de slechte band met hun kinderen in veel gevallen onvoldoende ([Lünnemann, e.a., 2012](#)). Deze bevindingen worden echter niet benoemd en uitgelegd in de richtlijnen voor jeugdbeschermers en lijken ook bij rechters en andere eventueel betrokken professionals niet altijd bekend te zijn ([Anthonijsz, e.a., 2017](#); [Berben, 2014](#); [Groenhuijsen, 2014](#)).

Er zijn situaties waarin het in het belang van het kind kan zijn om op te groeien bij of omgang te hebben met een ouder die geweld heeft gepleegd. We weten bijvoorbeeld dat het kan gebeuren dat een ouder het kind slaat om te voorkomen dat de andere ouder erger geweld gebruikt.<sup>17</sup> Ondanks het gebruikte geweld, zou het waarschijnlijk in het belang zijn van het kind om bij de beschermende ouder op te groeien en voor het kind en deze ouder om eventueel hulp te kunnen ontvangen. Een ander voorbeeld zou kunnen zijn dat een ouder last heeft van psychotische episodes waarin hij/zij gewelddadig is, maar tevens periodes heeft waarin hij/zij niet gewelddadig is en liefdevol is richting zijn/haar kind en er een vorm van omgang kan bestaan.<sup>18</sup>

In veel gevallen lijden kinderen en hun beschermende ouders echter onder de gedwongen omgang ([Harrison, 2008](#)). De fysieke en emotionele veiligheid, van het kind en de beschermende ouder zouden moeten worden gewaarborgd en hun wensen en belangen leidend zouden moeten zijn, in plaats van de rechten van een ouder die het kind en/of de andere ouder geweld aan heeft gedaan. Dit is in overeenstemming met de internationale verdragen ([IVRK 1989](#), [Verdrag van Istanbul 2011](#), [Verdrag van Lanzarote 2007](#), [VN resolutie 61/143 2006](#)). In [het Verdrag inzake de Rechten van het Kind](#) staat dat het kind recht heeft op bescherming tegen

---

<sup>17</sup> <https://tinyurl.com/yxeobu6s>

<sup>18</sup> <https://www.camh.ca/en/health-info/guides-and-publications/when-a-parent-has-experienced-psychosis>

alle vormen van lichamelijke en geestelijke mishandeling en verwaarlozing.<sup>19</sup> In het Verdrag van Lanzarote ([Raad van Europa, 2007](#)) staat onder meer “Elke partij kan andere maatregelen nemen met betrekking tot ouders, zoals het ontnemen van de ouderlijke macht of het controleren van of toezicht houden op veroordeelde personen” (Artikel 27, lid 4).

## ***5.2 Het is moeilijk voor kinderen om over huiselijk geweld te praten***

Soms vertellen kinderen over huiselijk geweld ([Alnock, & Miller, 2013](#); [Augeo Jongeren Taskforce, 2018](#)). Bijvoorbeeld doordat zij steun nodig hebben, ontdekken wat het is en dat het niet goed is, of doordat anderen signalen oppakken en er naar vragen ([Alnock, & Miller, 2013](#); [Augeo Jongeren Taskforce, 2018](#)). Een reden kan ook zijn dat zij zichzelf of anderen (zoals een broertje of zusje) willen beschermen ([Alnock, & Miller, 2013](#)). Kinderen blijken jeugdbeschermers niet zo snel in vertrouwen te nemen, maar wel hun moeder, andere personen uit hun omgeving (zoals vrienden) en leerkrachten ([Alnock, & Miller, 2013](#); [Augeo Jongeren Taskforce, 2018](#); [Jernbro, Otterman, Lucas, Tindberg, & Janson, 2017](#); [Schellingerhout, & Ramakers, 2017](#)).

Kinderen praten niet gemakkelijk over het huiselijk geweld dat ze hebben meegemaakt ([Augeo Jongeren Taskforce, 2018](#); [McElvaney, Greene, & Hogan, 2014](#)). Kinderen zijn vaak bang over huiselijk geweld te praten doordat ze:

- vrezen voor de consequenties
- last hebben van emoties als schuld en schaamte en de daaraan gerelateerde gevoelens ten opzichte van de pleger (die bijvoorbeeld heeft gezegd dat het geheim moet blijven)
- het goede moment niet weten te vinden
- bang zijn niet geloofd te worden
- zich zorgen maken over anderen en zichzelf

([Callaghan, e.a., 2017](#); [Jernbro, e.a., 2017](#); [McElvaney, e.a., 2014](#); [Morrison, Bruce, & Wilson, 2018](#)).

---

<sup>19</sup> Het volledige verdrag is hier te lezen: <https://www.dekinderombudsman.nl/ul/cms/fck-uploaded/Blauwe-boekje-Kinderrechtenverdrag.pdf> en in gemakkelijkere vorm hier: <https://www.dekinderombudsman.nl/60/kinderrechten/>

Kinderen kunnen niet altijd duiden wat hen overkomt en/of proberen het te verdringen en te ontkennen ([Collin-Vézina, e.a., 2015](#)). Daders gebruiken vaak manipulatieve technieken om te voorkomen dat het kind vertelt over mishandelingen of misbruik en het daarin geloofd wordt ([Alnock, & Miller, 2013](#); [Collin-Vézina, e.a., 2015](#), [Everson, 1997](#)). Daders zeggen bijvoorbeeld dat het normaal is, geven het kind de schuld, beloven dat het niet meer zal gebeuren, wekken medelijden op, dreigen met of gebruiken geweld, en dreigen het kind of anderen iets aan te doen of te vermoorden ([Alnock, & Miller, 2013](#); [Collin-Vézina, e.a., 2015](#)). Het kan dan ook gebeuren dat kinderen niet praten over huiselijk geweld dat ze hebben meegemaakt of het zelfs ontkennen ([Alnock, & Miller, 2013](#); [Collin-Vézina, e.a., 2015](#); [Jernbro, e.a., 2017](#)).

Sommige kinderen willen en proberen er wel over te praten, maar durven dit niet of het lukt hen niet ([Alnock, & Miller, 2013](#); [McElvaney, e.a., 2014](#)). Ze vertellen dan bijvoorbeeld slechts een deel van wat ze hebben meegemaakt, zoals enkel over fysiek geweld en niet over seksueel misbruik ([Alnock, & Miller, 2013](#)). Kinderen kunnen (net als volwassenen) soms met eufemismen (verzachtende of verhullende termen) praten over wat ze hebben meegemaakt ([Callaghan, e.a., 2017](#)). Ook kan het gebeuren dat ze enkel op indirectere manieren proberen duidelijk te maken dat een situatie hen schaadt ([Alnock, & Miller, 2013](#); [Callaghan, e.a., 2017](#)). Dit kan non-verbaal zijn zoals via gedrag of tekeningen, maar ook verbaal. Kinderen proberen bijvoorbeeld een situatie te vermijden door andere redenen te noemen. Een voorbeeld is een kind dat zegt dat iemand snurkt als reden om niet bij hem te willen logeren omdat ze niet durft te vertellen over seksueel misbruik ([Alnock, & Miller, 2013](#)). Of kinderen vertellen wel over een ander die iets heeft meegemaakt (zoals een zusje), maar niet over zichzelf ([Alnock, & Miller, 2013](#)). Dergelijke signalen worden in sommige gevallen door anderen opgepakt, maar niet altijd ([Alnock, & Miller, 2013](#)).

### ***5.3 Het is moeilijk voor professionals om met kinderen te praten***

#### ***5.3.1 Professionals durven niet goed***

Omgekeerd, praten de professionals ook niet gemakkelijk met het kind over negatieve gebeurtenissen die het kind eventueel heeft meegemaakt ([Albaek, Kinn, & Milde, 2018](#)). Ze kunnen het gevoel hebben door een mijnenveld te lopen, waarbij ze emoties bij het kind teweeg kunnen brengen, het verkeerd kunnen doen en het erger kunnen maken ([Albaek, e.a., 2018](#);

[O'Malley, Kelly, & Cheng, 2013](#); [Turoy-Smith, Powell, & Brubacher, 2018](#)). Jongeren die huiselijk geweld hebben meegemaakt benoemen als probleem dat de professionals vaak niet rechtstreeks naar huiselijk geweld hebben gevraagd dan wel naar wat er aan de hand was en niet zorgen voor de juiste omstandigheden om erover te praten ([Alnock, & Miller, 2013](#); [McElvaney, e.a., 2014](#)). Professionals voelen zich niet altijd in staat om ernaar te vragen, om te identificeren wat er speelt en/of om op de goede manier te reageren ([Konijnendijk, Boere-Boonekamp, Fleuren, Haasnoot, & Need, 2016](#)). Dat professionals zich hier niet toe in staat voelen, kan liggen aan hoe ze denken over hun eigen competenties, maar ook aan hoe ze denken over de cultuur van hun organisatie en aan hun waardering van het systeem ([Albaek, e.a., 2018](#); [Konijnendijk, e.a., 2016](#); [Louwers, Korfage, Affourtit, De Koning, & Moll, 2012](#); [O'Malley, e.a., 2013](#)). Een professional kan bijvoorbeeld bang zijn dat hij het kind onvoldoende zal kunnen helpen omdat hij de juiste middelen hiertoe niet heeft ([Albaek, e.a., 2018](#); [O'Malley, e.a., 2013](#)). In sommige gevallen kunnen professionals bang zijn voor zichzelf: ze vrezen bijvoorbeeld voor geweld of problemen vanuit een ouder die het geweld heeft gepleegd ([Louwers, e.a., 2012](#); [O'Malley, e.a., 2013](#)). Professionals kunnen het bovendien moeilijk vinden om het huiselijk geweld dat het kind heeft meegemaakt, onder ogen te moeten komen: 'facing evil' ([Albaek, e.a., 2018](#); [Engel Kraft, Rahm, Eriksson, 2017](#); [O'Malley, e.a., 2013](#)). Het kan bij de professional zelf (heftige) emoties oproepen ([Albaek, e.a., 2018](#)). Daarbij komt dat iemand zelf vergelijkbare ervaringen kan hebben, het soms van nabij heeft meegemaakt of bijvoorbeeld zelf kinderen heeft, waardoor verhalen extra negatieve associaties en gevoelens kunnen oproepen ([Coles, & Mudaly, 2010](#); [Esaki, & Larkin Holloway, 2013](#)). Ook onderzoekers van kindermisbruik die gebruik maken van interviews bij de slachtoffers, omschrijven hoe sterk zij geraakt waren door de kinderen en hun verhalen ([Coles, & Mudaly, 2010](#)). Ze konden het na afloop moeilijk loslaten, moesten huilen en voelden zich misselijk ([Coles, & Mudaly, 2010](#)).

### ***5.3.2 De juiste kennis en vaardigheden zijn nodig***

Bovendien vereist het praten met kinderen meer in het algemeen kennis over hun communicatie, die anders kan zijn dan de communicatie van volwassenen. Jonge kinderen kunnen bijvoorbeeld metaforen gebruiken met minder bewustzijn dan volwassenen ([Miller, 2008a](#)). Een kind zegt bijvoorbeeld *dat* een krokodil hem beet wanneer het *voelde alsof* een krokodil hem beet ([Miller, 2008a](#)). Tijdens een gesprek kan het ook gebeuren dat het kind door



middel van associaties in gedachten bij een andere gebeurtenis belandt ([Miller, 2008a](#)). Met name jonge kinderen zijn nog niet zo bezig met wat hun gesprekspartner weet of niet weet en praten gewoon verder. Zij betrekken de vragen van de gesprekspartner op hetgeen waar zij op dat moment met hun gedachten zijn ([Miller, 2008a](#)). Hierdoor kan miscommunicatie ontstaan.

Binnen een context van een complexe scheiding kunnen er allerlei mensen zijn die met het kind praten, zoals de rechter, de raadsonderzoeker, de gezinsvoogd, et cetera zonder dat zij de juiste kennis en vaardigheden bezitten over communicatie met (getraumatiseerde) kinderen ([Anthonijsz, Van Julsingha, Van der Sluijs, Kleinjan-van Zwet, & Mobach, 2014; Turoy-Smith, e.a., 2018](#)). Men benoemt dat het praten met kinderen specifieke vaardigheden vereist, maar wil dat oplossen door bepaalde methoden te gebruiken ([Anthonijsz, e.a., 2014; Turoy-Smith, e.a., 2018](#)). Op dit moment zijn vooral de gespreksmethoden uit Signs of Safety populair ([Anthonijsz, e.a., 2014; Baginsky, Moriarty, Manthorpe, Beecham, & Hickman, 2017; Turoy-Smith, e.a., 2018](#)). De methoden bieden echter geen oplossingen voor de beschreven moeilijkheden in het praten met kinderen (die huiselijk geweld hebben meegemaakt), die inzicht en gesprekstechnieken van de professionals verlangen ([Baginsky, e.a., 2017](#)). We zullen dit illustreren met een voorbeeld van de drie-huizen-methode uit Signs of Safety. De bedoeling is om met het kind in gesprek te gaan over de zorgen, de krachten en wensen. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van drie getekende of voorgedrukte huizen: het huis van de zorgen, het huis van de leuke dingen en het huis van de dromen. Het kind kan tijdens het praten in de huizen tekenen en/of schrijven. Deze methode veronderstelt dat het kind buiten het hier en nu kan denken en dat het de metafoor begrijpt. Dit is niet altijd een realistische veronderstelling. Zo blijkt bijvoorbeeld uit een gesprek van een meisje van vier bij het huis van de dromen. Zij zei dat in haar huis van de dromen heksen waren. Ze gaf daarmee letterlijk aan dat haar dromen (nachtmerries) over heksen gingen en miste dus de bedoeling van de metafoor om te praten over wat ze zou wensen ([Bunn, 2013](#)). Ook nemen methoden de eventuele vooroordelen niet weg, die de gesprekken en interpretaties van professionals kunnen beïnvloeden ([Turoy-Smith, e.a., 2018](#)).

Voor het strafrecht wil men een kind verhoren volgens vaste technieken in een studieverhoor. Op die manier hebben eventuele verklaringen van het kind over mishandeling of misbruik bewijskracht. In het politieverhoor vertelt een kind echter niet altijd (voldoende),

bijvoorbeeld omdat het kind bang is of onvoldoende op zijn gemak bij de verhoorder, die het immers niet kent ([Hövels, 2010](#)). In Nederland worden kinderen doorgaans slechts één keer verhoort. Het verhoren van kinderen blijkt moeilijk te zijn ([Wood, & Garven, 2000](#)). Verhoorders leren vaak wel fouten te vermijden, zoals suggestieve vraagstellingen, maar veel verhoorders blijven onhandig in het verhoren van kinderen. Ze gebruiken bijvoorbeeld te weinig warmte of te moeilijke bewoordingen ([Wood, & Garven, 2000](#)). Ook missen zij soms kennis over de manier waarop (jonge) kinderen communiceren ([Miller, 2008a b](#)). Dit soort factoren kunnen maken dat een verhoor geen bewijs oplevert ([Wood, & Garven, 2000](#)). Uit onderzoeken waarbij bekend was dat kinderen seksueel waren misbruikt (op basis van andere bewijsstukken dan het verhoor, zoals video's), bleek dat maximaal 50% van hen dit tijdens het verhoor onthulde ([Olafson, & Lederman, 2006](#)).

#### ***5.4 Kinderen worden vaak niet geloofd***

Als kinderen aangeven dat zij huiselijk geweld hebben meegemaakt, worden zij vaak niet geloofd. In een scheidingscontext gebeurt het vaak dat men denkt dat een kind dat over mishandeling of misbruik door de vader praat dit doet door (onbewuste) beïnvloeding door de moeder ([Gardner, 1999](#); [Nierop, & Van den Eshof, 2008](#)). Er zijn nog een aantal andere, algemenere (niet scheiding specifieke) factoren die ertoe kunnen bijdragen dat kinderen niet worden geloofd wanneer zij praten over mishandelingen en/of misbruik.

##### ***5.4.1 Mishandelingen en misbruik kunnen onvoorstelbaar zijn***

Zoals reeds besproken, vindt men het moeilijk om te geloven dat er verschrikkelijke dingen gebeuren. Dit geldt in het bijzonder voor gruwelijke ervaringen die voor 'normale' mensen onvoorstelbaar zijn ([Everson, 1997](#)). Doordat er casussen zijn waarbij er bewijs was voor de gruwelijkheden, weten we echter dat het onvoorstelbare soms gebeurt ([Middleton, 2013](#)). Een voorbeeld hiervan is het zeer gruwelijke misbruik dat door Fritzl werd gepleegd.<sup>20</sup> Als dit soort zaken aan het licht komen, gebeurt dat vaak pas na jaren ([Middleton, 2013](#)). We waarschuwen de lezer dat het lezen van deze zaken choquerend kan zijn.

---

<sup>20</sup> <https://nl.wikipedia.org/wiki/Zaak-Fritzl>

Ook vreemde ervaringen kunnen onwaar lijken ([Everson, 1997](#)). Een dader kan echter bizarre dingen doen vanuit zijn (seksuele) fantasieën of om ervoor te zorgen dat het kind niet geloofd zal worden ([Everson, 1997](#)). Een bijvoorbeeld hiervan zijn daders die zich tijdens misbruik verkleden als fantasiefiguur ([Everson, 1997](#)) of als dier.<sup>21</sup>

#### ***5.4.2 De verklaringen van kinderen kunnen onwaarheden bevatten***

Ook onwaarheden in de verklaringen van kinderen kunnen bijdragen aan hun ongeloofwaardigheid ([Van der Sleen, zonder datum](#)). Net als onwaarschijnlijkheden, hoeven onwaarheden er echter niet op te duiden dat het kind geen daadwerkelijk huiselijk geweld heeft meegemaakt.

Onwaarheden kunnen ontstaan doordat concepten te moeilijk zijn voor het kind om te bevatten, uiten en/of herinneren ([Lyon, Stolzenberg, & McWilliams, 2017](#)). Met name jongere kinderen, maar zelfs volwassenen kunnen bijvoorbeeld moeite hebben te vertellen wanneer en/of hoe vaak iets is gebeurd, ondanks dat ze een accurate herinnering van de gebeurtenis(sen) hebben ([Pipe, Lamb, Orbach, & Esplin, 2004](#); [Wandrey, Lyon, Quas, & Friedman, 2012](#)). Ook kan een kind sommige situaties nog niet begrijpen en mist het soms de juiste woorden, waardoor zijn verklaring puur inhoudelijk niet exact klopt, maar wel een oprechte weergave is van hoe het kind het heeft beleefd en geïnterpreteerd ([Everson, 1997](#)). Voorbeelden hiervan zijn een kind dat over misbruik vertelde: “Daddy spit on my leg with his pee-pee”, vertaling: Papa spuugde op mijn been met zijn plasser; [Everson, 1997](#), p. 140). Een ander voorbeeld is een kind dat vertelde dat na een ervaring van seksueel misbruik mee werd genomen naar een gebouw waar de volwassenen bloed dronken. Hiervan werd later duidelijk dat het kind verwees naar de communie in een katholieke kerk ([Miller, 2008b](#)).

Daarnaast zijn er verschillende redenen waarom kinderen soms vertellen over gebeurtenissen die niet daadwerkelijk hebben plaatsgevonden ([Everson, 1997](#); [Miller, 2008a](#)). Een dader kan bijvoorbeeld middelen (zoals een slaapmiddel) hebben gegeven aan het kind waardoor die geen (volledig) correcte waarneming van de situatie meer had ([Everson, 1997](#)).

---

<sup>21</sup> <https://www.mirror.co.uk/news/world-news/paedophile-group-men-dressed-up-9719198>

Ook komt het voor dat een kind fantasie gebruikt omdat de situatie emoties oproept, die hij met fantasieën kan verminderen, zoals dat hij de dader met fysiek geweld overwon ([Everson, 1997](#)). Nog een voorbeeld is dat een kind een verhaal kan aanpassen en bijvoorbeeld gebeurtenissen overdrijft in de hoop serieus genomen en geholpen te worden ([Miller, 2008b](#)).

Deze verklaringen en voorbeelden helpen begrijpen dat onwaarschijnlijke en/of onware elementen in een verklaring van een kind er niet op hoeven te wijzen dat er geen huiselijk geweld heeft plaatsgevonden. Uit onderzoek naar zogenaamde 'gold standard' casussen blijkt dat onwaarschijnlijke en onware elementen het meest voorkomen in de verklaringen van kinderen die ernstig huiselijk geweld hebben meegemaakt (zoals ernstig fysiek geweld of seksueel misbruik ([Everson, 1997](#); [Olafson, & Lederman, 2006](#))). Met 'gold standard' wordt bedoeld dat op basis van bewijzen anders dan het verhaal van het kind duidelijk is dat er daadwerkelijk geweld heeft plaatsgevonden (zoals videomateriaal) ([Olafson & Lederman, 2006](#)).

#### ***5.4.3 De manier waarop kinderen vertellen kan verkeerd geïnterpreteerd worden***

Niet alleen de inhoud, ook de manier waarop kinderen vertellen kan ertoe leiden dat ze niet worden geloofd. Kinderen kunnen door de emotionele gevolgen van het geweld negatieve emoties laten zien, of juist afgevlakte emoties. Dit kan bijvoorbeeld komen doordat zij zich depressief voelen, of doordat zij getraumatiseerd zijn en 'dissociatie' vertonen (een soort afsluiting van gevoelens en gedachten) ([Sayfan, e.a., 2008](#)). Wanneer mensen geconfronteerd worden met emoties die zij niet verwachten en/of een gebrek aan zichtbare emoties die zij wel verwachten (zoals boosheid), zullen ze het kind minder snel geloven ([Sayfan, e.a., 2008](#); [Wessel, Eilertsen, Langnes, Magnussen, & Melinder, 2016](#)).

In sommige gevallen trekken kinderen een eerdere verklaring weer terug. Dit kan komen doordat zij een valse verklaring deden, maar het kan ook gebeuren dat hun eerdere verklaring klopte ([Malloy, Lyon, & Quas, 2007](#); [Malloy, & Mugno, 2016](#); [Olafson, & Lederman, 2006](#)). Inconsistenties en volledige terugtrekkingen dragen bij aan de ongeloofwaardigheid van een kind, terwijl kinderen diverse motieven kunnen hebben om dit te doen, zoals de genoemde redenen die praten over huiselijk geweld bemoeilijken en negatieve reacties vanuit de omgeving op de onthullingen ([Katz, 2014](#); [Malloy, & Lamb, 2010](#)).

## ***5.5 Het strafrecht beïnvloedt het familierecht***

In het overgrote deel van de casussen waarbij er vermoedens of beschuldigingen van huiselijk geweld zijn, wordt het nooit een vastgesteld feit of er huiselijk geweld heeft plaatsgevonden ([Trocmé, & Bala, 2005](#); [Vink, Van den Broek, Van Harten, Lenting, Elzinga, 2015](#)). Huiselijk geweld is moeilijk strafrechtelijk te bewijzen: er zijn vaak geen getuigen anders dan de slachtoffers en de gevolgen kunnen (bijvoorbeeld door de dader) vaak aan een andere oorzaak worden toegeschreven ([Vink, e.a., 2015](#)). Naar de slachtoffers van de Amsterdamse zedenzaak is, vanwege de aanwezige gold standard, onderzoek verricht. Hieruit blijkt dat ook seksueel misbruik van jonge kinderen vaak niet leidt tot specifieke fysieke afwijkingen of klachten die het misbruik zouden kunnen bewijzen ([Vrolijk-Bosschaart, e.a., 2017](#)).<sup>22</sup>

De politie geeft aan dat het vaak gebeurt dat ook wanneer er mogelijk wel bewijs gevonden kan worden van huiselijk geweld, er onvoldoende tijd en capaciteit is om onderzoek te doen ([Vink, e.a., 2015](#)). Met name fysiek letsel wordt door de politie gesignaleerd, terwijl er soms ander ondersteunend bewijs zou kunnen worden verkregen ([Vink, e.a., 2015](#)). Het blijkt bijvoorbeeld dat tandartsen regelmatig (24% van de tandartsen binnen een jaar, bij gemiddeld 2.4 patiënten) signalen van huiselijk geweld opmerken en vastleggen in hun dossier ([Van Dam, Van der Sanden, & Bruers, 2015](#)). Ook kan tijdens psychologische of pedagogische diagnostiek en/of behandeling blijken dat het kind waarschijnlijk is mishandeld of misbruikt, maar dit geldt vaak niet als bewijs voor het strafrecht ([Hövels, 2010](#)). Verondersteld wordt dat het studioverhoor geen zin meer heeft omdat er al over het geweld met het kind is gesproken ([Hövels, 2010](#)). Binnen het justitieel systeem (strafrechters, recherchepsychologen, rechercheurs) is men wantrouwend over bevindingen van psychologen en pedagogen die niet werken voor justitie ([Nierop, & Van den Eshof, 2008](#)). Doordat huiselijk geweld moeilijk te bewijzen is, eindigen aangiftes vaak in een sepot of vrijspraak ([Vink, e.a., 2015](#)). We hebben immers een strafrecht systeem dat gebaseerd is op het negatief wettelijk bewijsstelsel: iemand is onschuldig totdat het tegendeel wettelijk en overtuigend bewezen is ([Van Zanten, & Brenninkmeijer, 2011](#)).

---

<sup>22</sup> [https://nl.wikipedia.org/wiki/Amsterdamse\\_zedenzaak](https://nl.wikipedia.org/wiki/Amsterdamse_zedenzaak)

Het familierecht valt onder het civiel recht, ook wel ‘burgerlijk procesrecht’: het regelt de rechtsverhoudingen tussen burgers onderling ([De Boer, 2005](#)). De Hoge Raad heeft gesteld dat “voor bewijs in het burgerlijk procesrecht niet steeds is vereist dat de te bewijzen feiten en omstandigheden onomstotelijk komen vast te staan, maar kan volstaan dat deze voldoende aannemelijk worden”.<sup>23</sup> Een familierechter zou dus uit mogen gaan van huiselijk geweld indien uit de feiten en omstandigheden die worden voorgelegd redelijkerwijs de gevolgtrekking te maken is dat het huiselijk geweld zich heeft voorgedaan (voor een bespreking van bewijzen en aannemelijk maken in het burgerlijk procesrecht, zie [Alt, 2018](#)). De familierechter dient te beslissen wat in het belang is van de partijen en in het bijzonder het kind ([Van Zanten, & Brenninkmeijer, 2011](#)).

Om zo min mogelijk verkeerde beslissingen te nemen, zou men binnen het familierecht een zorgvuldige afweging moeten maken en uit moeten gaan van het meest waarschijnlijke scenario ([Van Zanten, & Brenninkmeijer, 2011](#)). Toch kan men (zoals de familierechter en de medewerkers van de jeugdbescherming) de neiging hebben om beslissingen uit te stellen totdat er door het openbaar ministerie of de strafrechter uitspraken zijn gedaan ([Smit, e.a., 2017](#); [Van Zanten, & Brenninkmeijer, 2011](#)). Bij een sepot of vrijspraak gaat men er dan toch van uit dat dit betekent dat er geen huiselijk geweld heeft plaats gevonden en het een (bewust) valse aangifte betrof, terwijl er eveneens geen bewijs is dat er geen huiselijk geweld heeft plaatsgevonden ([Smit, e.a., 2017](#); [Van Zanten, & Brenninkmeijer, 2011](#)).

Een eventueel rapport van een verhoor-beoordelaar, draagt vaak bij aan deze redenering. De beoordelaars verwijzen weinig naar wetenschappelijke publicaties en relevante empirische feiten en rapporteren meningen en uitspraken die verder gaan dan waartoe ze bevoegd zijn ([Nierop, Van den Eshof, & Brandt, 2006](#)). Hoewel de exacte werkwijze van de beoordelaars varieert, is het gebruikelijk dat zij in ieder geval nagaan of er mogelijke alternatieve scenario’s bestaan ([Nierop, e.a., 2006](#); [Van der Sleen, zonder datum](#)). Hiervoor benut men naast het (kind)verhoor ook de verdere informatie uit het dossier ([Nierop, e.a., 2006](#)). Zoals eerder beschreven, gaan de

---

<sup>23</sup> [ECLI:NL:HR:2018:182](#), zie tevens [ECLI:NL:HR:2018:220](#)

beoordelaars ervan uit dat de aanwezigheid van een scheidingscontext een alternatief scenario is ([Nierop, & Van den Eshof, 2008](#); [Wijers, & Boer, 2010](#)).

### ***5.6 Onvoldoende erkenning***

Het gevolg van al deze factoren, is dat professionals vaak onvoldoende aandacht besteden aan huiselijk geweld dat het kind kan hebben meegemaakt en er niet naar vragen, signalen niet oppakken, het vermijden, ontkennen, niet geloven of onvoldoende serieus nemen ([Albaek, e.a., 2018](#)).

Als professionals al rapporteren over huiselijk geweld, gebruiken ze vaak eufemismen en verhullende termen omdat ze zich emotioneel distantiëren van het geweld en de casus, evenals van de slachtoffers ([Albaek, e.a., 2018](#)). De woorden die iemand gebruikt, hebben echter invloed op de boodschap die de lezer eruit haalt ([Saunders, 2017](#)). Een voorbeeld hiervan werd gegeven door [Sharman en Horne \(2015, p. 110\)](#) door twee omschrijvingen van eenzelfde gebeurtenis. De eerste waarbij het huiselijk geweld op een abstracte en verhullende manier wordt opgeschreven:

“Last night there was a domestic violence incident between the parents. Mr X verbally and physically assaulted Ms Y. The children were in bed at the time” [Gisteravond was er een huiselijk geweld incident tussen de ouders. Meneer X heeft mevrouw Y verbaal en fysiek aangevallen. De kinderen lagen toen in bed].

De tweede waarbij het huiselijk geweld concreet wordt omschreven en de mogelijke blootstelling van de kinderen wordt benoemd:

“Last night, Mr X physically and verbally assaulted Ms Y. He shouted loudly at her, called her a “fucking whore” and punched her in the face, causing her nose to bleed immediately. Ms Y was crying and attempting to protect her face with her hands. Ms Y’s two children were in bed at the time, in an adjacent room, but it is highly likely that they would have been woken by the loud shouting, crying and sounds of Mr X assaulting their mother. The next morning the children would have noticed that Ms Y’s face was swollen and bruised, and that there was a hole in the kitchen wall.” [Gisteravond, heeft meneer X mevrouw Y fysiek en verbaal aangevallen. Hij schreeuwde luid tegen haar, noemde haar een "fucking hoer" en sloeg haar in

het gezicht, waardoor haar neus onmiddellijk bloedde. Mevrouw Y hilde en probeerde haar gezicht te beschermen met haar handen. Mevrouw Y's twee kinderen lagen toen in bed, in een aangrenzende kamer, maar het is zeer waarschijnlijk dat ze wakker zijn geworden door het luide geschreeuw, gehuil en het geluid van de heer X, die hun moeder aanviel. De volgende ochtend zouden de kinderen hebben gemerkt dat het gezicht van mevrouw Y gezwollen en gekneusd was en dat er een gat in de keukenmuur was].

De abstracte, verhullende manier waarop huiselijk geweld vaak gerapporteerd wordt, kan ertoe leiden dat voor de lezer de ernst van het huiselijk geweld niet duidelijk wordt, noch de richting van het geweld (wie de (primaire) plegger was, bijvoorbeeld door het te hebben over 'geweld tussen de ouders'), noch de mogelijke effecten op de slachtoffers ([Sharman & Horne, 2015](#)).

Gesprekken met het kind leiden in de praktijk (lang) niet altijd tot een correcte inschatting van diens belevingen en belangen en passende maatregelen ([Inspectie Jeugdzorg, 2016](#)). Slechts enkele jongeren rapporteren met tevredenheid dat zij geholpen zijn door professionals die ingrepen, waardoor het geweld stopte en zij geen contact meer hoefden te hebben met een gewelddadige ouder ([Jernbro, e.a., 2017](#)). Andere jongeren rapporteren dat zij geen of veel te laat hulp ontvingen: de politie deed niets vanwege gebrek aan bewijs en de jeugdbescherming geloofde hen niet, durfde niet te handelen of koos zelfs de kant van de gewelddadige ouder ([Jernbro, e.a., 2017](#)).



## ***6. De verwijzingen, onderzoeken, en interventies***

### ***6.1 Verwijzingen***

Een beslissing nemen die betrekking heeft op de bescherming en veiligheid van kinderen brengt vaak gevoelens van angst en macht teweeg ([Taylor, Beckett, & McKeigue, 2008](#)). Iemand kan het gevoel hebben dat hem gevraagd wordt om voor god te spelen ([Taylor, e.a., 2008](#)). Een manier om hiermee om te gaan, kan zijn de beslissing uit te stellen en/of over te laten aan anderen ([Knowlton, 2015](#); [Taylor, e.a., 2008](#)). In veel situaties leidt dit tot het overdragen van de beslissing aan iemand met meer ervaring en deskundigheid. Over moeilijke beslissingen binnen vakgebieden zoals het medische, bestaat een sterke consensus dat bepaalde specialismen vereist zijn ([Beddoe, 2011](#); [Taylor, e.a., 2008](#)). Een probleem is dat beslissingen over ouderschap en gezinsleven een dergelijke consensus niet kennen ([Taylor, e.a., 2008](#)). Het gevolg is dat er verschillende verwijzingsmogelijkheden bestaan, zonder dat deze noodzakelijkerwijs leiden tot een verhoging van de expertise ([Taylor, e.a., 2008](#)). Er zijn allerlei doorverwijzingen en terugkoppelingen tussen de verschillende instanties mogelijk zolang de ouders of de rechter deze toestaan ([Anthonijsz, e.a., 2017](#); [Janssen, e.a., 2004](#)). Bij complexe scheidingen (waarbij al dan niet huiselijk geweld speelt) kunnen ouders en kinderen dan ook met diverse onderzoeken en interventies te maken krijgen, soms opeenvolgend en soms tegelijkertijd ([Janssen, Loeffen, & Ooms, 2004](#)). Hierbij kunnen diverse zorgprofessionals en instanties betrokken zijn ([Anthonijsz, e.a., 2017](#)). Bekende nadelen van verwijzen zijn dat de overdracht niet altijd goed verloopt, er wachttijden zijn, en gezinnen met veel verschillende professionals te maken krijgen ([Bruning, 2008](#); [Hollenberg, 2018](#); [Inspectie Jeugdzorg, 2019](#); [Vlaardingerbroek, 2010](#)).

Bovendien kan het verwijzen op zich een effect hebben op de informatie en de duiding van de informatie. De vragen die de rechter stelt, beïnvloeden bijvoorbeeld de antwoorden die hij krijgt ([Giard, 2013](#)). Ook heeft recente informatie meer invloed op beslissingen dan oudere informatie ([Platt, & Turney, 2013](#)). Hierdoor kan bijvoorbeeld huiselijk geweld naar de achtergrond schuiven en informatie over de meewerkendheid van een ouder een bepalende factor worden in de uitspraak van de rechter ([Dore, 2004](#); [Platt, & Turney, 2013](#)). Een ander probleem is dat mensen vanwege de angst over hun beslissingen de neiging kunnen hebben om te willen handelen volgens vaste protocollen en enkel uit te gaan van feiten, waardoor de meer

onzekere, maar relevante informatie niet in de rapporten en adviezen terecht komen ([Taylor, e.a., 2008](#)). In sommige gevallen kunnen professionals verhullen dat er een discrepantie is tussen hun handelen en de professionele verwachtingen en eventueel zelfs liegen ([Reamer, 2008](#)). De beroepsgroepen die zich bezig houden met gezinnen die betrokken zijn bij familierecht, lijken hier bijzonder gevoelig voor ([Reamer, 2008](#); [Strom-Gottfried, 2000](#)). Dit komt doordat schendingen van hun beroepscode kunnen leiden tot schaamte, gezichtsverlies, een klacht, rechtszaak, vermindering van aanmeldingen, een daling van het inkomen en baanverlies ([Reamer, 2008](#)). Fouten van deze professionals kunnen grote consequenties hebben ([Strom-Gottfried, 2000](#)).

## ***6.2 Mediation en ouderschapsonderzoek***

Ouders kunnen op eigen initiatief, op aanraden (van bijvoorbeeld de rechter of de gezinsmanager van de gecertificeerde instelling), of verplicht gebruik maken van mediation ([Geurts, Sportel, Beenackers, Afrikan, 2015](#)). Mediation zijn gesprekken tussen ouders en een professional (meestal een psycholoog of een advocaat) ([Geurts, e.a., 2015](#)). Het doel is dat de ouders tot afspraken komen ([Geurts, e.a., 2015](#)). Mediation kan door vrouwelijke slachtoffers van partnermishandeling zowel in fysiek als emotioneel opzicht als onveilig worden ervaren ([Fischer, Vidmar, & Ellis, 1992](#); [Van Dokkum, 2017](#)). In mediation wordt vaak geen tot weinig aandacht gegeven aan signalen dat er sprake is van huiselijk geweld ([Ballard, Holtzworth-Munroe, Applegate, & Beck, 2011](#); [Feresin, Folla, Lapierre, & Romito, 2018](#); [Johnson, Saccuzzo, & Koen, 2005](#)). Wanneer huiselijk geweld genoemd wordt tijdens mediation, wordt dat vaak genegeerd, gebagatelliseerd, of gezien als wederzijds conflict ([Feresin, e.a., 2018](#)). Het lukt met name vrouwelijk slachtoffers van geweld niet om via mediation tot veilige afspraken te komen ([Fischer, e.a., 1992](#); [Johnson, e.a., 2005](#); [Rossi, Holtzworth-Munroe, & Applegate, 2015](#)).

Een ouderschapsonderzoek is een door de rechtbank opgelegd traject waarbij onderzoek en mediation gecombineerd worden (ook wel bekend als forensische mediation; [Kluwer, 2013](#)). Indien ouders niet in staat zijn om met behulp van dit mediation traject zelf tot afspraken te komen, schrijft de deskundige een rapport over de bevindingen tijdens de mediation en het verdere onderzoek dat door de rechter als informatie wordt gebruikt bij zijn beslissing. Uit onderzoek blijkt dat ouders met deze methode vaker dan een controlegroep overeenstemming bereiken ([Kluwer, 2013](#)). Ouders vonden de uitkomsten voor hun kind echter niet beter dan de

controlegroep, en bereikten ook geen betere onderlinge relatie ([Kluwer, 2013](#)). Ouders die hadden deelgenomen aan het ouderschapsonderzoek beoordelen de gerechtelijke procedure bovendien als minder eerlijk dan ouders uit de controlegroep ([Kluwer, 2013](#)). De effecten van het ouderschapsonderzoek zijn niet afzonderlijk bekeken voor de ouders en kinderen waarbij vermoedens van huiselijk geweld spelen. Binnen deze interventie bestaan er geen verdere maatregelen om kinderen en ouders te beschermen in het geval dat er huiselijk geweld aan de orde is ([Kluwer, 2013](#)). Wanneer het idee bestaat dat kinderen tegen een van de ouders bescherming nodig hebben, wordt bij voorkeur eerst het ouderschapsonderzoek afgewacht en pas wanneer de communicatie tussen ouders niet verbetert overgegaan op een raadsonderzoek ([Kluwer, 2013](#)). Bij vermoedens van misbruik of mishandeling, kan een ouderschapsonderzoeker dat niet onderzoeken, omdat hij of zij daar niet toe is uitgerust en het ouderschapsonderzoek hier niet op gericht is ([Kluwer, 2013](#)).

### ***6.3 Bijzonder curator***

De rechter kan ook een bijzonder curator benoemen. De bijzonder curator kan niet verzoeken tot beschermingsmaatregelen en behoort daarmee niet tot de jeugdbescherming (zie volgende paragraaf). Het kan in principe voorafgaand, tegelijkertijd of na een onderzoek van de Raad voor de Kinderbescherming plaats vinden. Een bijzonder curator komt voort uit het feit dat kinderen juridisch minder mogelijkheden hebben om hun belangen te vertegenwoordigen dan volwassenen ([Klankbordgroep bijzondere curator, 2016](#)). Er bestaat nog veel discussie over de leeftijd (in principe vanaf 12, maar soms jonger), het moment en de manier waarop de mening van kinderen door de rechter zou moeten worden gehoord ([Groenhuijsen, 2007](#); [Mattaar, & Van Arkel, 2015](#)).<sup>24</sup> Indien een bijzonder curator is aangesteld, is het de bedoeling dat hij/zij de belangen van het kind vertegenwoordigd ([Klankbordgroep bijzondere curator, 2016](#)). Wanneer de bijzonder curator een advocaat is, kan hij/zij namens het kind verzoeken doen.

---

<sup>24</sup> Visiedocument Rechtspraak (echt)scheiding ouders met kinderen 2016  
<https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/visiedocument-rechtspraak-echtscheiding-ouders-met-kinderen.pdf>

In de praktijk blijkt dat het onderzoek door de bijzonder curator sterk lijkt op dat van de Raad voor de Kinderbescherming ([Valenkamp, Sondorp & van Montfoort, 2017](#)). De ervaringen van ouders en kinderen met de bijzonder curator blijken wisselend te zijn ([De Kinderombudsman, 2012](#); [Valenkamp, e.a., 2017](#)). In de uitgangspunten over het benutten van een bijzonder curator, wordt benoemd dat ouders elkaar kunnen beschuldigen van huiselijk geweld en wordt benoemd dat het kunnen en durven doorvragen op huiselijk geweld een randvoorwaarde is voor een bijzonder curator, zonder dat er eisen over de deskundigheid worden benoemd over dit onderwerp voor de bijzonder curator ([Valenkamp, e.a., 2017](#)). We hebben niet kunnen achterhalen of de bijzonder curator vaak een rol speelt bij complexe scheidingen. Ook hebben we geen onderzoek gevonden naar de ervaringen van ouders of kinderen in zaken waarin huiselijk geweld een rol speelt. In de jurisprudentie zijn we verschillende reacties van bijzonder curatoren op huiselijk geweld meldingen in een scheidingscontext tegengekomen. In een zaak waarin de moeder aangaf dat haar ex haar in het verleden had mishandeld, zij seksueel misbruik van het kind door de vader vermoedde, en het kind zelf daar tevens uitspraken over deed, adviseerde de bijzonder curator ongeleide omgang met de vader.<sup>25</sup> In een andere zaak waarin sprake was geweest van huiselijk geweld en bedreigingen van de vader richting de moeder en haar familie, adviseerde de bijzonder curator een Raadsonderzoek.<sup>26</sup>

#### ***6.4 Gedragsdeskundig Onderzoek***

Ouders en/of de kinderen kunnen tevens te maken krijgen met een gedragsdeskundig onderzoek, via de rechter, Raad voor de Kinderbescherming of de gecertificeerde instelling. De onderzoeker kan een (forensisch) psycholoog, psychiater of orthopedagoog zijn. Het kan ook met een andere benaming worden aangeduid, zoals ‘psychologisch onderzoek’ of soms ‘persoonlijkheidsonderzoek’, wanneer het hier specifiek om gaat.

Het NIFP (Nederlands Instituut voor Forensische Psychiatrie en Psychologie) kan eventueel bemiddelen. Het NIFP voert het onderzoek niet zelf uit. Het NIFP zoekt een onderzoeker bij de

---

<sup>25</sup> [ECLI:NL:RBALK:2012:BY1663](#)

<sup>26</sup> [ECLI:NL:RBALK:2010:BO6078](#)

opdracht en geeft feedback op het conceptrapport van de onderzoeker, die voor het rapport verantwoordelijk is.<sup>27</sup> Het streven is dat de onderzoeker een GZ-opleiding heeft afgerond, evenals een opleiding bij het NIFP.<sup>28</sup> Volgens de American Psychological Association is het onvoldoende dat iemand die over gezag- en omgangszaken adviseert psycholoog is, en horen daar specifieke professionele gedragingen en inspanningen bij, zoals kennis en vaardigheden bijhouden, niet discrimineren en de eigen waarden, percepties en reacties goed monitoren ([American Psychological Association, 2009](#)). De verwachting is dat in 2019 een revisie volgt op de in 2009 gepubliceerde richtlijn. Onduidelijk is in hoeverre de gedragsdeskundigen (in Nederland) hieraan voldoen en of de suggesties uit de richtlijn voldoende zijn om de kwaliteit en validiteit van de onderzoeken te waarborgen. Gewaarschuwd wordt dat een psychologisch onderzoek zelden bruikbare informatie op kan leveren voor een gezag- of omgangszaak ([Dalton, Drozd, & Wong, 2006](#)).

De deskundigen in Nederland vinden het adviseren in het familierecht moeilijk ([Troost, 2018](#)). Deskundigen (of zij hun diagnostiek al dan niet met een forensische taak of doel verrichten) zijn het niet altijd eens (over bijvoorbeeld diagnoses of de juiste aanpak), er worden fouten gemaakt in de manier waarop men onderzoek doet, in hoe men vragen beantwoordt en in de zorgvuldigheid waarmee men met gegevens om gaat (verslaglegging en delen van informatie) ([Van Dijk, 2011](#)). Een deskundige die onvoldoende van huiselijk geweld en/of trauma (bij kinderen) weet, kan zich vergissen in de diagnostiek ([Valerio, & Beck, 2017](#); [Van Pol, 2016](#)). Meer in het algemeen geldt dat er nagenoeg geen mogelijkheden van onderzoek door gedragsdeskundigen zijn in de context van scheidingen en vermoedens van huiselijk geweld bruikbare informatie opleveren ([Dalton, e.a., 2006](#)). Er bestaat bijvoorbeeld geen test die zekerheid geeft over de pedagogische vaardigheden van een ouder ([Dalton, e.a., 2006](#); [Garber, & Simon, 2017](#); [Valerio, & Beck, 2017](#)). Het feit dat in een gedragsdeskundig onderzoek geen zorgdiagnostiek, maar beslisdiagnostiek wordt verricht, is een complicerende factor ([Valerio, & Beck, 2017](#)). De tests die worden gebruikt zijn namelijk (meestal) niet ontworpen voor

---

<sup>27</sup> [https://www.nifp.nl/binaries/psychologische-en-psychiatrische-rapportage-in-familierechtelijke-zaken-20180515\\_tcm106-268125.pdf](https://www.nifp.nl/binaries/psychologische-en-psychiatrische-rapportage-in-familierechtelijke-zaken-20180515_tcm106-268125.pdf) of <https://tinyurl.com/yynzko6l>

<sup>28</sup> [https://www.nvo.nl/bestanden/Bestanden\\_nieuwe\\_website\\_2015\\_-\\_2016/Berichten/7976-1/Landelijk\\_Kader\\_Forensische\\_Diagnostiek\\_in\\_de\\_Jeugdzorg.pdf](https://www.nvo.nl/bestanden/Bestanden_nieuwe_website_2015_-_2016/Berichten/7976-1/Landelijk_Kader_Forensische_Diagnostiek_in_de_Jeugdzorg.pdf) of <https://tinyurl.com/y4cwx3q4>

beslisdiagnostiek ([Dalton, e.a., 2006](#); [Garber, & Simon, 2017](#); [Valerio, & Beck, 2017](#)). Ouders en kinderen kunnen anders reageren op de tests wanneer deze wel met dit doel worden gebruikt: ze ervaren bijvoorbeeld veel stress omdat er veel vanaf hangt en/of proberen op een bepaalde manier uit de test naar voren te komen ([Valerio, & Beck, 2017](#)).

Uit de jurisprudentie blijkt echter dat er veel waarde wordt gehecht aan de resultaten van gedragsdeskundige onderzoeken die in opdracht (meestal van de rechter of de Raad voor de Kinderbescherming) zijn uitgevoerd en ouders (nagenoeg) geen kans hebben zich hiertegen te verweren wanneer zij het oneens zijn met de conclusies en/of de consequenties die het gebruik van de rapportage heeft.<sup>29</sup> Het gebeurt echter dat gedragsdeskundigen stellige uitspraken doen over ouders die veel verder gaan dan een duiding van hun onderzoeksbevindingen.<sup>30</sup> In een zaak waarin vermoedens spelen van misbruik of mishandeling door de vader, kan het zelfs gebeuren dat de gedragsdeskundige onderzoeker met grote stelligheid de schuld van de omgangsproblemen bij de moeder legt op invalide gronden, namelijk op basis van persoonlijkheidsonderzoek bij de ouders.<sup>31</sup>

## ***6.5 Jeugdbescherming***

### ***6.5.1 Raad voor de Kinderbescherming (Raad)***

De Raad voor de Kinderbescherming, nader te noemen “de Raad”, is verantwoordelijk voor het doen van onafhankelijk onderzoek naar de opvoedingssituatie van een kind.<sup>32</sup> De Raad voor de Kinderbescherming is een overheidsorgaan. Indien de Raad een beschermingsmaatregel nodig acht, dan beslist de rechter hierover. De Raad voor de Kinderbescherming kan de rechtbank advies geven bij scheiding en omgangszaken en heeft een toetsende taak bij sommige beslissingen van de gecertificeerde instelling. De Raad is in principe aanwezig bij elke initiële zitting over gezag en omgang en betrokken bij complexe scheidingen.<sup>33</sup> De Raad wint informatie

---

<sup>29</sup> [ECLI:NL:GHAMS:2015:902](#)

<sup>30</sup> [ECLI:NL:RBAMS:2013:7841](#)

<sup>31</sup> [ECLI:NL:GHARL:2017:3234](#)

<sup>32</sup> <https://www.nji.nl/nl/Kennis/Dossier/Jeugdbescherming/Jeugdbescherming-Wie-doet-wat>

<sup>33</sup> Balans Uitvoeringsplan Verbeteren situatie kinderen in een ‘vechtscheiding’ (2017): <https://tinyurl.com/yxevcdq9>

in bij de ouders, kinderen, eventueel het sociale netwerk, en de betrokken professionals (veelal school en hulpverleners bij wie het gezin bekend is) ([Raad voor de Kinderbescherming, 2016](#)). Hoewel het niet haar wettelijke taak is, probeert de Raad in sommige gevallen tussen ouders te bemiddelen.<sup>34</sup> De Raad geeft zelf aan ook interventies te plegen: het confronteren van ouders met hun gedrag en het geven van psycho-educatie ([Klankbordgroep bijzondere curator, 2016](#)).

### ***6.5.2 Veilig Thuis***

Veilig Thuis is het advies en meldpunt huiselijk geweld en kindermishandeling, dat dient te adviseren aan professionals en niet-professionals ([Veilig Thuis, 2019](#)). Veilig Thuis heeft de taak en bevoegdheid om kindermishandeling te onderzoeken. Dit onderzoek kan het startpunt van vrijwillige of indien nodig, verplichte hulpverlening en kinderscherming zijn, via een Raadsonderzoek ([Bouma, López, Knorth, & Grietens, 2017](#); [Veilig Thuis, 2019](#)). De taken van Veilig Thuis en de Raad voor de Kinderbescherming hebben een gedeeltelijke overlap doordat beide onderzoek kunnen doen naar de (on)veiligheid van het kind bij de ouders. De rechter laat zich doorgaans door de Raad voor de Kinderbescherming adviseren en Veilig Thuis kan doorverwijzen naar de Raad voor de Kinderbescherming ([Bouma, e.a., 2017](#)).

### ***6.5.3 Gecertificeerde instelling***

Een jeugdbeschermingsmaatregel (ondertoezichtstelling, uithuisplaatsing, en/of een gezag beëindigende maatregel) wordt uitgevoerd door de gecertificeerde instellingen van de gemeentes ([Van den Bosch, Carati, Van Eck, Lems, Loupatty, Schutte, & Wiegand, \(2014\)](#)). Eventueel kan de betrokkenheid van de gecertificeerde instelling ook vrijwillig zijn, bijvoorbeeld wanneer de zorgen groter zijn dan die het wijkteam kan opvangen en ouders bereid zijn om zonder verplichting (dwang) te werken met de gecertificeerde instelling ([Van den Bosch, e.a., 2014](#)). Aangezien de verwachting, in dit geval, is dat er bij weigering van ouders een ondertoezichtstelling zal worden uitgesproken en er dus alsnog dwang zal zijn, spreekt men hier ook wel over 'drang' (de ouders zullen immers drang voelen om mee te werken).<sup>35</sup> De

---

<sup>34</sup> Balans Uitvoeringsplan Verbeteren situatie kinderen in een 'vechtscheiding' (2017):

<https://tinyurl.com/yxevcdq9>

<sup>35</sup> <https://www.nji.nl/nl/Kennis/Dossier/Jeugdbescherming/Drang-of-preventieve-jeugdbescherming>

gecertificeerde instellingen werken met het gezin aan een plan om de vragen en problemen die er in het gezin bestaan aan te pakken. Ouders hebben daarbij in principe het recht om zelf een familieplan te maken.<sup>36</sup> Hierop bestaat een uitzondering als er sprake is van concrete bedreigingen in de ontwikkeling van het kind, of de belangen van het kind anderszins geschaad worden ([Jeugdwet art. 4.1.2](#)). De gezinsvoogd van de gecertificeerde instelling heeft bij een kinderbeschermingsmaatregel de bevoegdheid ouders aanwijzingen te geven over de verzorging en opvoeding van hun kinderen. De gecertificeerde instellingen hebben niet de rol om jeugdhulp te geven, maar om te bepalen welke jeugdhulp ingezet dient te worden. De jeugd- en opvoedhulporganisaties dienen de hulp te bieden.<sup>37</sup>

#### ***6.5.4 Problemen met jeugdbescherming***

Zoals in het vorige hoofdstuk uitgebreid omschreven, is de theorie op basis waarvan de jeugdbescherming in complexe scheidingszaken werkt, niet toereikend en zelfs schadelijk voor slachtoffers van huiselijk geweld. Ook rechters kunnen uitgaan van verkeerde theorieën en last hebben van vooroordelen, reden waarom zij ten onrechte en/of op basis van onjuiste argumenten een kinderbeschermingsmaatregel kunnen uitspreken ([Saunders, e.a., 2011](#)). Jeugdbeschermers hebben moeite een inschatting te maken van de veiligheid (ook wanneer ze gebruik maken van een risicotaxatie instrument) ([Bartelink, De Kwaadsteniet, Ingrid, & Witteman, 2017](#)). Uit de literatuur blijkt dat professionals die werken met beschermende ouders en hun kinderen, vaak uitgaan van hun eigen theorieën en vooroordelen ([De Ruiter, & Van Pol, 2017](#); [Jenney, e.a., 2014](#)). Dit kan leiden tot ‘micro-agressie’: een vorm van interpersoonlijke agressie die ontstaat doordat de ene persoon negatieve vooroordelen heeft over de ander en in zijn communicatie een houding heeft van discriminatie en de ander minderwaardig vinden ([Liegghio, & Caragata, 2016](#)). Jeugdbeschermers kunnen op een paternalistische manier te werk gaan: zij stellen hun eigen normen en zijn gericht op het signaleren van fouten en problemen bij de ouder ([Jenney, e.a., 2014](#)). Er kan sprake zijn van veel dwang, gebruik van macht, de ander angst geven en denigrerende opmerkingen ([Liegghio, & Caragata, 2016](#)). Het gevolg is dat deze ouders zich onvoldoende begrepen en serieus genomen voelen. Zij kunnen

---

<sup>36</sup> <https://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Publicatie-NJi/Familiegroepsplan-in-de-jeugdbescherming.pdf>

<sup>37</sup> <https://www.jeugdzorgnederland.nl/onze-leden/>



adviezen opvolgen onder de dwang die ze voelen en/of de werkelijkheid anders presenteren, bijvoorbeeld uit angst dat hun kinderen worden afgenomen. Hierdoor kunnen de risico's toenemen, bijvoorbeeld doordat de professional een verkeerde inschatting maakt, doordat deze verkeerde adviezen geeft, en doordat de stress bij de beschermende ouder toeneemt ([Jenney, e.a., 2014](#)).

Gezinsvoogden ervaren handelingsverlegenheid en verwijzen bij complexe scheidingen naar onjuiste theorieën en ineffectieve interventies ([Saini, e.a., 2012](#); [Solleveld, 2014](#)). Ook gebeurt het dat gezinsvoogden tijdens hun betrokkenheid bij een gezin zelf de rol van behandelaar aannemen, ondanks dat dit niet hun taak is. Een voorbeeld hiervan is dat gezinsvoogden kunnen werken met de methodiek “[Kind uit de strijd](#)”.<sup>38</sup> Deze methodiek is bedoeld voor onder toezicht gestelde kinderen en hun ouders in een complexe scheidingscontext. De gezinsvoogd probeert het kind te helpen om te gaan met de situatie en de strijd tussen de ouders te stoppen via gesprekken en psycho-educatie ([Miseré, 2015](#)). De erkenningscommissie van het Nederlands Jeugdinstituut heeft deze methodiek niet erkend.<sup>39</sup> De commissie stelt dat het niet wenselijk is dat degene die de effecten van een interventie moet beoordelen (namelijk de gezinsvoogd), ook de behandelaar is. Ook werd door de commissie gevonden dat er met “[Kind uit de strijd](#)” een te grote verantwoordelijkheid bij het kind wordt gelegd, terwijl die bij de ouders hoort te liggen. Belangrijke vragen, zoals of beide ouders het gezag kunnen dragen, zouden hierdoor mogelijk ten onrechte niet meer aan de orde kunnen komen. Deze problemen zijn niet uniek voor “[Kind uit de strijd](#)”. Een andere methode die de jeugdbescherming gebruikt, is “[Signs of Safety](#)”. Deze methode blijkt niet beter te werken dan een reguliere aanpak in het geval van kindermishandeling ([Reekers, Dijkstra, Stams, Asscher, & Creemers, 2018](#)). De werkgroep is ook in sommige Signs of Safety veiligheidsplannen een grote verantwoording van het kind over de eigen veiligheid tegen gekomen.<sup>40</sup> In de jurisprudentie vonden we dat de beoogde inzet van

---

<sup>38</sup> <https://www.bjzlimburg.nl/verwijzers/projecten-en-onderzoeken/methodiek-kind-uit-de-strijd/>

<sup>39</sup> <https://www.nji.nl/nl/Databank/Databank-Effectieve-Jeugdinterventies/Niet-erkend/Kind-uit-de-strijd>

<sup>40</sup> Voorbeelden van uitwerkingen van de onderdelen van Signs of Safety, zijn onder andere hier te vinden: <https://knowledgebank.signsofsafety.net/>

Signs of Safety eveneens een reden kan zijn om een gezagsvraagstuk (nog) niet te beantwoorden.<sup>41</sup>

De ervaringen met jeugdbescherming van vrouwen die (ex)partnergeweld hebben meegemaakt, zijn veelal negatief ([Pels, Van Rooij, & Distelbrink, 2015](#); [Van Dokkum, 2017](#)). Voor vrouwen die huiselijk geweld hebben meegemaakt, kan de methodiek van de Raad om in principe met de ouders samen te praten, veel stress en een onveilig gevoel geven (zie: kwalitatief onderzoek onder vrouwen die bekend waren bij Stichting Zijweg; [Van Dokkum, 2017](#)). Deze vrouwen hebben de ervaring dat het gedrag van hun ex-partner weinig tot geen effect had op het Raadsrapport dat naar de rechter gaat, ook al liet hij ontoelaatbaar gedrag zien tijdens de sessies ([Van Dokkum, 2017](#)). De ervaringen van vrouwen die huiselijk geweld hebben meegemaakt met de gecertificeerde instellingen, zijn vergelijkbaar met hun ervaringen met de Raad voor de Kinderbescherming (d.w.z. onveiligheid en weinig respons op het gedrag van de ex-partner) ([Van Dokkum, 2017](#)). Vrouwelijke slachtoffers van huiselijk geweld benoemen het feit dat zij en hun kinderen ondanks of dankzij betrokkenheid van jeugdbescherming gedwongen worden in contact te blijven met een gewelddadige vader ([Pels, e.a., 2015](#)). Zij geven aan dat hen enerzijds geadviseerd wordt om een gewelddadige ex uit hun leven te houden en zij anderzijds gedwongen worden mee te werken aan omgang ([Pels, e.a., 2015](#)).

## ***6.6 Programma's door de jeugd- en opvoedhulporganisaties***

### ***6.6.1 Programma's voor kinderen***

Er bestaan in Nederland verschillende programma's waarbij kinderen in groepen scheidingseducatie en oefeningen aangeboden krijgen die bedoeld zijn hen te helpen omgaan met een scheiding van hun ouders ([De Graaf, & De Bruijn, 2014](#); [Klein Velderman, Pannebakker, & Reijneveld, 2015](#); [Klein Velderman, Pannebakker, Van Vliet, & Reijneveld, 2018](#); [Van der Valk, Van den Broek, Van Doorn, Dekovic, & Meeus, 2013](#)). Voor jongere kinderen zijn deze programma's vaak meer spelenderwijs, door gebruik te maken van creativiteit en handpoppen ([Klein Velderman, e.a., 2015](#); [2018](#)). Bij deze groepen wordt betrokkenheid van de ouders

---

<sup>41</sup> [ECLI:NL:RBNHO:2016:3871](#)

verlangd. Er is tot op heden slechts beperkt onderzoek gedaan naar deze interventies, onder kleine steekproeven, waarbij niet altijd een controle groep aanwezig was, dan wel geen volledige aselecte toewijzing aan de groepen ([Ince, Van Rooijen, & Verheijden, 2018](#)). Onderzoekers benoemen de lastige werving van deelnemers en de beperkte betrokkenheid en inzet van vaders bij de interventie en het bijbehorende onderzoek ([De Graaf, & De Bruijn, 2014](#); [Van der Valk, e.a., 2013](#)). Geen van de programma's wordt gezien als effectief volgens sterke, goede of zelfs maar eerste aanwijzingen.<sup>42</sup> Dit terwijl veel van deze interventies al jarenlang bestaan.

In de beschikbare publicaties naar de werking van deze interventies wordt op slechts een beperkt aantal uitkomstmaten een positief effect gevonden ([De Graaf, & De Bruijn, 2014](#); [Klein Velderman, e.a., 2015](#); [Van der Valk, e.a., 2013](#)). Men vindt vooral dat kinderen na deelname minder zelfverwijten maken ([De Graaf, & De Bruijn, 2014](#); [Van der Valk, e.a., 2013](#)). Ook wordt soms gevonden dat kinderen minder gedragsproblemen laten zien (met name als dit door leerkrachten wordt gerapporteerd en bijvoorbeeld niet door de kinderen zelf) ([De Graaf, & De Bruijn, 2014](#); [Klein Velderman, e.a., 2015](#); [2018](#); [Van der Valk, e.a., 2013](#)). De verbeteringen worden niet altijd teruggevonden op lange termijn metingen ([De Graaf, & De Bruijn, 2014](#)). Op tal van andere maten (zoals schoolprestaties en zelfbeeld), vindt men geen effect ([De Graaf, & De Bruijn, 2014](#); [Van der Valk, e.a., 2013](#)). Verbeteringen in de relatie en het contact met vaders worden beoogd, maar niet bereikt; er is eerder een verslechtering zichtbaar ([De Graaf, & De Bruijn, 2014](#); [Van der Valk, e.a., 2013](#)). De auteurs vermoeden dat kinderen mogelijk beter durven aangeven hoe hun beleving is en wat zij fijn vinden ([De Graaf, & De Bruijn, 2014](#)).

Alle interventies zijn preventief bedoeld, hoewel de auteurs benoemen dat er desondanks ouders en kinderen blijken te hebben deelgenomen waarbij sprake was van klinische problematiek en/of een hoge mate van conflict tussen de ouders ([De Graaf, & De Bruijn, 2014](#); [Van der Valk, e.a., 2013](#)). Ze bieden dus geen oplossing voor situaties waarbij huiselijk geweld een rol speelt.

---

<sup>42</sup> <https://www.nji.nl/nl/Kennis/Dossier/Scheiding>

### ***6.6.2 Programma's voor ouders (en kinderen)***

Er zijn ook publicaties te vinden over interventies waarbij gebruik wordt gemaakt van oudergroepen en men parallel daaraan met de kinderen werkt (“Recht doen aan je kind”: [Geurts, & Gutterswijk, 2018](#); “Kinderen uit de knel”: [Van Lawick & Visser, 2014](#)). In deze interventies wordt gebruik gemaakt van scheidingseducatie en verschillende opdrachten en werkvormen met als doel ouders tot samenwerking te laten komen ([Geurts, & Gutterswijk, 2018](#); [Van Lawick & Visser, 2014](#)). Voor de kinderen is er contact met lotgenoten en wordt met behulp van creativiteit gewerkt aan het presenteren van hun beleving aan de ouders ([Geurts, & Gutterswijk, 2018](#); [Van Lawick & Visser, 2014](#)). Ook hier wordt het werven van deelnemers als probleem benoemd ([Geurts, & Gutterswijk, 2018](#)). De effecten van deze programma's zijn beperkt tot zelfs schadelijk ([De Ruiter, 2015](#); [Geurts, & Gutterswijk, 2018](#); [Schoemaker, Visser, Van Lawick, & Finkenauer, 2017](#)).

Hoewel actueel geweld een exclusie criterium is voor “Kinderen uit de Knel”, vormt huiselijk geweld in het verleden dit niet en wordt huiselijk geweld slechts op een zeer beperkte manier geïnventariseerd ([De Ruiter, 2015](#); [Schoemaker, e.a., 2017](#)). De effecten van het programma in het geval van huiselijk geweld zijn niet onderzocht. Vanwege de nadruk binnen het programma op co-ouderschap en het stereotype uitgangspunt dat beschuldigingen van kindermishandeling binnen een scheidingscontext altijd vals zijn, heeft [De Ruiter \(2015\)](#) gewezen op het gevaar dat dit programma mogelijk averechts werkt voor sommige ouders en kinderen. In de publicaties over “Recht doen aan je kind” wordt huiselijk geweld niet rechtstreeks genoemd ([Geurts, 2017](#); [Geurts, & Gutterswijk, 2018](#)). Wel wordt er omschreven dat men aandacht heeft en werkt aan de ‘veiligheid van het kind’ en wordt er benoemd dat er in het traject van nazorg sprake was van onvoldoende veiligheid van een deel van de kinderen ([Geurts, 2017](#); [Geurts, & Gutterswijk, 2018](#)).

### ***6.6.3 Geen bewezen effectieve programma's***

Geconcludeerd kan worden dat geen van de scheidingsprogramma's bewezen effectief zijn voor ouders en kinderen van complexe scheidingen, al dan niet met aanwezigheid van huiselijk geweld, ook al nemen deze ouders en kinderen soms wel deel aan de programma's. Mogelijk is de beperkte theoretische basis waarvan men in Nederland veelal uitgaat een reden waarom er geen effectieve interventies voor complexe scheidingen bestaan. De informatie die het

Nederlands Jeugdinstituut over het thema scheidingen heeft gepubliceerd, bevat een document waarin beschreven wordt wat er bekend is over de interventies die in de praktijk worden ingezet ([Ince, e.a., 2018](#)). In dit document wordt nagenoeg geen theoretische onderbouwing gegeven. De theorie van ouderverstoting wordt uitgelegd, waarbij wel wordt benoemd dat deze omstreden is, maar vervolgens uitgebreid wordt omschreven hoe ouderverstoting tegen zou moeten worden gegaan, ondanks dat hier dus geen valide empirische basis voor is ([Ince, e.a., 2018](#)).

## ***6.7 Begeleide omgang***

### ***6.7.1 Doel van begeleide omgang***

Een rechter kan verwijzen naar een begeleide omgangsregeling om contact tussen het kind en de niet verzorgende ouder te begeleiden en/of tot stand te brengen ([De Kinderombudsman, 2017](#)). Ouders kunnen hiertoe ook zelf initiatief nemen of verwezen worden door professionals, zoals jeugdbeschermers ([De Kinderombudsman, 2017](#)). De aanwezigheid van huiselijk geweld of een vermoeden daarvan kan een reden zijn waarom omgangsbegeleiding plaats vindt, maar er zijn ook andere redenen (zoals verslavingsproblemen van een ouder, psychiatrische problematiek van een ouder, een verstandelijke beperking of wanneer er nog geen relatie tussen een ouder en een kind bestaat) ([Brandt, 2007](#)).<sup>43</sup> Huiselijk geweld wordt tegelijkertijd als reden om begeleide omgang in te zetten en als reden om niet deel te kunnen nemen genoemd ([Van der Ploeg, Scholte, & Seger, 2016](#); [Zielman, 2012](#)). Het blijft onduidelijk hoe men hiermee om gaat en bepaalt of het huiselijk geweld een (te groot) gevaar is om te werken aan begeleide omgang. Begeleide omgang wordt op diverse plekken aangeboden, zoals in omgangscentra, omgangshuizen en verschillende jeugdhulporganisaties van de gemeenten, bijvoorbeeld via het programma “Ouderschap blijft” ([De Kinderombudsman, 2017](#)).<sup>44</sup>

Hoewel omgangsbegeleiding kan bestaan uit enkel toezicht bij de omgang tussen ouders en kinderen, werken met name de omgangshuizen en jeugdhulporganisaties ook met

---

<sup>43</sup> <https://www.jarabee.nl/specialistische-hulp-bij-omgang>

<sup>44</sup> [www.ouderschapblijft.nl/locaties](http://www.ouderschapblijft.nl/locaties)

oudergesprekken en begeleiding ([De Kinderombudsman, 2017](#)).<sup>45</sup> Begeleide omgang is bedoeld als tijdelijke interventie.<sup>46</sup> Rechter zien het vaak als een manier om de uitwonende ouder de kans te geven zichzelf te bewijzen, wat geruststellend zou moeten zijn voor de angstige ouder die bezwaren heeft tegen een omgangsregeling ([Perry, & Rainey, 2007](#)). Op het moment dat begeleide contacten goed lijken te verlopen, wordt overgegaan op onbegeleide omgang ([Clement, Pravda, Jaarsma, & den Bandt, 2008](#)), ook wanneer de moeder hier bezwaar tegen maakt.<sup>47</sup> Ook kan de rechter gebruik maken van een rapportage die door de omgangbegeleiders wordt opgesteld in zijn overwegingen om tot een beslissing te komen ([De Kinderombudsman, 2017](#)).

### ***6.7.2 Effecten van begeleide omgang***

De onderzoeksresultaten uit de internationale literatuur stemmen pessimistisch over de werking van begeleide omgang. Na afronding van een begeleid omgangstraject, zijn er nog steeds vaders die gearresteerd worden voor een geweldsdelict (hoewel het percentage arrestaties wel lager ligt dan bij de aanvang van het traject) ([Oehme, & O'Rourke, 2011](#)). Ouders houden zich uiteindelijk (gedwongen) vaker aan een regeling dan voor het traject, maar zijn veelal ontevreden over de omgangsregelingen die voort komen uit een begeleid omgangstraject ([Perry, & Rainey, 2007](#)). De begeleide omgang leidt voor kinderen op de lange termijn vaak niet tot een goed lopende omgangsregeling met hun vader ([Ekblom, & Landberg, 2007](#); [Murphy, & Holt, 2013](#); [Perry, & Rainey, 2007](#)). Het doel van omgangsbegeleiding om het kind en de uitwonende ouder tot een goede relatie te laten komen, wordt -zeker in het geval van de (vroegere) aanwezigheid van huiselijk geweld - niet bereikt ([Ekblom, & Landberg, 2007](#); [Perry, & Rainey, 2007](#)). Het lijkt erop dat kinderen hoogstens leren om te gaan met een ouder die in vele opzichten faalt ([Ekblom, & Landberg, 2007](#)). De Nederlandse cijfers bevestigen dit beeld. Vanaf de start bleek dat degenen die de projecten van omgangsbegeleiding bieden, zelf vinden dat het een positieve werking heeft, maar dat zij in werkelijkheid in veel gevallen geen succes bereikten

---

<sup>45</sup> <https://www.ouderschapblijft.nl/ouders-en-kinderen/wat-is-ouderschap-blijft>

<sup>46</sup> Zie [www.stichtingbegeleideomgang.nl](http://www.stichtingbegeleideomgang.nl) & <https://www.humanitas.nl/programmas/bor/waarom-bor/> & <https://www.spirit.nl/hulpoverzicht/begeleide-omgang/>

<sup>47</sup> Zie bijvoorbeeld [ECLI:NL:GHSHE:2015:1524](#)

([Chin-A-Fat, 1998](#)). Uit recentere cijfers blijkt dat er een relatief grote groep ouders is die ondanks verwijzing überhaupt nooit start met een omgangsbegeleidingstraject en dat slechts een minderheid van de ouders binnen een half jaar tot een zelfstandig lopende omgangsregeling komt ([Humanitas, 2016](#); [Stichting Omgangshuis Houten, 2017](#); [Van der Ploeg, e.a., 2016](#)).

### ***6.7.3 Risico's van begeleide omgang***

Ook blijkt dat de aanwezigheid van toezicht bij de omgang niet betekent dat de emotionele en fysieke veiligheid van de moeder en het kind geborgd is ([Sheehan, e.a., 2005](#)). Al in 1998 verscheen er een rapport waaruit bleek dat kinderen zich tijdens begeleide omgang niet veilig voelden en dat de omgangsbegeleiders dit bij oudere kinderen niet doorhadden en bij de jongere kinderen het angstige gedrag niet oppakten om de omgang te stoppen ([Szirom, Jaffe, McIntosh, & Holmes, 1998](#)). Uit de latere onderzoeken die zijn uitgevoerd, blijkt dat er emotioneel en in sommige gevallen zelfs fysiek geweld plaatsvinden ondanks dat er omgangsbegeleiding aanwezig is ([Aris, Harrison, & Humphreys, 2002](#); [Sheehan, e.a., 2005](#)). Het komt voor dat een vader voor wie het adres van de moeder en zijn kind onbekend is, hier via de omgangsafspraak probeert achter te komen.<sup>48</sup> Hoewel sommige kinderen een prettig contact met de uitwonende ouder kunnen hebben, zijn er ook kinderen die veel weerstand voelen en uiten (bijv. schoppen, schreeuwen, huilen) ([Aris, e.a., 2002](#); [Forsberg, & Pösö, 2008](#); [Sheehan, e.a., 2005](#)). In het bijzonder baby's en erg jonge kinderen blijken sterke negatieve reacties te tonen ([Aris, e.a., 2002](#)), evenals kinderen van wie de vader huiselijk geweld heeft gepleegd ([Sheehan, e.a., 2005](#)). Verwijzers hebben dan ook de indruk dat de omgang (re)traumatiserend kan zijn voor sommige kinderen ([Sheehan, e.a., 2005](#)). Betrokken professionals geven aan dat het afdwingen van contact in dit geval bovendien een boodschap kan geven aan het kind dat het geweld gelegitimeerd wordt en dat de gevoelens van het kind niet gerespecteerd worden, waardoor er verlies van vertrouwen kan ontstaan ([Aris, e.a., 2002](#); [Sheehan, e.a., 2005](#)).

Begeleide omgang wordt in sommige gevallen uitgesproken bij casussen die extreem heftig huiselijk geweld kennen en waarbij men geen voorstelling meer heeft van enig potentieel belang van het kind bij omgang met de vader ([Brandt, 2007](#)). Dit zijn zaken die buiten een

---

<sup>48</sup> <https://www.nytimes.com/1998/12/25/us/in-suicide-letter-regrets-for-killing-daughter.html>

scheidingscontext geen basis zouden kennen om nog te werken aan contactherstel met de ouders ([Brandt, 2007](#)). Op basis hiervan beargumenteerd Brandt dat rechters onterecht begeleide omgang uitspreken omdat ze de vergaande uitspraak tot geen contact te moeilijk vinden en/of er bij een scheidingscontext per definitie van uitgaan dat er contact moet komen. Bovendien is de tijdelijke aard van de begeleide omgang verraderlijk ([Aris, e.a., 2002](#)). Rechters gebruiken vaak informatie over het verloop van de begeleide omgang om een beslissing te nemen ([De Kinderombudsman, 2017](#)). Een probleem is dat gewelddadige vaders zich enkel gedurende de begeleide omgang positief kunnen gedragen omdat zij hopen op een positief rapport voor de rechter ([Parker, e.a., 2008](#)). Een ander probleem is dat de personen die de omgang begeleiden geen keus hebben (het is hun opdracht), waardoor zij in gewetensnood kunnen komen ([Bergman, & Eriksson, 2018](#)). Omdat de gedachte dat je een kind en zijn ouder stress of zelfs een trauma veroorzaakt zo naar kan zijn, wordt wel verondersteld dat omgangsbegeleiders als manier van omgaan met deze situatie het geweld niet erkennen, minimaliseren of ontkennen ([Bergman, & Eriksson, 2018](#)).

### ***6.8 Programma's voor daders van huiselijk geweld***

De programma's voor daders van huiselijk geweld hebben geen duidelijke plek in het familierecht en zullen meestal enkel op vrijwillige basis gevolgd worden dan wel binnen een strafrechtelijk kader.<sup>49</sup> De meeste van de programma's kennen één of meerdere van de volgende elementen: motivatie voor deelname en verandering, stoppen van het geweld, verantwoordelijkheid nemen voor het gepleegde geweld en een vermindering van het gebruik van autoritaire opvoedingsgedrag ([Labarre, Bourassa, Holden, Turcotte, & Letourneau, 2016](#)). Mandel ([2002](#)) wijst er op dat de belangen van het kind meer centraal zouden moeten staan in programma's voor gewelddadige vaders. Hierbij kunnen aspecten horen als: het familierecht niet gebruiken als manier om controle te kunnen uitoefenen, aandacht voor de schade die het geweld aanricht in het eigen ouderschap en de mogelijkheden voor goed ouderschap van de andere ouder, de relatie met het slachtoffer loslaten, een andere vaderfiguur in het leven van het

---

<sup>49</sup> <https://www.justitieinterventies.nl/>



kind accepteren en bijdragen aan de erkenning van de onschuld van het kind door de schuldvraag bij zichzelf te leggen ([Mandel, 2002](#)).

De programma's voor daders van huiselijk geweld hebben een lage effectiviteit ([Babcock, Green, & Robie, 2004](#)). De professionals schrijven dit toe aan zowel de lage bereidheid als de onvermogens van vaders om hun gedrag daadwerkelijk te veranderen ([Lünnemann, Hermens, Roeleveld, Dijkstra, & Yerden, 2012](#)). Uit interviews blijkt dat vaders die geweld plegen, hun geweld en de gevolgen doorgaans niet erkennen en meestal niet gemotiveerd zijn voor hulp ([Lünneman, De Boer, & Drost., 2008](#)). Ook al willen zij hun vaderrol vaak graag (goed) vervullen, er zijn veel factoren die succes in dit opzicht bemoeilijken, waaronder: frustraties, gebrek aan positieve rolmodellen, woede richting hun ex en onvermogen tot reflecteren ([Lünneman, e.a., 2008](#)). Met name mannen voor wie het element van controle een grote rol speelt, blijken hun vaderrol op te eisen, maar zij laten weinig veranderingen in hun gedrag zien ([Lünneman, e.a., 2008](#)). Zij zijn een zeer moeilijk te behandelen groep, waarbij vanwege hun manipulatieve en controlerende gedrag een bijkomend risico bestaat dat zij ten onrechte overkomen als meewerkend en niet (langer) gewelddadig ([Day, & Bowen, 2015](#); [Holt, 2015](#); [Labarre, e.a., 2016](#)). Wanneer vaders een programma hebben gevolgd met als doel huiselijk geweld te stoppen en vaderschapscapaciteiten te vergroten, wordt dan ook aangeraden om de effecten hiervoor zorgvuldig te checken, in het bijzonder bij derden (zoals de moeder en kinderen) en ook om niet alleen naar het gedrag direct na de interventie te kijken, maar ook op langere termijnen in verband met mogelijke recidive ([Labarre, e.a., 2016](#)).

### ***6.9 Behandeling van slachtoffers van huiselijk geweld***

Voor eventuele psychologische gevolgen van huiselijk geweld, zoals trauma en angsten, bestaan effectieve therapieën ([Powell, & Morrison, 2017](#)). Zowel kinderen als beschermende ouders kunnen therapie nodig hebben ([Powell, & Morrison, 2017](#)). Wanneer het huiselijk geweld is gestopt, herpakken de meeste moeders zich en vertonen zij goed ouderschap ([Pels, e.a., 2015](#)). Er zijn ook moeders die problemen noemen in de opvoeding, bijvoorbeeld doordat zijzelf negatieve psychische gevolgen ervaren van de mishandelingen die hun weerslag hebben op de opvoeding en/of doordat hun kinderen problemen vertonen die het opvoeden moeilijker maken ([Pels, e.a., 2015](#)). In het bijzonder cognitieve gedragstherapie (en de specifieke trauma gerichte

cognitieve gedragstherapie) blijkt goede resultaten te geven ([Lucio, & Nelson, 2016](#); [Powell, & Morrison, 2017](#)).

Wanneer de dader gezag heeft over het kind, kan dit een probleem vormen voor de toegang tot diagnostiek en behandeling van het kind. Het kan zijn dat deze ouder geen toestemming geeft voor diagnostiek en behandeling, bijvoorbeeld uit angst (verder) beschuldigd te worden.<sup>50</sup> Een gewelddadige ouder kan diagnostiek en behandeling proberen tegen te houden met het argument: er is geen bewijs, dus het is niet gebeurd ([Hövels, 2010](#)). In sommige gevallen kan er ondanks weigering van een ouder toch behandeling worden gegeven, bijvoorbeeld doordat de rechter vervangende toestemming geeft. Dit vereist erkenning van de betrokken professionals dat dit in het belang van het kind is en grote zorgvuldigheid in het proces.<sup>51</sup>

Wanneer er sprake is van (begeleide) omgang en/of onvoldoende veiligheidsmaatregelen, kan dit het benodigde veilig therapeutisch kader in gevaar brengen. Een belangrijke voorwaarde voor een geslaagde therapie is namelijk dat het kind zich veilig voelt en enkel een veilige ouder betrokken is bij de therapie ([Lucio, & Nelson, 2016](#); [Powell, & Morrison, 2017](#)). Een therapie heeft pas een goede kans van slagen wanneer het huiselijk geweld is gestopt en er voldoende fysieke en emotionele veiligheid voor de slachtoffers is bereikt ten opzichte van de dader ([Powell, & Morrison, 2017](#)). Dit geldt voor zowel het kind, de beschermende ouder als de behandelaar ([Powell, & Morrison, 2017](#)). De behandelaar dient te beschikken over voldoende expertise, ervaring en mogelijkheden om de emoties die bij hem/haar zelf ontstaan, te kunnen verwerken (zoals supervisie door een ervaren collega) ([Powell, & Morrison, 2017](#)).

---

<sup>50</sup>

<https://www.ggznederland.nl/uploads/publication/Handreiking+Toestemmingsvereiste+voor+hulp+bij+kindermishandeling.pdf>

<sup>51</sup> [ECLI:NL:TGZREIN:2018:91](#)

## *7. De consequenties voor beschermende ouders en kinderen*

### *7.1 De moeder of de vader als beschermende ouder*

In dit hoofdstuk zal worden ingegaan op de gevolgen van huiselijk geweld voor de slachtoffers binnen de context van complexe scheidingen. De meeste literatuur heeft betrekking op moeders en kinderen. Hoewel huiselijk geweld ook door moeders kan worden gepleegd en wordt gezien als schadelijk voor kinderen, wordt dit niet gezien als een situatie die typisch veel zal voorkomen binnen de context van complexe scheidingen ([Humphreys, e.a., 2018](#); [MacDonald, 2013](#); [Meier, 2002](#); [Oehme, & O'Rourke, 2011](#); [Saunders, & Oglesby, 2016](#); [Zorza, 2009](#)). De reden hiervoor is de combinatie van de eerder beschreven bevindingen. De prevalentie van huiselijk geweld dat door moeders wordt gepleegd is lager dan dat door vaders wordt gepleegd, heeft doorgaans een ander karakter en dynamiek, moeders die huiselijk geweld plegen zijn hier over het algemeen meer open over dan vaders en (vermoed) huiselijk geweld dat door moeders wordt gepleegd wordt gewoonlijk ontvangen met veel afkeur en maatregelen (zoals stopzetting van de omgang) door instanties vanuit de gangbare gedachte dat moeders verantwoordelijk zijn voor de veiligheid van hun kinderen ([Crawford, & Bradley, 2016](#); [Dobash, e.a., 1992](#); [Dragiewicz, 2010](#); [Humphreys, e.a., 2018](#); [MacDonald, 2013](#); [Meier, & Dickson, 2017](#); [Moloney, Smyth, Weston, Richardson, Qu, & Gray, 2007](#); [Silverman, Mesh, Cuthbert, Slote, & Bancroft, 2004](#); [Supreme Judicial Court of Massachusetts, 1990](#); [Tierolf, e.a., 2014](#); [Tjaden, & Thoennes, 2000](#)).<sup>52</sup> Dit neemt niet weg dat het ook voorkomt dat een vader na een scheiding zijn kind probeert te beschermen en daarbij tegen sommige van dezelfde problemen aanloopt die in dit boek worden beschreven. Een voorbeeld van een casus die in Nederland bekend is, is die van Sharleyne.<sup>53</sup> Dit meisje overleed ondanks dat haar vader meerdere keren zorgen had geuit over haar veiligheid bij haar moeder. De signalen van onveiligheid waren onvoldoende opgepakt doordat men er te veel van uitging dat deze (gedeeltelijk) toe te schrijven waren aan 'moddergooien' tussen de ouders ([Inspectie Jeugdzorg, 2016](#)).

---

<sup>52</sup> [ECLI:NL:GHDHA:2016:3288](#) & [ECLI:NL:GHAMS:2014:6056](#)

<sup>53</sup> <https://www.nrc.nl/dossier/de-zaak-sharleyne/>

## *7.2 Juridische consequenties voor beschermende ouders en kinderen*

### *7.2.1 De plicht om te beschermen*

Het gevolg van de beschreven problematische theoretische kaders, jeugdbeschermingsprocessen en hulpverlening, is dat ouders en met name moeders die slachtoffer zijn van huiselijk geweld en/of hun kind willen bescherming tegen huiselijk geweld dat door de andere ouder wordt gepleegd, zich in een onmogelijke situatie kunnen bevinden, zoals we zullen uitleggen ([Lindauer, 2012](#); [Saunders, & Ouglesby, 2016](#)). Aan de ene kant wordt van hen verwacht dat zij hun kinderen en zichzelf beschermen en de dader van het huiselijk geweld uit hun leven houden ([Cross, 2018](#); [Hughes, & Chau, 2012](#); [Saunders, & Ouglesby, 2016](#)). Een moeder die er niet in slaagt haar kinderen te beschermen tegen geweld vanuit haar (ex)partner en vader van de kinderen, kan hiervoor veroordeeld worden ([Lindauer, 2012](#)).<sup>54</sup> Ze loopt tevens het risico dat de kinderen uit huis geplaatst worden ([DeVoe, & Smith, 2003](#)).<sup>55</sup> De reden dat dit met name voor moeders geldt, is dat er genderspecifieke verwachtingen zijn: van moeders wordt meer dan van vaders verwacht dat zij de verantwoordelijkheid nemen hun kinderen op te voeden en te beschermen ([Brown, e.a., 2009](#); [Douglas, & Walsh, 2010](#); [Witt, & Diaz, 2018](#)).

### *7.2.2 Gezag- en omgang*

Desalniettemin zal een ouder in het civielrecht en van de kinderbescherming doorgaans te horen krijgen dat deze verplicht is de banden tussen de kinderen en de andere ouder te stimuleren en mee te werken aan omgang ([Barnett, 2014](#); [Kernic, Monary-Ernsdorff, Koepsell, & Holt, 2005](#); [Lindauer, 2012](#); [Løkkegaard, Hansen, Wolf, & Elklit, 2019](#); [Tierolf, e.a., 2014](#)). Zoals uitgelegd, gaat men veelal uit van invalide theorieën en wordt het huiselijk geweld niet serieus genomen of niet van belang geacht en kan het met name de moeder worden verweten dat zij valse beschuldigingen doet en/of haar kinderen van de vader vervreemd ([Barnett, 2014](#); [Saunders, & Ouglesby, 2016](#)). Hoewel zowel vaders als moeders de andere ouder kunnen beschuldigen van ouderverstoting, blijkt dat vaders hiermee meer bereiken dan moeders ([Meier, & Dickson,](#)

---

<sup>54</sup> zie bijvoorbeeld [ECLI:NL:RBMNE:2018:5709](#)

<sup>55</sup> [ECLI:NL:GHDHA:2013:BZ7826](#)

[2017](#)). Als de theorie van ouderverstoting een rol speelt in de beoordeling van een zaak met vermoedens of zekerheid over huiselijk geweld door de vader, is de uitkomst vaker in het voordeel van de vader ([Meier, & Dickson, 2017](#)). Meer in het algemeen geldt dat wanneer moeders huiselijk geweld noemen, en in het bijzonder wanneer ze aangeven dat hun kind seksueel misbruikt is door de vader, de juridische consequenties voor haar en het kind vaker *negatief zijn* dan wanneer zij geen huiselijk geweld noemen ([Faller & DeVoe, 1996](#); [Saccuzzo, & Johnson, 2004](#)). Wanneer er een juridische strijd over gezag en omgang wordt gevoerd, is de uitslag in nagenoeg alle gevallen een vorm van omgang tussen de gewelddadige vader en de kinderen ([Holt, 2015](#); [Moloney, e.a., 2007](#); [Morrison, 2015](#); [Smit, e.a., 2017](#)). Dit geldt in het bijzonder voor vaders met een hogere sociaaleconomische status en voor vaders die goed zijn in onderhandelen ([Forssell, 2016](#)). Doordat de betrokken professionals weten dat er in bijna alle gevallen contact komt, kan dit een ‘self-fulfilling prophesy’ (zelf vervullende voorspelling) worden waarbij men gaat toewerken naar contact ongeacht of dit in het belang is van het kind ([Trinder, e.a., 2006](#)). Wanneer de omgang wordt ontzegd, kan de juridische strijd worden voortgezet doordat gewelddadige vaders nieuwe rechtszaken beginnen.<sup>56</sup> Het (langdurige) proces van juridische zaken kan stress geven bij de moeder en de kinderen, geld kosten en het kan lastig zijn voor moeders die alleen met de zorg over de kinderen belast zijn om tijd te vinden een zaak voor te bereiden ([Parker, e.a., 2008](#)).<sup>57</sup> Voor wat betreft het gezag, gebeurt het veel dat deze vaders ondanks dat zij hun ex-partner en/of kinderen hebben mishandeld, gedeeld of zelfs eenhoofdig gezag krijgen ([Perrin, 2017](#)). Omgekeerd heeft men een veel sterkere neiging om in te grijpen en beschermende maatregelen te treffen wanneer een moeder haar kinderen heeft mishandeld ([Crawford, & Bradley, 2016](#)).

Dat men anders reageert wanneer de vader het huiselijk geweld pleegt, lijkt met name te maken te hebben met de in de vorige hoofdstukken uitgelegde vooroordelen en niet kloppende theorieën. Men verwijt het moeders als die vasthouden aan hun vermoedens en gaat ervan uit dat het negatieve beeld dat een kind van een vader heeft door de moeder wordt veroorzaakt.<sup>58</sup>

---

<sup>56</sup> [ECLI:NL:RBNNE:2019:1097](#)

<sup>57</sup> [ECLI:NL:GHDHA:2018:1877](#)

<sup>58</sup> [ECLI:NL:GHSHE:2006:AZ0602](#)

Een kind kan zelfs wanneer bekend is dat er in het verleden sprake is geweest van ernstig huiselijk geweld volledig aan de vader worden toevertrouwd.<sup>59</sup> In sommige gevallen negeren rechters huiselijk geweld wanneer het partnergeweld richting de moeder betreft en niet direct richting het kind ([Coy, e.a., 2015](#)). Wanneer er sprake is van een veroordeling bestaan er uitzonderingen en gaat men er niet altijd van uit dat omgang in het belang van het kind is.<sup>60</sup> Echter, zelfs wanneer er sterke aanwijzingen zijn dat er sprake is van ernstige kindermishandeling door de vader (zoals seksueel misbruik), wordt doorgaans veel druk op de moeder gelegd om mee te werken aan contact tussen de vader en het kind, onder de veronderstelling dat het kind anders van hem zal vervreemden.<sup>61</sup> Wanneer de moeder aangeeft en bewijs levert dat zij blootgestaan heeft aan huiselijk geweld en zorgen heeft over het effect van bezoeken aan de vader op het kind, kan evengoed worden besloten dat zij moet meewerken aan een uitgebreide omgangsregeling (en gedeeld gezag) ([Coy, e.a., 2015](#)).<sup>62</sup>

### ***7.2.3 Weigering van de beschermende ouder***

Niet meewerken aan een vastgelegde omgangsregeling door een moeder, leidt doorgaans tot langdurige voortzetting van betrokkenheid van de zorgketen en uiteindelijk tot verder gaande maatregelen zoals boetes, uithuisplaatsing van de kinderen of het veranderen van het gezag en/of woonplaats van de kinderen naar de vader.<sup>63</sup> Het kind tegen zijn zin in gedwongen toevertrouwen aan de ‘verstoten’ ouder, en eventueel (tijdelijk) geen contact toestaan met de ‘voorkeursouder’ wordt door de aanhangers van de theorie van ouderverstoting gezien als een passende maatregel. Dit wordt besproken door [Dallam en Silberg \(2016\)](#), die erop wijzen dat deze maatregelen kunnen leiden tot gevoelens van hulpeloosheid en machteloosheid, en verdere traumatisering van het kind. Een zogenaamde ‘paradoxale toewijzing’, wordt in het Nederlands familierecht als uiterste maatregeling gezien. Doorgaans oefent men eerst langdurig druk uit op

---

<sup>59</sup> zie bijvoorbeeld [ECLI:NL:GHSHE:2019:997](#)

<sup>60</sup> zie bijvoorbeeld [ECLI:NL:GHSHE:2015:1524](#); [ECLI:NL:RBLIM:2018:5709](#); [ECLI:NL:GHARL:2018:10001](#); [ECLI:NL:GHSHE:2012:BW8796](#)

<sup>61</sup> [ECLI:NL:GHARL:2013:8648](#)

<sup>62</sup> [ECLI:NL:GHAMS:2017:4343](#)

<sup>63</sup> [ECLI:NL:GHSHE:2006:AZ0602](#); [ECLI:NL:GHSGR:2009:BK1714](#)

de moeder om mee te werken aan een omgangsregeling.<sup>64</sup> Een moeilijk punt is dat de theorie van ouderverstoting een tautologie bevat: wanneer het kind aangeeft niet te zijn gehersenspoeld door de moeder en wanneer de moeder hulp zoekt bij professionals en diagnostiek en behandeling voor het kind probeert te krijgen, worden dit gezien als signalen van oudervervreemding ([Dallam, & Silberg, 2016](#)). In jurisprudentie komt het dan ook voor dat het de moeder wordt verweten wanneer de kinderen zelf aangeven dat zij geen omgang met hun vader willen.<sup>65</sup>

Er zijn ouders (meestal moeders; [Alanen, 2008](#)) die ervoor kiezen om ver weg (in het buitenland) en/of op een voor de andere ouder onbekende plek te gaan wonen opdat hun kinderen en zij zelf veilig zullen zijn tegen geweld van de andere ouder ([Cross, 2018](#); [Weiner, 2000](#)). De casus van Holly Collins is wereldwijd bekend geworden. Holly Collins bereikte veiligheid voor haar kinderen en zichzelf door asiel aan te vragen in Nederland. In Amerika, waar zij vandaan vluchtten, waren haar kinderen toegewezen aan hun gewelddadige vader.<sup>66</sup> Hoewel oorspronkelijk bedoeld om juist tegen macht en controle van een uitwonende ouder (zonder gezag) te beschermen, keert de regelgeving over kindervervoering zich echter tegen slachtoffers omdat hierin te weinig onderscheid wordt gemaakt in de onderliggende beweegredenen ([Weiner, 2000](#)). Beschermende ouders kunnen vanwege een ontvoeringszaak veroordeeld worden en de kinderen kunnen uit huis geplaatst worden of zelfs aan de gewelddadige ouder toevertrouwd worden ([Cross, 2018](#)). Er zijn internationaal ook zaken waarin door het land waar een moeder en haar kind(eren) heen zijn gegaan wordt besloten dat zij mogen blijven, omdat het niet in het belang van het kind wordt geacht terug te keren naar het land waar ze vandaan kwamen.<sup>67</sup> De manier waarop landen omgaan met een teruggeleidingsverzoek en in hoeverre daarbij de aanwezigheid van huiselijk geweld een rol speelt, wisselt ([Yamaguchi, & Lindhorst, 2016](#)).

---

<sup>64</sup> [ECLI:NL:RBSHE:2012:BY1959](#)

<sup>65</sup> [ECLI:NL:GHSHE:2012:BW8796](#)

<sup>66</sup> Over deze casus is door Waller en Nolan een documentaire gemaakt met de titel “No way out but one” , zie: [https://youtu.be/VUay\\_OS1YZ0](https://youtu.be/VUay_OS1YZ0)

<sup>67</sup> [Achakzad v. Zemaryalai, 2010 ONCJ 318](#); [Danaipour v. McLarey, 2003 HC/E/USf 531](#)

Geconcludeerd kan worden dat beschermende ouders en met name moeders zich vaak verplicht voelen en/of daadwerkelijk worden om mee te werken aan interventies die door de Raad van de Kinderbescherming, de gecertificeerde instelling en/of de rechter worden geopperd, en aan een omgangsregeling met de ouder die geweld heeft gepleegd. Hierdoor hebben daders van huiselijk geweld een legale route om dwang, controle en manipulatie te blijven uitoefenen ([Laing, 2017](#); [Løkkegaard, e.a., 2019](#)).

### ***7.3 De gevolgen voor de fysieke en emotionele veiligheid***

#### ***7.3.1 Continuering van geweld***

In de Nederlandse en internationale literatuur zijn verschillende publicaties te vinden over gevolgen van omgang tussen kinderen en gewelddadige vaders. In deze onderzoeken werd gekeken naar de gevolgen voor moeders en kinderen die bekend waren bij instanties vanwege huiselijk geweld dat door de vaders van de kinderen werd gepleegd dan wel bij moeders en kinderen die reageerden op een oproep voor onderzoeksdeelname via social media ([Coy, e.a., 2015](#); [Clement, e.a., 2008](#); [Morrison, 2015](#); [Thiara, & Humphreys, 2015](#); [Toews, & Burmea, 2015](#)). Het blijkt dat het geweld na een scheiding veelal continueert, met name in emotioneel/verbale vormen en in een deel van de gevallen ook in fysieke vorm, voor zowel de moeders als voor de kinderen ([Clement, e.a., 2008](#); [Hayes, 2012](#); [Morrison, 2015](#); [Thiara, & Humphreys, 2015](#); [Shepard, & Hagemester, 2013](#); [Toews, & Burmea, 2015](#)). Deze continueringen van het geweld vinden voornamelijk (maar niet enkel) plaats rondom en tijdens de omgangsmomenten ([Hayes, 2012](#); [Morrison, 2015](#); [Shepard, & Hagemester, 2013](#)). Sommige kinderen in deze onderzoeken gaven aan fysiek door hun vader mishandeld te worden tijdens de omgang en de meerderheid vertelde over emotionele mishandeling tijdens de omgang ([Morrison, 2015](#); [Thiara, & Humphreys, 2015](#)). Kinderen ervoeren het contact met hun vaders als stressvol en controlerend en misten wederkerigheid, warmte, belangstelling en zorg in het contact ([Holt, 2015](#)). Het gebruiken van de aanwezigheid van een informele derde partij



(zoals familie of vrienden) helpt hierbij doorgaans niet en wordt door hen (de derde partij) vaak als belastend ervaren ([Morrison, 2015](#)).<sup>68</sup>

Bij betrokkenheid van een officieel omgangscentrum kunnen moeders bang zijn vanwege de tijdelijkheid van deze maatregel aangezien de mogelijkheid aanwezig was dat de vader na verloop van tijd weer zijn oude gedrag zou kunnen laten zien ([Eriksson, & Näsman, 2008](#); [Morrison, 2015](#)). Ook voor kinderen speelt dit een rol: sommige kinderen geven aan dat de aanwezige begeleiding weliswaar zorgt voor goed gedrag van hun vader, maar vrezen tegelijkertijd dat de begeleiding niet door heeft dat hun aanwezigheid de reden van dat gedrag is ([Eriksson, & Näsman, 2008](#)). Het contact met hun vader maakt dat zij zich kwetsbaar, angstig, gefrustreerd en/of teleurgesteld voelen ([Ekblom, & Landberg, 2007](#)). In de praktijk blijkt verder dat gewelddadige vaders die deelnemen aan begeleide omgang door kunnen gaan met manipulatief en controlerend gedrag richting hun kinderen en/of via de kinderen richting hun moeder ([Parker, e.a., 2008](#)). Dit gebeurt veelal op subtiele manieren, die alertheid en inzicht vereisen van de begeleiding om door te hebben wat er gebeurt (voor concrete voorbeelden zie [Parker, e.a., 2008](#)). Een voorbeeld is dat een vader een speciaal type koffie meenam naar een begeleide omgangssessie met zijn zoontje van drie. Het zoontje moest deze meenemen naar zijn moeder. De moeder en het zoontje mochten tijdens de relatie geen koffie, chocolade of suiker drinken van de vader. Een uitzondering hierop was dat de moeder dit speciale type koffie mocht drinken wanneer ze zich in de ogen van de vader op een acceptabele manier gedroeg. Door de koffie mee te geven aan zijn zoontje, kon de vader aan de moeder laten weten dat hij nog altijd controle over haar kon uitoefenen ([Parker, e.a., 2008](#)).

### ***7.3.2 Secundaire victimisatie***

Moeders die hun kinderen proberen te beschermen tegen gewelddadige vaders geven aan dat zij zowel emotionele (zoals angst, stress, gevoelens van onrechtvaardigheid en paniek) als meer psychologisch-lichamelijke problemen (zoals eetproblemen, slapeloosheid en gezondheidsproblemen) ervaren ten gevolge van het proces ([Coy, e.a., 2015](#); [Humphreys, & Thiara, 2003](#)). De zittingen, het geconfronteerd worden met ongeloof, de ex-partner onder ogen

---

<sup>68</sup> [ECLI:NL:GHSGR:2007:BC0162](#)

te moeten komen, de onzekerheid over de uitslag, het geconfronteerd worden met een slechte uitslag zijn voorbeelden van grote stressoren ([Coy, e.a., 2015](#)). Moeders die binnen het strafrecht beschermd zijn tegen hun ex-partner kunnen ervaren dat daarvan geen sprake is in het civielrecht ([Coy, e.a., 2015](#); [Dragiewicz, 2014](#))).

Ook wanneer erkend wordt dat hun ex-partner geweld heeft gepleegd, wordt hun gedrag en ouderschap kritisch bekeken ([Sweet, 2018](#)). Vanuit vooroordelen, die bijvoorbeeld te maken hebben met victim blaming en de manier waarop slachtoffers in beeld worden gebracht, kan men ten onrechte veronderstellen dat zij geen goede moeders zijn ([Humphreys, & Thiara, 2003](#); [Sweet, 2018](#)). Hierdoor kunnen de beschermende moeders te maken krijgen met onterechte maatregelen en interventies en/of een bewijslast om aan te tonen dat zij een goede ouder zijn, die hen juist extra belasten ([Sweet, 2018](#)).

Voor kinderen die misbruik hebben meegemaakt, blijkt het ontzettend belangrijk te zijn dat hun moeder hen gelooft ([Alnock, & Miller, 2013](#); [Capella, e.a., 2016](#); [Collin-Vézina, e.a., 2015](#)). Ook blijkt het mentale welbevinden van de moeder betere uitkomsten te voorspellen voor het functioneren van de kinderen na huiselijk geweld ([Martinez-Torteya, Anne Bogat, Von Eye, & Levendosky, 2009](#)). Het blijkt dat moeders kracht kunnen putten uit hun moederrol en verschillende strategieën toe te passen om hun kinderen te beschermen en te helpen omgaan met wat ze hebben meegemaakt ([Nixon, Tutty, Radtke, Ateah, & Ursel, 2016](#); [Semaan, Jasinski, & Bubriski-McKenzie, 2013](#)). Wanneer huiselijk geweld stopt en veiligheid wordt bereikt, laten moeders vaak positief en liefdevol ouderschap zien, vergelijkbaar met dat van moeders die geen huiselijk geweld hebben meegemaakt ([Ateah, Radtke, Tutty, Nixon, & Ursel, 2016](#); [Pels, e.a., 2015](#)).

Wanneer huiselijk geweld niet of onvoldoende serieus wordt genomen, worden deze protectieve factoren weggenomen doordat er geen veiligheid wordt bereikt, het welbevinden van moeders verder wordt geschaad, en moeders en kinderen de eventuele hulp die ze nodig hebben voor stress en psychische klachten niet krijgen ([Humphreys, Mullender, Thiara, & Skamballis, 2006](#); [Kleinman, & Kaplan, 2016](#)). Kinderen praten zoals reeds uitgebreid uitgelegd, vaak moeilijk over mishandelingen en misbruik, onder meer doordat het verwarrend voor hen is, ze angstig zijn, schuld voelen en bedreigd worden met negatieve consequenties wanneer zij dit zouden doen ([Goodman-Brown, Edelstein, Goodman, Jones, & Gordon, 2003](#)). Op het moment

dat zij na een onthulling niet geloofd worden, kan dit hun gevoelens van verwarring, angst en schuld doen toenemen ([Kleinman, & Kaplan, 2016](#)). Daarbij komt dat moeders vaak onder druk worden gezet om niet met het kind over mishandelingen of misbruik te praten, waardoor kinderen wellicht de enige persoon bij wie ze steun en erkenning voor hun ervaringen kregen, verliezen ([Kleinman, & Kaplan, 2016](#); [Silberg, e.a., 2013](#)). Wanneer zij worden blootgesteld aan (met name onbegeleide) omgang, kan niet alleen het misbruik of de mishandeling continueren, maar kunnen ze te maken krijgen met verdere bedreigingen vanuit de vader die het hen moeilijker gemaakt om hun ervaringen met anderen te delen en de kans dat ze passende hulp en behandeling krijgen verder wordt verkleind ([Kleinman, & Kaplan, 2016](#)).

### ***7.3.3 Onveiligheid van de slachtoffers***

Er is onderzoek gedaan naar casussen waarbij het kind in eerste instantie werden toegewezen aan een vader die hen mishandelde of misbruikte, maar waarbij die beslissing naderhand werd teruggedraaid ([Silberg, e.a., 2013](#)). De beslissing werd meestal teruggedraaid omdat er vanuit verschillende bronnen meer bewijs kwam, zoals een therapeut die rapporteerde over verdere achteruitgang van het kind, medisch bewijs van seksueel misbruik, en een arrestatie van de dader ([Silberg, e.a., 2013](#)). Sommige oudere kinderen bereikten het zelf, bijvoorbeeld door weg te lopen of door te blijven weigeren hun vader te zien ([Silberg, e.a., 2013](#)). Het aanstellen van een gezinsvoogd, bedoeld om het kind te beschermen, droeg er vaak enkel aan bij dat het kind niet geloofd werd ([Silberg, e.a., 2013](#)). De gezinsvoogd steunde meestal de vader ([Silberg, e.a., 2013](#)).

Uit dit onderzoek van Silberg en collegae ([2013](#)) blijken de desastreuze effecten wanneer een kind door een uitspraak van het familierecht niet wordt beschermd. Veel kinderen ervoeren het niet geloofd worden als een groot verraad ([Silberg, e.a., 2013](#)). Het blijkt dat de mishandelingen in de periode totdat de beslissing werd teruggedraaid, vaak toenamen ([Silberg, e.a., 2013](#)). Bovendien kwam uit het onderzoek dat de vaders vaak geen medische hulp zochten voor verwondingen bij hun kind wanneer die als gevolg van mishandelingen waren ontstaan ([Silberg, e.a., 2013](#)). Ook bleek dat ze probeerden behandeling voor de psychologische stress die hun kinderen ervoeren te weigeren ([Silberg, e.a., 2013](#)). De kinderen lieten een toename zien van gevoelens van depressiviteit, suïcidaliteit en zelfbeschadiging ([Silberg, e.a., 2013](#)).

Het geheel of gedeeltelijk (via omgang) toevertrouwen van kinderen aan gewelddadige vaders en het onvoldoende beschermen van deze kinderen en hun moeders kan heel ernstige gevolgen hebben. Internationale voorbeelden hiervan zijn kinderen die door hun vader worden vermoord of die suïcide plegen omdat ze op basis van de theorie van ouderverstoting aan hun vader werden toegewezen ([Bruch, 2001](#); [Hoult, 2006](#); [McInnes, 2003](#)).<sup>69</sup> Uit de verhalen van kinderen zelf blijkt hun pijn, machteloosheid en de negatieve invloed op hun psychische en fysieke gezondheid.<sup>70</sup> In de Nederlandse strafrechtelijke jurisprudentie bevinden zich zaken met een complexe scheidingscontext waarbij er sprake is van poging tot doodslag van de moeder,<sup>71</sup> van ernstige kindermishandeling van de kinderen<sup>72</sup> of waarin de vader zijn kind heeft gedood.<sup>73</sup> De aanwezigheid van een complexe scheidingscontext maakt dat men in het strafrecht de veroordeelde daden soms als ernstiger ziet,<sup>74</sup> maar soms ook juist tot een lagere straf komt.<sup>75</sup> In Spanje is er een zaak geweest van Angela González Carreño wiens dochter door haar gewelddadige ex werd vermoord, waarna hijzelf suïcide pleegde. De moeder had tevergeefs geprobeerd haar dochter te beschermen en moest meewerken aan omgang.<sup>76</sup> Het hoogste gerechtshof in Spanje heeft geoordeeld dat Spanje daarmee een schending van de mensenrechten heeft begaan.<sup>77</sup>

---

<sup>69</sup> <https://www.bbc.com/news/uk-41440829>

<sup>70</sup> <http://www.courageouskids.net/>

<sup>71</sup> [ECLI:NL:RBGEL:2016:6313](#)

<sup>72</sup> [ECLI:NL:RBDHA:2016:2749](#)

<sup>73</sup> [ECLI:NL:RBROT:2016:7166](#)

<sup>74</sup> [ECLI:NL:RBDHA:2016:2749](#)

<sup>75</sup> [ECLI:NL:RBNNE:2015:924](#); [ECLI:NL:RBGEL:2016:6313](#)

<sup>76</sup> <https://tinyurl.com/y2j47r8e>

<sup>77</sup> <https://tinyurl.com/y32v248v>

## ***8. Conclusies en aanbevelingen***

### ***8.1 Conclusies***

In Nederland zijn er veel kinderen die een scheiding van hun ouders meemaken. In de meeste gevallen komen hun ouders zelf tot afspraken, maar soms ontstaat er een complexe scheiding. De oorzaak hiervan is vaak de aanwezigheid van huiselijk geweld. Door vooroordelen, verkeerde theorieën en de beladenheid van het onderwerp, wordt de aanwezigheid van huiselijk geweld echter vaak onterecht ontkend of genegeerd. De beleving en belangen van het kind worden onvoldoende erkend. Er bestaan effectieve behandelingen voor de gevolgen van huiselijk geweld. Veel beschermende ouders (met name moeders) en kinderen krijgen echter te maken met verwijzingen, onderzoeken en interventies die ineffectief zijn en/of zelfs schadelijk. Vaak beslist de familierechter dat er omgang moet zijn tussen het kind en de gewelddadige ouder en dat de ouders het gezag moeten delen. Dit kan echter de emotionele veiligheid van het kind en zijn beschermende ouder schaden.

In dit laatste hoofdstuk zullen we aanbevelingen geven opdat er veiligere beslissingen genomen zullen worden in complexe scheidingen waarbij (een vermoeden van) huiselijk geweld speelt. Hoewel aan het opvolgen van de aanbevelingen kosten zullen zijn verbonden, geldt dat ook aan de inzet van ineffectieve maatregelen kosten zijn verbonden en dat niet correct ingrijpen bij kindermishandeling de maatschappij op lange termijn veel geld kost ([Thielen, e.a., 2016](#)). Bovendien is de werkgroep van mening dat een investering bij kindermishandeling gerechtvaardigd is aangezien het een recht is van het kind beschermd te worden tegen mishandeling ([IVRK 1989](#), [Verdrag van Istanbul 2011](#), [Verdrag van Lanzarote 2007](#), [VN resolutie 61/143 2006](#)).

### ***8.2 Wetgeving***

Wetgeving is een manier waarop beslissingen over gezag en omgang worden beïnvloed ([Morrill, Dai, Dunn, Sung, & Smith, 2005](#)). In de wet kan specifiek benoemd worden dat de emotionele en fysieke veiligheid van het kind en de beschermende ouder prioriteit moeten hebben in beslissingen over gezag en omgang en dat omgang met een ouder die huiselijk geweld heeft gepleegd enkel plaats kan vinden wanneer dat in het belang van het kind en veilig is ([Morrill,](#)

[e.a., 2005](#)).<sup>78</sup> Internationaal wisselt de mate waarin in de wetgeving dergelijke expliciete regels over gezag en omgang na huiselijk geweld bevat ([Jaffe, & Crooks, 2004](#)). In de Nederlandse wet wordt huiselijk geweld niet expliciet genoemd als mogelijke reden om gezag niet aan een ouder toe te wijzen, het gezag van een ouder te beëindigen en/of geen omgang tussen een kind en een ouder uit te spreken, noch als factor in deze overwegingen.<sup>79</sup> Expliciete wetgeving over scheidingen waarin er sprake is van huiselijk geweld, lijkt te helpen om tot veiligere beslissingen te komen ([Morrill, e.a., 2005](#); [Speed, & Richardson, 2019](#)).

Desalniettemin worden in vele landen, ondanks de verschillen in wetgeving, beslissingen genomen over gezag en omgang die het kind schaden ([Jaffe, & Crooks, 2004](#); [Morrill, e.a., 2005](#); [Speed, & Richardson, 2019](#)). Vermoedelijk komt dit doordat zelfs wanneer de wetgeving expliciet is, er drie onzekere factoren zijn die een inschatting vereisen, te weten: of er sprake is van huiselijk geweld, of omgang in het belang is van het kind en of omgang veilig kan plaatsvinden ([Morrill, e.a., 2015](#)). Voor een zorgvuldige inschatting van deze factoren is de juiste expertise nodig en afwezigheid van vooroordelen en invalide theorieën.

## ***8.3 Expertise***

### ***8.3.1 Het maken van een inschatting***

De familierechter moet door deze onzekerheden een moedige, en emotioneel en moreel beladen inschatting maken om een beslissing te nemen ([Davies, Mattews, & Read, 2014](#); [Saunders, Faller, & Tolman, 2011](#); [Valor-Segura, Expósito, & Moya, 2011](#); [Knowlton, 2015](#)). Anders dan een ander civielrechtelijk 'schuld en schade' vraagstuk, wordt van hem gevraagd om in een zaak tussen twee ouders een beslissing te nemen die met name de belangen van een derde, vaak afwezige partij dient, namelijk het kind ([Knowlton, 2015](#)). De beslissing van de rechter kan levenslange gevolgen hebben voor het kind en zijn ouders ([Knowlton, 2015](#)). De neiging om beslissingen langdurig uit te stellen en door te verwijzen, zal doorbroken moeten worden

---

<sup>78</sup> [https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/family/practice\\_directions/pd\\_part\\_12j](https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/family/practice_directions/pd_part_12j)

<sup>79</sup> <http://www.uwwet.nl/wetten-en-regelingen/privaatrecht/burgerlijk-wetboek-1/13-adoptie-minderjarigheid-gezag.htm#titel%2014> en <http://www.uwwet.nl/wetten-en-regelingen/privaatrecht/burgerlijk-wetboek-1/21-voogdij-omgang-informatie-curatele.htm#titel%2015>

aangezien deze leidt tot problemen met machtsmisbruik, fouten en verkeerde beslissingen (Hoofdstuk 6). De rechter zal dan ook voldoende informatie nodig hebben, die vanuit verschillende mensen (ouders, getuigen, professionals, et cetera) en disciplines kan komen, zoals een medisch rapport, informatie vanuit een opvanghuis, en psychologische behandelverslagen ([Dalton, e.a., 2006](#); [Knowlton, 2015](#)). Daarom is het belangrijk dat duidelijk is welke vraag er door wie beantwoord kan worden en dat men binnen de verschillende specialismen daadwerkelijk over de juiste expertise bezit ([Dalton, e.a., 2006](#)). Zoals beschreven, kan het beslisproces binnen het familierecht verkeerd lopen wanneer niet passende onderzoeken, verkeerde of ineffectieve interventies worden benut en/of wanneer professionals uitspraken doen waar zij niet toe bevoegd zijn of waarvoor zij niet de juiste expertise bezitten (Hoofdstuk 5 en Hoofdstuk 6).

De familierechter zou dan ook expertise moeten bezitten over trauma, de ontwikkeling van kinderen, familiedynamiek, huiselijk geweld, middelengebruik, mentale gezondheid en cultuur ([Epstein, & Goodman, 2019](#); [Jaffe, e.a., 2018](#); [Knowlton, 2015](#)). De rechter zou goed op de hoogte moeten zijn van de relevante onderzoeksresultaten en zich ervan bewust moeten zijn wat zijn eigen vooroordelen zijn ([Jaffe, e.a., 2018](#); [Knowlton, 2015](#)). Dit vereist dat familierechters worden getraind op een manier die aansluit bij hun beroep, hun wensen en behoeften ([Jaffe, 2010](#); [Jaffe, e.a., 2018](#)). Meer specifiek betekent dit bijvoorbeeld dat er opleidingsmogelijkheden op deze gebieden voor hen beschikbaar moeten zijn, waarbij zij met andere rechters op een interactieve manier les krijgen (o.a., door middel van casuïstiek) van de juiste mensen op een manier die aansluit bij hun taken (zoals een tijdige en weloverwogen beslissing nemen ([Humphreys, Healey, & Mandel, 2018](#); [Jaffe, e.a., 2018](#))).

Hierbij is er steun nodig voor de professionals die zich bezig houden met huiselijk geweld (waaronder rechters, advocaten, behandelaars, psychologen en pedagogen betrokken bij het signaleren van mishandeling) opdat zij in staat zijn om te gaan met de emoties die de verhalen van huiselijk geweld oproepen, en met de eventuele angst om fouten te maken ([Albaek, e.a., 2018](#); [O'Malley, Kelly, & Cheng, 2013](#); [Sigad, Beker, Lev-Wiesel, & Eisikovits, 2019](#); [Turoy-Smith, Powell, & Brubacher, 2018](#)).

### ***8.3.2 Verdeling van de taken over de juiste specialisten***

In sommige gevallen zal een casus direct voldoende duidelijk zijn om te beslissen, of is helder welke informatie ontbreekt en kunnen ouders of hun advocaten deze informatie alsnog leveren ([Van Horn, & Groves, 2006](#)). In andere gevallen zal niet meteen duidelijkheid bestaan over welke relevante informatie beschikbaar is en/of kan worden verkregen ([Dalton, e.a., 2006](#); [Van Horn, & Groves, 2006](#)). Er zal dan een deskundige inventarisatie nodig zijn; een opdracht die in Nederland doorgaans terecht komt bij de Raad voor de Kinderbescherming ([Raad voor de Kinderbescherming, 2016](#)).

Dit levert echter veel problemen op. Van de raadsonderzoeker (met zijn team) worden verschillende taken verwacht bij complexe casussen, waarbij huiselijk geweld een rol kan spelen, zoals: een risicotaxatie, een documentanalyse, (bemiddelende) gespreksvoering met ouders, gesprekken met het kind, observaties, het trekken van conclusies over de betrouwbaarheid van alle partijen, het in eigen woorden samenvatten van bevindingen van school, artsen, psychologen en andere betrokkenen, et cetera ([Raad voor de Kinderbescherming, 2016](#)). Bovendien kan het gebeuren dat de rechter van de raadsonderzoeker verlangt dat deze het voorliggende gezag- en of omgangsvraagstuk beantwoord ([Raad voor de Kinderbescherming, 2016](#)). Dit kan gevoelens van angst en macht oproepen, wat kan leiden tot: uitstelgedrag, de neiging het dossier te willen overdragen, subjectiviteit, vooroordelen, tunnelvisie, partijdigheid en het gebruik van micro-agressie ([De Ruiter, & Van Pol, 2017](#); [Jenney, e.a., 2014](#); [Kinderombudsman, 2013](#); [Knowlton, 2015](#); [Liegghio, & Caragata, 2016](#); [Taylor, e.a., 2008](#)). Het raadsonderzoek doet een beroep op kennis en vaardigheden waartoe de raadsonderzoeker onvoldoende is toegerust.<sup>80</sup>

Een oplossing kan zijn dat de taken beter verdeeld worden, zodat de verschillende professionals ieder vanuit hun specialisme kunnen bijdragen aan het oplossen van de casus. Het gemotiveerd doen van uitspraken en het nemen van beslissingen is het specialisme van de rechter en deze bevoegdheid ligt bij hem.<sup>81</sup> Hij zal de juiste vragen aan de juiste personen en

---

<sup>80</sup> <https://skjeugd.nl/register/inschrijven/jeugd-en-gezinsprofessionals/#de-registratie-eisen>

<sup>81</sup> <https://www.werkenbijderechtspraak.nl/wp-content/uploads/2016/08/Referentiefunctie-rechter-4-april-2012.pdf>



professionals moeten stellen, ook indien hij eventueel de Raad voor de Kinderbescherming inzet om deze informatie te verkrijgen en/of beter beeld te krijgen van de beschikbare informatie ([Giard, 2013](#)). De Raad voor de Kinderbescherming zou dan een duidelijker afgebakende taak krijgen wanneer nodig en bij minder casussen betrokken worden, doordat vaker specialisten rechtstreeks worden benaderd. Ook bij betrokkenheid van de Raad voor de Kinderbescherming zouden de juiste specialisten zorg moeten dragen voor het leveren van de informatie en de duiding daarvan (Hoofdstuk 5 en Hoofdstuk 6). De rechter zou bijvoorbeeld een rapport, verslag of brief van de specialist kunnen ontvangen, dat een raadsonderzoeker heeft opgevraagd ([Kinderombudsman, 2013](#)). Het is daarbij belangrijk dat de specialisten die worden benut, daadwerkelijk specialist zijn en op hun rapporten en conclusies kan worden vertrouwd. Er is op het onderwerp van huiselijk geweld en scheidingen voorzichtigheid geboden. In Hoofdstuk 6 zijn bijvoorbeeld problemen met gedragsdeskundige onderzoeken aan de orde gekomen ([Dalton, e.a., 2006](#); [Garber, & Simon, 2017](#); [Valerio, & Beck, 2017](#)). Opleidingen en cursussen die bedoeld zijn voor mensen die zich willen specialiseren, zijn soms gebaseerd op verkeerde aannames en worden soms gegeven door docenten die zelf onvoldoende deskundig zijn.<sup>82</sup>

In de oplossing van de zaak, dienen de belangen van kinderen voorop te staan ([Verenigde Naties, 1989](#)). De advocaten van de ouders hebben de taak om de belangen van elk van hen zo goed mogelijk te verdedigen.<sup>83</sup> Juist de kinderen hebben echter vaak niet een dergelijke belangenbehartiger. Dit kan ertoe leiden dat de beleving en belangen van kinderen onvoldoende worden erkend (Hoofdstuk 5) of dat er mensen zich geroepen voelen deze taak te vervullen zonder dat zij hiervoor de juiste kennis en vaardigheden bezitten.<sup>84</sup>

---

<sup>82</sup> Bij cursussen aan rechters (zie: <https://ssr.nl/>) en aan professionals die bij scheidingszaken betrokken zijn (zie: <https://www.medling.academy>) staan bijvoorbeeld docenten die op het Internet actief de ouderverstotingstheorie promoten; het SKJ accrediteert opleidingen in complexe scheidingsmethodieken die gebaseerd zijn op een zeer beperkt theoretisch kader en geen wetenschappelijke evidentie kennen: <https://www.medling.academy/aanbod/40/234/1252/de-methodieken-dees> & <https://www.schipaanpak.nl/schip-training/>

<sup>83</sup> <https://www.advocatenorde.nl/over-de-nova/kernwaarden>

<sup>84</sup> <http://kindbehartiger.nl/>

Het praten met kinderen en in het bijzonder met kinderen die huiselijk geweld hebben meegemaakt, is een zeer belangrijk specialisme in complexe scheidingen, dat tot nu toe onvoldoende aanwezig is binnen complexe scheidingen, met ernstige consequenties (Hoofdstuk 5). De belangen van kinderen dienen immers centraal te staan en daarbij hoort dat kinderen worden gehoord ([Alnock, & Miller, 2013](#); [Buckley, e.a., 2007](#); [Callaghan, Fellin, Mavrou, Alexander, & Sixsmith, 2017](#); [Lansdown, 2011](#); [Van Zanten, & Brenninkmeijer, 2011](#)). Tegelijkertijd is het niet gemakkelijk voor kinderen om zichzelf te uiten en voor professionals om met kinderen te praten en hen te begrijpen, in het bijzonder wanneer het gaat over huiselijk geweld en/of trauma's ([Albaek, e.a., 2018](#); [O'Malley, Kelly, & Cheng, 2013](#); [Alnock, & Miller, 2013](#); [Augeo Jongeren Taskforce, 2018](#); [Everson, 1997](#); [Hövels, 2010](#); [Jernbro, Otterman, Lucas, Tindberg, & Janson, 2017](#); [Miller, 2008a](#); [Sayfan, e.a., 2008](#); [Schellingerhout, & Ramakers, 2017](#); [Turoy-Smith, Powell, & Brubacher, 2018](#); [Wessel, Eilertsen, Langnes, Magnussen, & Melinder, 2016](#); [Wood, & Garven, 2000](#)).

Uit onderzoek naar een Canadees project, blijkt dat het voor kinderen in complexe scheidingszaken behulpzaam kan zijn om een eigen gespecialiseerde kinderadvocaat te hebben, evenals als een therapeut die deskundig is in huiselijk geweld en trauma's bij kinderen, zodat zij beiden en geïnformeerd door elkaar kunnen zorgen dat de belangen en wensen van het kind duidelijk worden voor de rechter en het kind de benodigde begeleiding ontvangt ([Fotheringham, Dunbar, & Hensley, 2013](#); [Hensley, 2018](#)). Mogelijk biedt het bijzonder curatorschap in Nederland wettelijke ruimte voor een dergelijke belangenvertegenwoordiging van het kind, hoewel deze tot op heden nog niet op deze manier (een gespecialiseerde kinderadvocaat in combinatie met een gespecialiseerde therapeut die zich beiden volledig richten op wat voor het kind van belang is) wordt ingezet ([Klankbordgroep bijzondere curator, 2016](#); [Valenkamp, e.a., 2017](#)).

#### ***8.4 Ruimte voor correcte redeneringen en overwegingen***

Voor goede beslissingsmogelijkheden (van casusniveau tot beleidsniveau), dient men op de hoogte te zijn van de juiste, relevante feiten en empirisch ondersteunde theorieën ([Dalton, e.a., 2006](#)). De overheid constateert dat huiselijk geweld, waaronder kindermishandeling nog steeds

op grote schaal voorkomt.<sup>85</sup> Een heel belangrijke sleutel tot het stoppen van huiselijk geweld wordt op dit moment echter over het hoofd gezien, namelijk het helpen van een eventueel beschermende ouder om rust en veiligheid te bereiken ([Brown, e.a., 2009](#); [Hester, 2011](#); [Jenney, Mishna, Alaggia, & Scott, 2014](#); [Mandel, 2010](#); [Risley-Curtiss, & Heffernan, 2003](#); [Tierolf, e.a., 2014](#)).

Er is op het gebied van complexe scheidingen wat men beschrijft als: “een wildgroei aan visies, richtlijnen en interventies van de verschillende betrokken beroepsgroepen” ([Taskforce Kindermishandeling, 2016, p.11](#)).<sup>86</sup> Men is de complexe scheiding op zichzelf als een vorm van kindermishandeling gaan zien in plaats van aandacht te hebben voor huiselijk geweld als onderliggende factor ([Taskforce Kindermishandeling, 2016](#)). Het feit dat er onjuiste theorieën en veronderstellingen worden gebruikt in complexe scheidingen betekent dat er veranderingen in het denken van de betrokken partijen zullen moeten komen, zoals in dit boek duidelijk is geworden.

Er zijn redenen om te verwachten dat dit weerstand zal oproepen. Zoals besproken, is er een sterke vaderlobby die doorgaans fel reageert op informatie die in strijd is met hun idealen (Inleiding en Hoofdstuk 4). Tevens is er een lobby ontstaan die zich richt op het propageren van de theorie over ouderverstoting.<sup>87</sup> Daarbij komt dat er mensen zijn die geld verdienen en/of status of trots ontlene aan programma's, cursussen, hulpverlening en dergelijke die op verkeerde redeneringen zijn gebaseerd.<sup>88</sup> Er zijn professionals die op basis van de verkeerde argumenten en overwegingen schadelijke beslissingen hebben genomen ([Bruch, 2001](#); [Hout, 2006](#); [McInnes, 2003](#); [Silberg, e.a., 2013](#)).

---

<sup>85</sup> <https://www.huiselijkgeweld.nl/dossiers/partnergeweld> & <https://www.huiselijkgeweld.nl/dossiers/kindermishandeling>

<sup>86</sup> <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2017/02/21/tk-bijlage-balans-uitvoeringsplan-verbeteren-situatie-kinderen-in-een-vechtscheiding>

<sup>87</sup> <https://www.herkenouderverstoting.com>; <https://www.herverbinden.nl>

<sup>88</sup> <https://www.rinogroep.nl/opleiding/5395/omgaan-met-vermoedens-van-ouderverstoting.html>

Voor slachtoffers zijn er in het geval van fouten vier reacties nodig:

1. erkenning van de fout
2. excuses richting de slachtoffers
3. hulp en compensatie
4. maatregelen om herhaling van de fout bij anderen te voorkomen ([Wears, & Wu, 2002](#)).

Hoewel deze vier acties ook helend kunnen werken voor de persoon die de fout heeft gemaakt, is het bekend dat mensen hier niet vaak toe komen ([Wears, & Wu, 2002](#)). Erkenning van fouten kan leiden tot gevoelens van schuld, spijt, schaamte, angst, depressie en hopeloosheid ([Reamer, 2008](#); [Strom-Gottfried, 2000](#); [Sicora, 2018](#); [Wears, & Wu, 2002](#)). Het volgen van de vier stappen wordt dan ook wel beschreven als heldendaad ([Wears, & Wu, 2002](#)). Het bieden van empathie, steun en inzicht dat grote fouten vaak ontstaan door een opeenvolging van meerdere vergissingen in plaats van de schuld volledig bij één partij of persoon te leggen, zijn manieren om mensen te helpen ([Sicora, 2018](#); [Wears, & Wu, 2002](#)).

Het bestaan van de beschreven vooroordelen en belangen van de betrokken partijen, maakt duidelijk dat er met grote zorgvuldigheid omgegaan zal moeten worden met informatie en beslissingen. Ook de politiek blijkt gevoelig te zijn voor de vooroordelen en invalide theorieën die door de lobbyisten worden verkondigd. In 2018 adviseerden Bergkamp en van der Staaij bijvoorbeeld om stichting Vader Kennis Centrum te betrekken bij een verkenning van de normering van het feitenonderzoek voor rechters in de jeugdbeschermingsketen.<sup>89</sup> Zoals dit boek duidelijk maakt, zullen de overheid en de overheidsorganen hoge eisen moeten gaan stellen aan de informatie die wordt gebruikt om beleid te maken/veranderen op het thema van complexe scheidingen en huiselijk geweld. Verslagen zoals die van het platform scheiden zonder schade voldoen hier niet aan, aangezien Rouvoet besloten heeft “om af te zien van onderzoek, wetenschappelijke analyses, uitgebreide literatuurverwijzingen en (een weging van) analyses, standpunten en visies ... Hetzelfde geldt voor cijfers en statistieken” ([Rouvoet, 2018, p. 2](#)).

---

<sup>89</sup> <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-33836-38.pdf>

## ***8.5 Tegengaan van vooroordelen***

Uit de literatuur over vooroordelen weten we dat het heel moeilijk is om vooroordelen tegen te gaan. Dit geldt temeer omdat vooroordelen ons grotendeels op een onbewuste manier beïnvloeden, zonder dat we dit zelf willen ([Forscher, Mitamura, Dix, Cox, & Devine, 2018](#); [Toews, Cummings, & Zagrodny, 2016](#)). Vertrouwen in de eigen objectiviteit draagt bij aan bevooroordeelde gedachten en beslissingen ([Hansen, Gerbasi, Todorov, Kruse, & Pronin, 2014](#); [Uhlmann, & Cohen, 2007](#)). Enkel mensen correcte informatie geven, zoals door middel van het onderhavige boek, leidt doorgaans niet tot het wegnemen van vooroordelen en bijbehorend ander gedrag. Een voorbeeld hiervan is de reactie van de Raad voor de Kinderbescherming op de informatie dat de theorie van Gardner wetenschappelijk niet erkend is. In plaats van de theorie te verwerpen, heeft men ervoor gekozen om ervan uit te gaan dat de theorie toch klopt en er met andere termen naar te verwijzen ([Raad voor de Kinderbescherming, 2018](#)). De motivatie hiervoor is: “Iedereen die zich ambtshalve met deze zaken bezighoudt zal de verschijnselen ... [van ouderverstoting] herkennen.” ([Raad voor de Kinderbescherming, 2018, p.1](#)). Een ander voorbeeld is dat van iemand die een publicatie schrijft waarin bij veel uitspraken wordt gerefereerd naar literatuur over huiselijk geweld, maar ook onjuiste, bevooroordeelde uitspraken worden gedaan, die niet op de literatuur zijn gebaseerd (voorbeeld: “Nu ook vaders bij hulp worden betrokken, blijken zij soms de beste of meest stabiele opvoeder te zijn - ondanks het geweld jegens hun vrouw.”, [Dijkstra, 2007, p. 12](#)).

Er zijn dus aanvullende manieren nodig om vooroordelen en verkeerde veronderstellingen tegen te gaan. Mensen die hiertoe gemotiveerd zijn, kunnen actief getraind worden in het bewust worden van stereotype gedachten en hoe deze ontstaan ([Forscher, e.a., 2018](#)). De vervolgstap is stereotype gedachten te vervangen door niet-stereotype gedachten ([Forscher, e.a., 2018](#)). Een manier die hierbij blijkt te helpen, is mensen het perspectief van een potentieel slachtoffer van vooroordelen in te laten nemen. In plaats van je voor te stellen hoe jij *zelf* in die situatie zou denken en reageren, richt je je op de *ander* ([Bal, & van den Bos, 2015](#)). Door je actief voor te stellen wat de ander (met diens eigenschappen en mogelijkheden) zou denken en voelen, verbetert je waarneming van aanwezige discriminatie en verhoogt je empathie ([Ensari, Christian, Kuriyama, & Miller, 2012](#); [Simon, Magaldi, & O'Brien, 2019](#)). Ook andere strategieën die ertoe leiden dat mensen individuen in plaats van groepsleden zien, kunnen helpen stereotypen tegen te gaan ([Ensari, e.a., 2012](#); [Forscher, e.a., 2018](#)). Voorbeelden van

personaliserende strategieën zijn: blootgesteld worden aan iemands unieke, persoonlijke eigenschappen, onthullingen van persoonlijke ervaringen door de ander en een vergelijking van verschillen en overeenkomsten met jezelf ([Ensari, e.a., 2012](#)). Voorkomen dient te worden dat de ander gezien kan worden als uitzondering ([Dovidio, Love, Schellhaas, & Hewstone, 2017](#)). De effecten generaliseren het beste wanneer zowel de gemeenschappelijkheden als de groepsstatus van de ander (waarover de vooroordelen bestonden) saillant zijn en de ander wordt gezien als 'typisch' groepslid ([Dovidio, e.a., 2017](#)). Bijvoorbeeld, als je een verhaal hoort van een vrouw die gescheiden is vanwege huiselijk geweld en deze vrouw heeft een andere cultureel, religieuze achtergrond dan jijzelf, dan bestaat de kans dat je haar verhaal niet ziet als exemplarisch voor vrouwen die vanwege huiselijk geweld scheiden ([Buijs, Geesink, & Holla, 2013](#); [Römkens, 2015](#)). De kans is groter dat je dit wel doet wanneer duidelijk is dat de vrouw gelijkenissen heeft met jouzelf ([Ensari, e.a., 2012](#)).

Deze strategieën kunnen gedeeltelijk ook op een indirecte manier kunnen worden bereikt en blijken vooral bij rechtstreeks contact (*face-to-face*) vooroordelen te verminderen ([Dovidio, e.a., 2017](#)). In trainingen kan een combinatie van alle strategieën worden benut ([Carnes, e.a., 2015](#)). Overheidscampagnes en media die beeldvorming willen beïnvloeden, kunnen eveneens gebruik maken van de strategieën. In sommige overheidscampagnes wordt bijvoorbeeld gebruik gemaakt van ambassadeurs om de personaliserende strategieën te bevorderen ([Hansson, Stjernswärd, & Svensson, 2016](#)). Ook theater en film producties kunnen de personaliserende strategieën benutten. Een voorbeeld hiervan is de theaterproductie die in het Verenigd Koninkrijk in 2012-2013 waarbij toeschouwers rondliepen in een huis en geconfronteerd werden met de daadwerkelijke verhalen van slachtoffers van huiselijk geweld, nagespeeld door acteurs.<sup>90</sup>

---

<sup>90</sup> <http://commonwealththeatre.co.uk/shows/our-glass-house/>

## ***Referenties***

- Adams, M. A. (2006). Framing contests in child custody disputes: Parental alienation syndrome, child abuse, gender, and fathers' rights. *Family Law Quarterly*, 40(2), 315-338.  
<https://tinyurl.com/y3pwomng>
- Agllias, K. (2016). Disconnection and decision-making: Adult children explain their reasons for estranging from parents. *Australian Social Work*, 69(1), 92-104.  
<https://doi.org/10.1080/0312407X.2015.1004355>
- Alanen, J. (2008). When human rights conflict: Mediating international parental kidnapping disputes involving the domestic violence defense. *The University of Miami Inter-American Law Review*, 40(1), 49-108. <https://tinyurl.com/y5f4dc4s>
- Albaek, A. U., Kinn, L. G., & Milde, A. M. (2018). Walking children through a minefield: How professional experience exploring adverse childhood experiences. *Qualitative Health Research*, 28(2), 231-244. <https://doi.org/10.1177/1049732317734828>
- Ali, P. A., Dhingra, K., & McGarry, J. (2016). A literature review of intimate partner violence and its classifications. *Aggression and Violent Behavior*, 31, 16-25.  
<https://doi.org/10.1016/j.avb.2016.06.008>
- Alink, L., IJzendoorn, R. V., Bakermans-Kranenburg, M. J., Pannebakker, F., Vogels, T., & Euser, S. (2011). Kindermishandeling in Nederland anno 2010. *De Tweede Nationale Prevalentiestudie mishandeling van kinderen en jeugdigen (NPM-2010)*. <https://tinyurl.com/yxj4pae9>
- Alnock, D., & Miller, P. (2013). No one noticed, no one heard. A study of disclosures of childhood abuse. NSPCC. <https://tinyurl.com/yxbtcgsh>
- Alt, J. W. (2018). Bewijzen en aannemelijk maken: een wereld van verschil. *Advocatenblad*, 31 mei 2018. <https://tinyurl.com/yy7srqss>
- American Psychological Association. (2009). Guidelines for child custody evaluations in family law proceedings. *The American Psychologist*, 65(9), 863-867. <https://tinyurl.com/yy6muw5h>

- Anderson, D. K., & Saunders, D. G. (2003). Leaving an abusive partner: An empirical review of predictors, the process of leaving, and psychological well-being. *Trauma, Violence, & Abuse, 4*(2), 163-191. <https://tinyurl.com/y4jqszyv>
- Anthonijsz, I., Spruijt, E., & Zwikker, N. (2017). Richtlijn Scheiding en problemen van jeugdigen voor jeugdhulp en jeugdbescherming. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.  
<https://tinyurl.com/yyusfmls>
- Anthonijsz, I., Van Julsingha, K., Van der Sluijs, C., Kleinjan-van Zwet, M., & Mobach, C. (2014). Kinderen blijvend veilig; Bouwstenen voor verder werken aan vernieuwing in de jeugdbescherming in het nieuwe jeugdstelsel. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.  
<https://tinyurl.com/y5eqxd6h>
- Antokolskaia, M. V., Jeppesen de Boer, C. G., Ruitenbergh, G. C. A. M., Schrama W. M., Van der Valk I. E., & Vrolijk P. (2019). Naleving van contact-/omgangsafspraken na scheiding: een rechtsvergelijkend en sociaalwetenschappelijk perspectief. Onderzoek uitgevoerd in opdracht van het WODC, Ministerie van Justitie en Veiligheid. <https://tinyurl.com/yy175tvj>
- Appel, A. E., & Holden, G. W. (1998). The co-occurrence of spouse and physical child abuse: a review and appraisal. *Journal of Family Psychology, 12*(4), 578-599. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.12.4.578>
- Aris, R., Harrison, C., & Humphreys, C. (2002). Safety and child contact: An analysis of the role of child contact centres in the context of domestic violence and child welfare concerns. *Lord Chancellor's Department, Research Secretariat*. <https://tinyurl.com/y3vlhjyl>
- Assink, M., van der Put, C. E., Kuiper, K., Mulder, T., & Stams, G. J. J. M. (2016). Risicofactoren voor kindermishandeling: Een meta-analytisch onderzoek naar risicofactoren voor seksuele mishandeling, fysieke mishandeling en verwaarlozing. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.  
<https://tinyurl.com/y689qs5v>
- Assink, M., van der Put, C. E., Meeuwssen, M. W. C. M., de Jong, N. M., Oort, F. J., Stams, G. J. J. M., & Hoeve, M. (2019). Risk factors for child sexual abuse victimization: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin, 145*(5), 459-489. <http://dx.doi.org/10.1037/bul0000188>



- Ateah, C. A., Radtke, H. L., Tutty, L. M., Nixon, K., & Ursel, E. J. (2016). Mothering, guiding, and responding to children: a comparison of women abused and not abused by intimate partners. *Journal of Interpersonal Violence*. <https://doi.org/10.1177/0886260516665109>
- Augeo Jongeren Taskforce. (2018). Praten over wat je thuis meemaakt. Een verslag van onderzoeken en aanbevelingen van de Augeo Jongeren Taskforce 2013-2018. <https://tinyurl.com/y2qfg9z5>
- Babcock, J. C., Green, C. E., & Robie, C. (2004). Does batterers' treatment work? A meta-analytic review of domestic violence treatment. *Clinical Psychology Review*, *23*(8), 1023-1053. <https://tinyurl.com/yyl3zfbc>
- Baginsky, M., Moriarty, J., Manthorpe, J., Beecham, J., & Hickman, B. (2017). Evaluation of Signs of Safety in 10 pilots. *Children's Social Care Innovation Programme Evaluation Report*, *48*. <https://tinyurl.com/yxveajki>
- Bagshaw, D., Brown, T., Wendt, S., Campbell, A., McInnes, E., Tinning, B., Batagol, B., Sifris, A., Tyson, D., Baker, J. & Fernandez Arias, P. (2010). Family violence and family law in Australia: the experiences and views of children and adults from families who separated post-1995 and post-2006 (Vol. 1). *Monash University; University of South Australia and James Cook University for the Australian Attorney-General's Department*. <https://tinyurl.com/y4t3s593>
- Bal, M., & van den Bos, K. (2015). Putting the "I" and "Us" in justice: Derogatory and benevolent reactions toward innocent victims in self-focused and other-focused individuals. *Social Justice Research*, *28*(3), 274-292. <http://doi.org/10.1007/s11211-015-0249-3>
- Bala, N., & Schuman, J. (2000). Allegations of sexual abuse when parents have separated. *Canadian Family Law Quarterly*, *17*, 191-241. <https://tinyurl.com/y57j9dq2>
- Ballard, R. H., Holtzworth-Munroe, A., Applegate, A. G., & Beck, C. J. (2011). Detecting intimate partner violence in family and divorce mediation: A randomized trial of intimate partner violence screening. *Psychology, Public Policy, and Law*, *17*(2), 241-263. <https://tinyurl.com/yy6ab64b>
- Barnett, A. (2014). Contact at all costs? Domestic violence and children's welfare. *Child and Family Law Quarterly*, *26*(3), 439-472. <https://tinyurl.com/yyrbsl4l>

- Bartelink, C., de Kwaadsteniet, L., Ingrid, J., & Witteman, C. L. (2017). Is it safe? Reliability and validity of structured versus unstructured child safety judgments. *Child & Youth Care Forum*, 46(5), 745-768. Springer US.  
<https://doi.org/10.1007/s10566-017-9405-2>
- Beddoe, L. (2011). Health social work: Professional identity and knowledge. *Qualitative Social Work: Research and Practice*, 12(1), 24–40. <http://doi.org/10.1177/1473325011415455>
- Behre, K. A. (2015). Digging Beneath the Equality Language: The Influence of the Fathers' Rights Movement on Intimate Partner Violence. *Public Policy Debates and Family Law Reform. William & Mary Journal of Women & the Law*, 21, 525-602. <https://tinyurl.com/y6lguwjl>
- Berben, E. G. M. J. (2014). Methodiek bij de aanpak van complexe scheidingen. Utrecht: Jeugdzorg Nederland. <https://tinyurl.com/yy6m93x8>
- Bergman, A. S., & Eriksson, M. (2018). Supported visitation in cases of violence: political intentions and local practice in Sweden. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 32(3), 374-393. <https://doi.org/10.1093/lawfam/eby011>
- Bernet, W. (2008). Parental alienation disorder and DSM-V. *The American Journal of Family Therapy*, 36(5), 349–366. <https://doi.org/10.1080/01926180802405513>
- Bouma, H., López López, M., Knorth, E., & Grietens, H. (2017). Het Nederlandse jeugdbeschermingsstelsel onder de Jeugdwet 2015. *Hestia, januari 2017*.  
<https://tinyurl.com/y2xcqo2f>
- Brandt, E. B. (2007). Concerns at the margins of supervised access to children. *Journal of Law & Family Studies*, 9, 201-456. <https://tinyurl.com/yy8obqoj>
- Bream, V., & Buchanan, A. (2003). Distress among Children whose Separated or Divorced Parents cannot Agree Arrangements for Them. *British Journal of Social Work*, 33(2), 227–238.  
<http://doi.org/10.1093/bjsw/33.2.227>

- Brown, T, Frederico, M., Hewitt, L., Sheehan, R. (2000). Revealing the existence of Child abuse in the context of marital breakdown and custody and access disputes. *Child Abuse & Neglect*, 24(6), 849–859. [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(00\)00140-X](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(00)00140-X)
- Brown, L., Callahan, M., Strega, S., Walmsley, C., & Dominelli, L. (2009). Manufacturing ghost fathers: The paradox of father presence and absence in child welfare. *Child & Family Social Work*, 14(1), 25-34. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2008.00578.x>
- Bruch, C. S. (2001). Parental alienation syndrome and parental alienation: Getting it wrong in child custody cases. *Family Law Quarterly*, 35, 527- 552. <https://tinyurl.com/yyr3uy7c>
- Bruch, C. S. (2006). Sound research or wishful thinking in child custody cases-lessons from relocation law. *Family Law Quarterly*, 40, 281-314. <https://tinyurl.com/yyz3r5l6>
- Bruning, M. R. (2008). Jeugdzorg: who cares? Meijers lezing. <https://tinyurl.com/y4y6w32y>
- Buckley, H., Holt, S., & Whelan, S. (2007). Listen to me! Children's experiences of domestic violence. *Child Abuse Review: Journal of the British Association for the Study and Prevention of Child Abuse and Neglect*, 16(5), 296-310. <https://doi.org/10.1002/car.995>
- Buijs, L., Geesink, I., & Holla, S. (2013). De seksparadox: Nederland na de seksuele revolutie. *Sociologie* 9(3/4), 245-257. <https://tinyurl.com/y3tphgqt>
- Bunn, A. (2013). Signs of Safety in England; *NSPCC commissioned report on the Signs of Safety model in child protection*. <https://tinyurl.com/yymonpvj>
- Burman, M. (2016). Fathers' rights in Swedish family law reform: taking account of fathers' violence against mothers. *Canadian Journal of Women and the Law*, 28(1), 152-181. <https://doi.org/10.3138/cjwl.28.1.152>
- Callaghan, J., Alexander, J., Sixsmith, J., & Fellin, L.C. (2015). Beyond "Witnessing": Children's experiences of coercive control in domestic violence and abuse. *Journal of Interpersonal Violence*, (10), 1551-1581. <https://doi.org/10.1177/0886260515618946>

- Callaghan, J. E. M., Fellin, L. C., Mavrou, S., Alexander, J., & Sixsmith, J. (2017). The management of disclosure in children's accounts of domestic violence: Practices of telling and not telling. *Journal of Child and Family Studies, 26*(12), 3370-3387. <https://tinyurl.com/y4r6zngj>
- Campbell, E. (2017). How domestic violence batterers use custody proceedings in family courts to abuse victims, and how courts can put a stop to it. *UCLA Women's LJ, 24*, 41-66. <https://tinyurl.com/y5wrqaev>
- Capella, C., Lama, X., Rodríguez, L., Águila, D., Beiza, G., Dussert, D., & Gutierrez, C. (2016). Winning a Race: Narratives of Healing and Psychotherapy in Children and Adolescents Who Have Been Sexually Abused. *Journal of Child Sexual Abuse, 25*(1), 73–92. <https://doi.org/10.1080/10538712.2015.1088915>
- Carnes, M., Devine, P. G., Manwell, L. B., Byars-Winston, A., Fine, E., Ford, C. E., Forscher, P., Isaac, C., Kaatz, Z., Magua, W., & Palta, M. (2015). Effect of an intervention to break the gender bias habit for faculty at one institution: a cluster randomized, controlled trial. *Academic Medicine: Journal of the Association of American Medical Colleges, 90*(2), 221-230. <https://tinyurl.com/y2skks96>
- Carton, H., & Egan, V. (2017). The dark triad and intimate partner violence. *Personality and Individual Differences, 105*, 84-88. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.09.040>
- Catalano, S. (2012). Intimate partner violence, 1993-2010 (NCJ Publication No. 239203). U.S. Department of Justice, Bureau of Justice Statistics. <https://tinyurl.com/cshcccx>
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2015). Verdeling van opvoed- en zorgtaken tussen man en vrouw, naar verdeling betaald werk. <https://tinyurl.com/y6prf4pb>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2018a). Echtscheidingen met kinderen. <https://tinyurl.com/y3c2qcvr>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2018b). Huwen, partnerschap, sluiting en ontbinding per maand. <https://tinyurl.com/yxszgkfg>

- Childress, C. A. (zonder datum) Diagnosing Parental Alienation. *Essays on Attachment-Based Parental Alienation. The Internet Writings of Dr. Childress*. <https://tinyurl.com/yxoavrnu>
- Chin-A-Fat, B. E. S. (1998). Omgangsbegeleiding; Een inventarisatie. Amsterdam: Vrije Universiteit. <https://tinyurl.com/y5zrc4c3>
- Clement, C., Pravda, N., Jaarsma, F., & den Bandt, M. (2008). Uit het veld geslagen: Knelpunten na partnergeweld. Stichting Zijweg. ISBN 978 90 8666 088 9 <https://tinyurl.com/y6fkj8jq>
- Coles, J., & Mudaly, N. (2010). Staying safe: strategies for qualitative child abuse researchers. *Child Abuse Review: Journal of the British Association for the Study and Prevention of Child Abuse and Neglect*, 19(1), 56-69. <https://doi.org/10.1002/car.1080>
- Collin-Vézina, D., De La Sablonnière-Griffin, M., Palmer, A. M., & Milne, L. (2015). A preliminary mapping of individual, relational, and social factors that impede disclosure of childhood sexual abuse. *Child Abuse & Neglect*, 43, 123–134. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2015.03.010>
- Cox, P. (2015). Violence against women: Additional analysis of the Australian Bureau of Statistics' Personal Safety Survey. (Horizons. Research Paper No. 1), Sydney: *Australia's National Research Organisation for Women's Safety Limited (ANROWS)*. <https://tinyurl.com/y398vmjl>
- Coy, M., Scott, E., Tweedale, R., & Perks, K. (2015). 'It's like going through the abuse again': domestic violence and women and children's (un) safety in private law contact proceedings. *Journal of Social Welfare and Family Law*, 37(1), 53-69. <https://doi.org/10.1080/09649069.2015.1004863>
- Crawford, B., & Bradley, M. S. (2016). Parent gender and child removal in physical abuse and neglect cases. *Children and Youth Services Review*, 65, 224-230. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2016.04.013>
- Cross, C. (2018). Criminalizing battered mothers. *Utah Law Review*, 2(1), 259-305. <https://tinyurl.com/y2pgf4tm>
- Crouch, J. L., Hiraoka, R., Rutledge, E., Zengel, B., Skowronski, J. J., & Milner, J. S. (2015). Is narcissism associated with child physical abuse risk?. *Journal of Family Violence*, 30(3), 373-380. <https://doi.org/10.1007/s10896-015-9672-3>

- Curtis, T., Larsen, F. B., Helweg-Larsen, K., & Bjerregaard, P. (2002). Violence, sexual abuse and health in Greenland. *International Journal of Circumpolar Health*, *61*(2), 110-122.  
<https://doi.org/10.3402/ijch.v61i2.17443>
- Dallam, S. J. (1998). Dr. Richard Gardner: A review of his theories and opinions on atypical sexuality, pedophilia, and treatment issues. *Treating Abuse Today*, *8*, 15-23. <https://tinyurl.com/mbjmyzp>
- Dallam, S., & Silberg, J. L. (2016). Recommended treatments for “parental alienation syndrome”(PAS) may cause children foreseeable and lasting psychological harm. *Journal of child custody*, *13*(2-3), 134-143. <https://doi.org/10.1080/15379418.2016.1219974>
- Dalton, C., Drozd, L., & Wong, F. Q. (2006). Navigating custody & visitation evaluations in cases with domestic violence: A judge's guide. Reno, NV: National Council of Juvenile and Family Court Judges. <https://tinyurl.com/y3deetcs>
- Dasgupta, S. D. (2002). A framework for understanding women’s use of nonlethal violence in intimate heterosexual relationships. *Violence Against Women*, *8*, 1364-1389.  
<https://doi.org/10.1177/107780102237408>
- Davies, E., Matthews, B., & Read, J. (2014). Mandatory Reporting: Issues to Consider when Developing Legislation and Policy to Improve Discovery of Child Abuse. *Institute of Advanced Legal Studies Review*, *2*(1), 9-28. <https://tinyurl.com/yyxeslxh>
- Day, A., & Bowen, E. (2015). Offending competency and coercive control in intimate partner violence. *Aggression and Violent Behavior*, *20*, 62-71. <http://doi.org/10.1016/j.avb.2014.12.004>
- De Boer, M. (2005). Juridische aspecten van huiselijk geweld. Informatie voor slachtoffers en hun adviseurs. Transact, landelijk expertise centrum. <https://tinyurl.com/yy7oc39p>
- De Graaf, I., & De Bruijn, D. (2014). Evaluatierapport projectontwikkeling & evaluatie jij en scheiding (Jes!); Ter preventie en vermindering van problemen van kinderen en hun ouders ten gevolge van echtscheiding. Utrecht: Trimbos Instituut. [www.trimbos.nl/webwinkel](http://www.trimbos.nl/webwinkel), artikelnummer AF 1294 <https://tinyurl.com/y5twkrp7>

- De Graaf, P. M., & Kalmijn, M. (2006). Divorce motives in a period of rising divorce: Evidence from a Dutch life-history survey. *Journal of Family Issues*, 27(4), 483-505.  
<https://doi.org/10.1177/0192513X05283982>
- Den Hartog, T. (2016). Vaders delven vaak het onderspit bij scheiding. *AD*, 19 februari 2016 (update van in 2013 verschenen publicatie). <https://tinyurl.com/y5x9veyl>
- De Kinderombudsman. (2012). De bijzondere curator, een lot uit de loterij? Adviesrapport over waarborging van de stem en de belangen van kinderen in de praktijk.  
<https://tinyurl.com/y3wlx5ue>
- De Kinderombudsman. (2013) Is de zorg gegrond? Analyse van het feitenonderzoek aan de basis van ingrijpende jeugdzorgbeslissingen. <https://tinyurl.com/y2j6bjd3>
- De Kinderombudsman. (2017). Het omgangshuis; Onderzoek naar Omgangshuis Noord-Holland en de positie van omgangshuizen in het algemeen. <https://tinyurl.com/y379w2uu>
- De Ruiter, C. (2015). Notitie. Het programma Kinderen uit de Knel in de knel. *Directieve Therapie*, 35. 219-223. <https://tinyurl.com/y3r48uub>
- De Ruiter, C., & Van Pol, B. (2017). Mythen over conflictscheidingen: Een onderzoek naar de kennis van juridische en sociale professionals. *Family & Law*, mei 2017. <https://tinyurl.com/y47tj2lv>
- De Vaan, K. B. M., Dijkstra, S., & Witkamp, B. (2016). Verbetering gendersensitiviteit van prevalentieonderzoek huiselijk geweld: Advies. *Regioplan*. <https://tinyurl.com/y6thnxt9>
- DeVoe, E. R., & Smith, E. L. (2003). Don't take my kids: Barriers to service delivery for battered mothers and their young children. *Journal of Emotional Abuse*, 3(3-4), 277-294.  
[https://doi.org/10.1300/J135v03n03\\_06](https://doi.org/10.1300/J135v03n03_06)
- Dijkstra, S. (2007). Beelden van ouderschap en mishandeling. Een caleidoscopische blik op posities. *Ouderschap en Ouderbegeleiding*, 10(2), 142-160. <https://tinyurl.com/yxvuofrz>
- Dobash, R. E., Dobash, R. P., Cavanagh, K., & Lewis, R. (2004). Not an ordinary killer—Just an ordinary guy: When men murder an intimate woman partner. *Violence against women*, 10(6), 577-605. <https://doi.org/10.1177/1077801204265015>

- Dobash, R. P., Dobash, R. E., Wilson, M., & Daly, M. (1992). The myth of sexual symmetry in marital violence. *Social Problems, 39*(1), 71-91. <https://doi.org/10.2307/3096914>
- Dong, M., Anda, R. F., Felitti, V. J., Dube, S. R., Williamson, D. F., Thompson, T. J., Loo, C. M., & Giles, W. H. (2004). The interrelatedness of multiple forms of childhood abuse, neglect, and household dysfunction. *Child Abuse & Neglect, 28*(7), 771-784. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2004.01.008>
- Dore, M. K. (2004). The friendly parent concept: A flawed factor for child custody. *Loyola Journal of Public Interest, 6*, 41-56. <https://tinyurl.com/y2nqooth>
- Douglas, A., Brownridge, D. A., Chan, K. L., Hiebert-Murphy, D., Ristock, J., Tiwari, A., Leung, W. C., & Santos, S. C. (2008). The elevated risk for non-lethal post-separation violence in Canada: A comparison of separated, divorced, and married women. *Journal of Interpersonal Violence, 23*(1), 117-135. <https://doi.org/10.1177/0886260507307914>
- Douglas, H., & Walsh, T. (2010). Mothers, domestic violence, and child protection. *Violence Against Women, 16*(5), 489-508. <https://doi.org/10.1177/1077801210365887>
- Dovidio, J. F., Love, A., Schellhaas, F. M., & Hewstone, M. (2017). Reducing intergroup bias through intergroup contact: Twenty years of progress and future directions. *Group Processes & Intergroup Relations, 20*(5), 606-620. <https://tinyurl.com/y5muc8dn>
- Downs, W. R., & Rindels, B. (2004). Adulthood depression, anxiety, and trauma symptoms: A comparison of women with nonabusive, abusive, and absent father figures in childhood. *Violence and Victims, 19*(6), 659-671. <https://doi.org/10.1891/vivi.19.6.659.66346>
- Dragiewicz, M. (2010). Gender bias in the courts: Implications for battered mothers and their children. In M. Hannah & B. Goldstein (Eds.), *Domestic violence, abuse, and child custody: Legal strategies and policy issues* (pp. 5.1-5.18). Kingston, NJ: Civic Research Institute. <https://tinyurl.com/yxt6v69w>
- Dragiewicz, M. (2014). Domestic violence and family law: criminological concerns. *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy, 3*(1), 121-134. <https://doi.org/10.5204/ijcjsd.v3i1.109>



- Ekbohm, I., & Landberg, Ö. (2007) “‘Innerst inne var man rädd. . .’: Barns och föräldrars röster om att ha umgänge tillsammans med kontaktperson’. [“Deep inside I was scared. . .”: Children’s and parent’s voices about visitation with a contact person]. *Stockholm: Save the Children & National Board of Health and Welfare*. <https://tinyurl.com/y25edwno>
- Ellis, E. (2008). A stepwise approach to evaluating children for parental alienation syndrome. *Journal of Child Custody*, 4(1-2), 55–78. [https://doi.org/10.1300/J190v04n01\\_03](https://doi.org/10.1300/J190v04n01_03)
- Engh Kraft, L., Rahm, G., Eriksson, U-B. (2017). School nurses avoid addressing child sexual abuse. *The Journal of School Nursing*, 33(2): 133-142  
<https://doi.org/10.1177/1059840516633729>
- Ensari, N., Christian, J., Kuriyama, D. M., & Miller, N. (2012). The personalization model revisited: An experimental investigation of the role of five personalization-based strategies on prejudice reduction. *Group Processes & Intergroup Relations*, 15(4), 503–522.  
<http://doi.org/10.1177/1368430211434576>
- Epstein, D. (1999). Effective intervention in domestic violence cases: Rethinking the roles of prosecutors, judges, and the court system. *Yale Journal of Law & Feminism*, 11, 3-50.  
<https://tinyurl.com/yye9pf3e>
- Epstein, D., & Goodman, L. (2019). Discounting credibility: doubting the testimony and dismissing the experiences of domestic violence survivors and other women. *University of Pennsylvania Law Review*, 167. <https://tinyurl.com/y6hmx35s>
- Eriksson, M., & Näsman, E. (2008). Participation in family law proceedings for children whose father is violent to their mother. *Childhood*, 15(2), 259-275.  
<https://doi.org/10.1177/0907568207088426>
- Esaki, N., & Larkin Holloway, H. (2013). Prevalence of Adverse Childhood Experiences (ACEs) among child service providers. *Social Welfare Faculty Scholarship*, 2, 31-37.  
<https://tinyurl.com/y2c7pzop>
- European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). (2014). *Violence against women: An EU-wide survey*. <https://tinyurl.com/y3uxht6s>

- Everson, M. D. (1997). Understanding bizarre, improbable, and fantastic elements in children's accounts of abuse. *Child Maltreatment, 2*(2), 134-149.  
<https://doi.org/10.1177/1077559597002002007>
- Faller, K. C. (1998). The Parental Alienation Syndrome: What is it and What Data Support it? *Child Maltreatment, 3*(2), 100–115. <https://doi.org/10.1177/1077559598003002005>
- Faller, K. C. (2000). Child abuse and divorce. competing priorities and agendas and practical suggestions. In: K.C. Fuller, &R. Vanderlaan, (eds) *Maltreatment in Early Childhood. Tools for Research-based Intervention*. New York, Haworth Press.  
[https://doi.org/10.1300/J146v02n02\\_08](https://doi.org/10.1300/J146v02n02_08)
- Faller, K. C. (2016) Commentary on the American Professional Society on the Abuse of Children's position paper on allegations of child maltreatment and intimate partner violence in divorce/parental relationship dissolution, *Journal of Child Custody, 13*(4), 307-316.  
<https://doi.org/10.1080/15379418.2016.1253049>
- Faller, K. C., & DeVoe, E. (1996). Allegations of sexual abuse in divorce. *Journal of Child Sexual Abuse, 4*(4), 1-25. [https://doi.org/10.1300/J070v04n04\\_01](https://doi.org/10.1300/J070v04n04_01)
- Felitti, V. J., Anda, R. F., Nordenberg, D., Williamson, D. F., Spitz, A. M., Edwards, V., & Marks, J. S. (1998). Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults. The adverse childhood experiences (ACE) study. *American Journal of Preventive Medicine, 14*, 245-258.  
[https://doi.org/10.1016/S0749-3797\(98\)00017-8](https://doi.org/10.1016/S0749-3797(98)00017-8)
- Feresin, M., Folla, N., Lapierre, S., & Romito, P. (2018). Family mediation in child custody cases and the concealment of domestic violence. *Affilia, 33*(4), 509-525.  
<https://doi.org/10.1177/0886109918766659>
- Fischer, K., Vidmar, N., & Ellis, R. (1992). Culture of battering and the role of mediation in domestic violence cases. *Southern Methodist University Law Review, 46*, 2117-2174.  
<https://tinyurl.com/y5hl7wvx>

- Forsberg, H., & Pösö, T. (2008). Ambiguous position of the child in supervised meetings. *Child & Family Social Work, 13(1)*, 52-60. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2007.00515.x>
- Forscher, P. S., Mitamura, C., Dix, E. L., Cox, W. T., & Devine, P. G. (2018). Breaking the prejudice habit: Mechanisms, timecourse, and longevity. *Journal of Experimental Social Psychology, 72*, 133-146. <https://tinyurl.com/y6auvyw3>
- Forssell, A. (2016). Better safe than sorry? Quantitative and qualitative aspects of child-father relationship after parental separation in cases involving intimate partner violence. Örebro University. <https://tinyurl.com/yxfr9mtb>
- Fotheringham, S., Dunbar, J., & Hensley, D. (2013). Speaking for themselves: Hope for children caught in high conflict custody and access disputes involving domestic violence. *Journal of Family Violence, 28(4)*, 311-324. <https://doi.org/10.1007/s10896-013-9511-3>
- Garber, B. D., & Simon, R. A. (2017). Individual Adult Psychometric Testing and Child Custody Evaluations: If the Shoe Doesn't Fit, Don't Wear It. *Journal of the American Academy of Matrimonial Lawyers, 30*, 325-341. <https://tinyurl.com/y6raugm2>
- García-Moreno, C., Jansen, H. A. F. M., Ellsberg, M., Heise, L., & Watts, C. (2005). WHO multi-country study on women's health and domestic violence against women. Geneva: World Health Organization, 204, 1-18. <https://tinyurl.com/y34ernes>
- Gardner, R. A. (1987). *The Parental Alienation Syndrome and the differentiation between fabricated and genuine child sex abuse*. Cresskill, NJ: Creative Therapeutics. ISBN 10: 0933812175 ISBN 13: 9780933812178 <https://tinyurl.com/y3v7jop4>
- Gardner, R. A. (1991). *Sex abuse hysteria: Salem Witch Trials revisited*. Cresskill, NJ: Creative Therapeutics. ISBN 0933812221, 9780933812222 <https://tinyurl.com/yx9r2ybv>
- Gardner, R. A. (1992a). *The Parental Alienation Syndrome: A guide for mental health and legal professionals*. Cresskill, NJ: Creative Therapeutics. ISBN 0933812248 <https://tinyurl.com/y3p5pfv9>

- Gardner, R. A. (1992b). True and false accusations of child sex abuse. Cresskill, NJ: Creative Therapeutics. <https://tinyurl.com/yykfsluu>
- Gardner, R. A. (1999). Family therapy of the moderate type of parental alienation syndrome. *American Journal of Family Therapy*, 27(3), 195-212. <https://tinyurl.com/y48pl5uk>
- Gardner, R. A. (2004). Commentary on Kelly and Johnston's "The Alienated Child: A reformulation of parental alienation syndrome." *Family Court Review*, 42(4), 611-621. <https://tinyurl.com/y2t2bfvn>
- Gasper, J. A. F., Stolberg, A. L., Macie, K. M., & Williams, L. J. (2008). Coparenting in Intact and Divorced Families: Its Impact on Young Adult Adjustment. *Journal of Divorce & Remarriage*, 49(3-4), 272-290. <https://doi.org/10.1080/10502550802231924>
- Geurts, T. (2017). Recht doen aan je kind; Tussentijdse bevindingen van een kleinschalige pilot. Factsheet 2017-3. Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum. <https://tinyurl.com/y2mfanpg>
- Geurts, T., & Gutterswijk, R. V. (2018). Eindevaluatie van de pilot Recht doen aan je kind. Memorandum 2018-2. Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum. <https://tinyurl.com/yyfu8oap>
- Geurts, T., Sportel, I. D. A., Beenackers, E. M. T., Afrikan, F. N. (2015). Literatuuronderzoek naar de aanpak van vechtscheidingen. Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, Memorandum 2015-02. <https://tinyurl.com/y52etw4r>
- Geurts, T., & Voert, M. T. (2014). Evaluatie van het ouderschapsplan en misvattingen in de media. *Tijdschrift voor Familie en Jeugdrecht*, 18, 68-73. <https://tinyurl.com/yyusl56m>
- Giard, R. W. M. (2013). Waarheidsvinding: een spel van vraag en antwoord. *Expertise en Recht*, 4, 115-121. <https://tinyurl.com/yxssvmbp>
- Gilbert, R., Widom, C. S., Browne, K., Fergusson, D., Webb, E., & Janson, S. (2009). Burden and consequences of child maltreatment in high-income countries. *The Lancet*, 373(9657), 68-81. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(08\)61706-7](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(08)61706-7)

- Gilmore, S. (2006). Contact/shared residence and child well-being: research evidence and its implications for legal decision-making. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 20(3), 344-365. <https://doi.org/10.1093/lawfam/ebi016>
- Goldberg, A. E., Kinkler, L. A., Moyer, A. M., & Weber, E. (2014). Intimate relationship challenges in early parenthood among lesbian, gay, and heterosexual couples adopting via the child welfare system. *Professional Psychology: Research and Practice*, 45(4), 221–230. <https://doi.org/10.1037/a0037443>
- Goodman-Brown, T. B., Edelstein, R. S., Goodman, G. S., Jones, D. P., & Gordon, D. S. (2003). Why children tell: A model of children's disclosure of sexual abuse. *Child Abuse & Neglect*, 27(5), 525-540. [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(03\)00037-1](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(03)00037-1)
- Gracia, E., & Lila, M. (2015). Attitudes towards violence against women in the EU. Luxembourg: Publication Office of the European Union. <https://tinyurl.com/y5rtszrb>
- Groenhuijsen, E. A. (2007). Horen of luisteren, het kind in scheidings-en omgangszaken. *Tijdschrift voor Familie-en Jeugdrecht. FJR*, 101, 236-240. <https://tinyurl.com/y62happs>
- Groenhuijsen, E. A. (2014). Theoretisch Fundament bij de Aanpak van. Complexe Scheidingen. Jeugdzorg Nederland. <https://tinyurl.com/y5bv7wl6>
- Hamby, S., Finkelhor, D., & Turner, H. (2013). Perpetrator & victim gender patterns for 21 forms of youth victimization in the national survey of children's exposure to violence. *Violence & Victims*, 28, 15–939. <https://doi.org/10.1891/0886-6708.VV-D-12-00067>
- Hansen, K., Gerbasi, M., Todorov, A., Kruse, E., & Pronin, E. (2014). People claim objectivity after knowingly using biased strategies. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 40(6), 691-699. <https://tinyurl.com/y65ycmle>
- Hansson, L., Stjernswärd, S., & Svensson, B. (2016). Changes in attitudes, intended behaviour, and mental health literacy in the Swedish population 2009–2014: an evaluation of a national antistigma programme. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 134, 71-79. <https://tinyurl.com/yy3hgbna>

- Hardesty, J. L., & Ganong, L. H. (2006). How women make custody decisions and manage co-parenting with abusive former husbands. *Journal of Social and Personal Relationships*, *23*(4), 543-563. <https://doi.org/10.1177/0265407506065983>
- Harman, J. J., Kruk, E., & Hines, D. A. (2018). Parental alienating behaviors: An unacknowledged form of family violence. *Psychological bulletin*, *144*(12), 1275-1299. <https://tinyurl.com/y6kbndy7>
- Harrison, C. (2008). Implacably hostile or appropriately protective? Women managing child contact in the context of domestic violence. *Violence Against Women*, *14*(4), 381-405. <https://doi.org/10.1177%2F1077801208314833>
- Hayes, B. E. (2012). Abusive men's indirect control of their partner during the process of separation. *Journal of Family Violence*, *27*(4), 333-344. <https://doi.org/10.1007/s10896-012-9428-2>
- Heim, C. (2018). Psychobiological consequences of child maltreatment. In J. G. Noll, & I. Shalev (eds), *The Biology of Early Life Stress* (pp. 15-30). Springer, Cham. [https://doi.org/10.1007/978-3-319-72589-5\\_2](https://doi.org/10.1007/978-3-319-72589-5_2)
- Hensley, D. (2018). Children's Participation in Justice Processes: Finding the Best Ways Forward. Challenges and lessons learned establishing children's legal clinics. *SLAW, 2018* (Outcomes From the Calgary Symposium on Children's Participation in Justice Processes). <https://tinyurl.com/yyw2g895>
- Hester, M. (2011). The three planet model: Towards an understanding of contradictions in approaches to women and children's safety in contexts of domestic violence. *British Journal of Social Work*, *41*(5), 837-853. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcr095>
- Heward-Belle, S. (2016). The diverse fathering practices of men who perpetrate domestic violence. *Australian Social Work*, *69*(3), 323-337. <https://doi.org/10.1080/0312407X.2015.1057748>
- Heward-Belle, S. (2017). Exploiting the 'good mother' as a tactic of coercive control: Domestically violent men's assaults on women as mothers. *Affilia*, *32*(3), 374-389. <https://doi.org/10.1177/0886109917706935>

- Hirst, A. M. (2002). Domestic violence in court-based child custody mediation cases in California. Research Update. *Judicial Council of California, Administrative Office of the Courts, November* 1–12. <https://tinyurl.com/yxv4uvnq>
- Hollenberg, S. J. (2018). Onderzoek naar klachten over jeugdbescherming. Amsterdam: De Kinderombudsman Amsterdam. <https://tinyurl.com/y6pkuvhg>
- Holt, S. (2015). Post-separation fathering and domestic abuse: Challenges and contradictions. *Child Abuse Review, 24(3)*, 210-222. <https://doi.org/10.1002/car.2264>
- Hoult, J. (2006). The evidentiary admissibility of parental alienation syndrome: Science, law, and policy. *Children's Legal Rights Journal, 26*, 1-61. <https://tinyurl.com/y6tzu4rv>
- Hövels, J. (2010). We moeten het kind meer centraal gaan stellen. *GZ - Psychologie, 2(7)*, 6–9. <https://doi.org/10.1007/s41480-010-0075-z>
- Howell, E. F. (2018). Outsiders to love: The psychopathic character and dilemma. *Contemporary Psychoanalysis, 54(1)*, 17-39. <https://doi.org/10.1080/00107530.2017.1420318>
- Huff, S. C. (2015). Expanding the Relationship between Parental Alienating Behaviors and Children's Contact Refusal Following Divorce: Testing Additional Factors and Long-Term Outcomes. Digital Commons, University of Connecticut. <https://tinyurl.com/y42ceo6j>
- Hughes, J., & Chau, S. (2012). Children's best interests and intimate partner violence in the Canadian family law and child protection systems. *Critical Social Policy, 32(4)*, 677-695. <https://doi.org/10.1177/0261018311435025>
- Humanitas. (2016). Begeleide omgangsregeling (BOR). District Noord 2016. <https://tinyurl.com/y2k55opx>
- Humphreys, C., Diemer, K., Bornemisza, A., Spiteri-Staines, A., Kaspiew, R., & Horsfall, B. (2018). More present than absent: Men who use domestic violence and their fathering. *Child & Family Social Work, 1-9*. <https://doi.org/10.1111/cfs.12617>

- Humphreys, C., Healey, L., & Mandel, D. (2018). Case Reading as a Practice and Training Intervention in Domestic Violence and Child Protection. *Australian Social Work*, 71(3), 277-291. <http://doi.org/10.1080/0312407X.2017.1413666>
- Humphreys, C., Mullender, A., Thiara, R., & Skamballis, A. (2006). Talking to My Mum. *Journal of Social Work*, 6(1), 53–63. <https://doi.org/10.1177/1468017306062223>
- Humphreys, C., & Thiara, R. (2003). Mental health and domestic violence: 'I call it symptoms of abuse'. *British Journal of Social Work*, 33(2), 209-226. <https://tinyurl.com/yxuorl47>
- Ibrahim, J., Cosgrave, N., & Woolgar, M. (2018). Childhood maltreatment and its link to borderline personality disorder features in children: A systematic review approach. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 23(1), 57-76. <https://doi.org/10.1177/1359104517712778>
- Ince, D., Van Rooijen, K., & Verheijden, E. (2018). Wat werkt bij scheiding? Nederlands Jeugdinstituut. <https://tinyurl.com/y535errx>
- Inspectie Jeugdzorg. (2013a). Inspectienotitie over problematische scheidingen. Utrecht: Inspectie Jeugdzorg. <https://tinyurl.com/y3ysc8wt>
- Inspectie Jeugdzorg. (2013b). Casusonderzoek Zeist; Onderzoek na het overlijden van twee kinderen. Utrecht: Inspectie Jeugdzorg. <https://tinyurl.com/yyz5u2z7>
- Inspectie Jeugdzorg. (2015a). Casusonderzoek naar aanleiding van kindermishandeling in Zuid-Holland. Utrecht: Inspectie Jeugdzorg. <https://tinyurl.com/y3zfzodm>
- Inspectie Jeugdzorg. (2015b). Casusonderzoek Overijssel; Onderzoek naar aanleiding van huiselijk geweld. Utrecht: Inspectie Jeugdzorg. <https://tinyurl.com/y5wdwdf3>
- Inspectie Jeugdzorg. (2016). Casusonderzoek Drenthe; Onderzoek naar aanleiding van het overlijden van een kind. Utrecht: Inspectie Jeugdzorg. <https://tinyurl.com/y238yxv4>
- Inspectie Jeugdzorg. (2019). Samenwerken aan veiligheid in Rotterdam. Een onderzoek bij JBRR, Enver en de wijkteams. Utrecht: Inspectie Jeugdzorg. <https://tinyurl.com/y5ckcst7>



- Jaffe, P. (2010). Enhancing Judicial Skills in Domestic Violence Cases. University of Western Ontario: Centre for Research and Education on Violence Against Women and Children Faculty of Education. <https://tinyurl.com/y2tl2x7k>
- Jaffe, P. G., & Crooks, C. V. (2004). Partner violence and child custody cases: A cross-national comparison of legal reforms and issues. *Violence Against Women, 10(8)*, 917-934. <https://tinyurl.com/y4tfqfxo>
- Jaffe, P. G., Crooks, C. V., & Poisson, S. E. (2003). Common misconceptions in addressing domestic violence in child custody disputes. *Juvenile and Family Court Journal, 54(4)*, 57-67. <https://doi.org/10.1111/j.1755-6988.2003.tb00086.x>
- Jaffe, P. G., Crooks, C. V., Reid, M., White, J., Pugh-Markie, D., & Baker, L. (2018). Enhancing judicial skills in domestic violence cases: the development, implementation, and preliminary evaluation of a model US programme. *Journal of Social Welfare and Family Law, 40(4)*, 496-514. <http://doi.org/10.1080/09649069.2018.1519655>
- Jaffee, S. R., Moffitt, T. E., Caspi, A., & Taylor, A. (2003). Life with (or without) father: The benefits of living with two biological parents depend on the father's antisocial behavior. *Child Development, 74(1)*, 109-126. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.t01-1-00524>
- James, R. M., & Shackelford, T. K. (2018). Self-Defense and Female-Perpetrated Violence. In T. K. Shackelford, V. A. Weekes-Shackelford (eds.), *Encyclopedia of Evolutionary Psychological Science*. Switzerland: Springer Nature. [https://doi.org/10.1007/978-3-319-16999-6\\_3674-1](https://doi.org/10.1007/978-3-319-16999-6_3674-1)
- Janssen, L., Loeffen, M., & Ooms, H. (2004). Ordeningsmodel hulp bij (echt) scheiding en omgang. Leidraad voor besluitvorming over bestuurlijke en financiële verantwoordelijkheden. Utrecht: Collegio, Kennispraktijk voor de jeugdzorg. <https://tinyurl.com/yytlh6hm>
- Janssen, J. P., Poortman, A. R., Graaf, P. M. D., & Kalmijn, M. (1998). De instabiliteit van huwelijken en samenwonenrelaties in Nederland. *Mens en Maatschappij, 73(1)*, 4-26. <https://tinyurl.com/y4hf9fps>

- Jenney, A., Mishna, F., Alaggia, R., & Scott, K. (2014). Doing the right thing?(Re) Considering risk assessment and safety planning in child protection work with domestic violence cases. *Children and Youth Services Review*, 47, 92-101. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2014.07.015>
- Jernbro, C., Otterman, G., Lucas, S., Tindberg, Y., & Janson, S. (2017). Disclosure of Child Physical Abuse and Perceived Adult Support among Swedish Adolescents. *Child Abuse Review*, 26(6), 451– 464. <https://doi.org/10.1002/car.2443>
- Johnson, M. P. (2006). Conflict and control: Gender symmetry and asymmetry in domestic violence. *Violence Against Women*, 12(11), 1003-1018. <https://doi.org/10.1177/1077801206293328>
- Johnson, N. E., Saccuzzo, D. P., & Koen, W. J. (2005). Child custody mediation in cases of domestic violence: Empirical evidence of a failure to protect. *Violence Against Women*, 11(8), 1022-1053. <http://doi.org/10.1177/1077801205278043>
- Johnston, J. R. (2003). Parental alignments and rejection: An empirical study of alienation in children of divorce. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law Online*, 31(2), 158-170. <https://tinyurl.com/y55juysp>
- Johnston, J. R., & Campbell, L. E. (1993). Parent-child relationships in domestic violence families disputing custody. *Family Court Review*, 31(3), 282-298. <http://doi.org/10.1111/j.174-1617.1993.tb00305.x>
- Johnston, J. R., & Goldman, J. R. (2010). Outcomes of family counseling interventions with children who resist visitation: An addendum to Friedlander and Walters (2010). *Family Court Review*, 48(1), 112-115. <http://doi.org/10.1111/j.1744-1617.2009.01292.x>
- Johnston, J., Lee, S., Olesen, N. & Walters, M. (2005). Allegations And Substantiations Of Abuse In Custody-Disputing Families, *Family Court Review*, 43, 283–294. <http://doi.org/10.1111/j.1744-1617.2005.00029.x>
- Kalmijn, M., Ivanova, K., Van Gaalen, R., De Leeuw, S. G., Van Houdt, K., Van Spijker, F., & Hornstra, M. (2018). A Multi-Actor Study of Adult Children and Their Parents in Complex Families: Design and Content of the OKiN Survey. *European Sociological Review*, 34, (4), 452–470. <http://doi.org/10.1093/esr/jcy016>

- Katz, C. (2014). "Please believe me; I am the biggest liar that exists": Characterising children's recantations during forensic investigations. *Children and Youth Services Review*, 43, 160-166. <http://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2014.05.020>
- Katz, E. (2016). Beyond the physical incident model: How children living with domestic violence are harmed by and resist regimes of coercive control. *Child Abuse Review*, 25(1), 46-59. <http://doi.org/10.1002/car.2422>
- Katz, E. (2019). Coercive Control, Domestic Violence, and a Five-Factor Framework: Five Factors That Influence Closeness, Distance, and Strain in Mother–Child Relationships. *Violence Against Women*. <https://doi.org/10.1177/1077801218824998>
- Kempe, C. H., Silverman, F. N., Steele, B. F., Droegemuller, W., & Silver, H. K. (1962). The Battered Child Syndrome. *Journal of the American Medical Association*, 181, 17-24. <http://doi.org/10.1001/jama.1962.03050270019004>
- Kernic, M. A., Monary-Ernsdorff, D. J., Koepsell, J. K., & Holt, V. L. (2005). Children in the crossfire: Child custody determinations among couples with a history of intimate partner violence. *Violence Against Women*, 11(8), 991-1021. <http://doi.org/10.1177/1077801205278042>
- Kimball, E. (2016). Edleson revisited: Reviewing children's witnessing of domestic violence 15 years later. *Journal of Family Violence*, 31(5), 625-637. <http://doi.org/10.1007/s10896-015-9786-7>
- Kimmel, M. S. (2002). "Gender symmetry" in domestic violence: A substantive and methodological research review. *Violence Against Women*, 8(11), 1332-1363. <http://doi.org/10.1177/107780102762478037>
- Klankbordgroep bijzondere curator. (2016). Bijzondere curator; Achtergrond, opleiding en kwaliteit. SWPhost. <https://tinyurl.com/y6mqecxy>
- Kleinman, T. G., & Kaplan, P. (2016). Relaxation of rules for science detrimental to children. *Journal of Child Custody*, 13(1), 72-87. <http://doi.org/10.1080/15379418.2016.1130596>

- Klein Velderman, M. K., Pannebakker, F. D., & Reijneveld, S. A. (2015). Preventieve steun aan 6–8 jarige kinderen van gescheiden ouders: hoe succesvol is het groepsprogramma Dappere Dino's? *JGZ Tijdschrift voor jeugdgezondheidszorg*, *47(3)*, 42-46.  
<http://doi.org/10.1007/s12452-015-0012-z>
- Klein Velderman, M., Pannebakker, F. D., van Vliet, W., & Reijneveld, S. A. (2018). Prevention of divorce-related problems in Dutch 4-to 8-year-Olds: Cultural adaptation and pilot study of the Children of Divorce intervention program. *Research on Social Work Practice*, *28(4)*, 415-427.  
<http://doi.org/10.1177/1049731516644504>
- Kluwer, E. S. (2013). Het ouderschapsonderzoek: een aanpak bij vechtscheidingen. *Raad voor de rechtspraak Research Memoranda*, *9*. <https://tinyurl.com/y6tr3yfw>
- Knowlton, N. A. (2015). The modern family court judge: Knowledge, qualities, and skills for success. *Family Court Review*, *53(2)*, 203-216. <https://doi.org/10.1111/fcre.12144>
- Konijnendijk, A. A. J., Boere-Boonekamp, M. M., Fleuren, M. A. H., Haasnoot, M. E., & Need, A. (2016). What factors increase Dutch child health care professionals' adherence to a national guideline on preventing child abuse and neglect? *Child Abuse & Neglect*, *53*, 118–127.  
<https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2015.11.006>
- Krizan, Z., & Herlache, A. D. (2018). The narcissism spectrum model: A synthetic view of narcissistic personality. *Personality and Social Psychology Review*, *22(1)*, 3-31.  
<https://doi.org/10.1177/1088868316685018>
- Kuiper, R. M., Dusseldorp, E., Vogels, A. G. C. (2010). A first hypothetical estimate of the Dutch burden of disease in relation to negative experiences during childhood. Leiden/Driebergen; TNO/Augeo Foundation. <https://tinyurl.com/y2ty2xlq>
- Labarre, M., Bourassa, C., Holden, G. W., Turcotte, P., & Letourneau, N. (2016). Intervening with fathers in the context of intimate partner violence: An analysis of ten programs and suggestions for a research agenda. *Journal of Child Custody*, *13(1)*, 1-29.  
<https://doi.org/10.1080/15379418.2016.1127793>

- Laing, L. (2017). Secondary victimization: Domestic violence survivors navigating the family law system. *Violence Against Women*, 23(11), 1314-1335.  
<https://doi.org/10.1177/1077801216659942>
- Lamers, F. (1995) Seksueel misbruik van jonge kinderen. Een onderzoek naar signalen en signaleren, en naar ondervragen en vertellen inzake seksueel misbruik. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam. ISBN: 9053834753 <https://tinyurl.com/y44ymncf>
- Lansdown, G. (2011). Every child has the right to be heard. A resource guide on the UN Committee on the rights of the child. *General Comment 12. London: The Safe the Children Fund.*  
<https://tinyurl.com/yxna3ymm>
- Lee, C., & Wong, J. S. (2019). 99 Reasons and he ain't one: A Content analysis of domestic homicide news coverage. *Violence Against Women*, 1-20. <https://doi.org/10.1177/1077801219832325>
- Leedom, L. J., Bass, A., & Almas, L. H. (2013). The problem of parental psychopathy. *Journal of Child Custody*, 10(2), 154-184. <https://doi.org/10.1080/15379418.2013.796268>
- Liegghio, M., & Caragata, L. (2016). "Why are you talking to me like I'm stupid?": The micro-aggressions committed within the social welfare system against lone mothers. *Affilia: Journal of Women & Social Work*, 31(1), 7-23. <http://dx.doi.org/10.1177/0886109915592667>
- Lindauer, M. (2012). Damned if you do, damned if you don't; Why multi-court –involved battered mothers just can't win. *Journal of Gender, Social Policy & the Law*, 20(4), 797-822.  
<https://tinyurl.com/y2teams8>
- Løkkegaard, S. S., Hansen, N. B., Wolf, N. M., & Elklit, A. (2019). When daddy stalks mommy: experiences of intimate partner stalking and involvement of social and legal authorities when stalker and victim have children together. *Violence against women*,  
<https://doi.org/10.1177/1077801219826738>
- Long, J. G. (2016). Introducing expert testimony to explain victim behavior in sexual and domestic violence prosecutions. *National District Attorneys Association.* <https://tinyurl.com/y544qpa7>

- Louwers, E. C. F. M., Korfage, I. J., Affourtit, M. J., De Koning, H. J., & Moll, H. A. (2012). Facilitators and barriers to screening for child abuse in the emergency department. *BMC Pediatrics*, *12*, Article 167. <https://doi.org/10.1186/1471-2431-12-167>
- Lucio, R., & Nelson, T. L. (2016). Effective practices in the treatment of trauma in children and adolescents: From guidelines to organizational practices. *Journal of Evidence-Informed Social Work*, *13*(5), 469–478. <http://doi.org/10.1080/23761407.2016.1166839>
- Lünneman, K. D., De Boer, M., & Drost, L. (2008). *Familierecht en huiselijk geweld, een wereld van verschil?* Utrecht: Verweij Jonker Instituut. <https://tinyurl.com/y5peo7zk>
- Lünneman, K. D., Goderie, M., Tierolf, B., & Römkens, R. (2010). *Geweld in afhankelijkheidsrelaties: Ontwikkelingen in vraag naar en aanbod van hulp en opvang.* Utrecht: Verweij-Jonker Instituut. <https://tinyurl.com/yywmvllh>
- Lünnemann, K. D., Hermens, D., Roeleveld, W., Dijkstra, S., & Yerden, I. (2012). *Mannen over partnergeweld en vaderschap. Een exploratief onderzoek.* Utrecht: Verweij-Jonkerinstituut. <https://tinyurl.com/yxg526mu>
- Lyon, T. D., Stolzenberg, S. N., & McWilliams, K. (2017). Wrongful Acquittals of Sexual Abuse. *Journal of Interpersonal Violence*, *32*(6), 805–825. <http://doi.org/10.1177/0886260516657355>
- MacDonald, G. (2013). Domestic violence and private family court proceedings; Promotion child welfare or promoting child contact? *Research Paper Proceedings, Casp 8.* Bath: University of Bath. <https://tinyurl.com/y4xfblty>
- MacKenzie, M. J., Kotch, J. B., & Lee, L. C. (2011). Toward a cumulative ecological risk model for the etiology of child maltreatment. *Children and Youth Services Review*, *33*, 1638 -16 47. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2011.04.018>
- Madigan, S., Cyr, C., Eirich, R., Fearon, R. P., Ly, A., Rash, C., Poole, J.C., & Alink, L. R. (2019). Testing the cycle of maltreatment hypothesis: Meta-analytic evidence of the intergenerational transmission of child maltreatment. *Development and Psychopathology*, *31*(1), 23-51. <https://doi.org/10.1017/S0954579418001700>

- Maglione, D., Caputi, M., Moretti, B., & Scaini, S. (2018). Psychopathological consequences of maltreatment among children and adolescents: A systematic review of the GxE literature. *Research in Developmental Disabilities, 82*, 53-66. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2018.06.005>
- Malloy, L. C., & Lamb, M. E. (2010). Biases in judging victims and suspects whose statements are inconsistent. *Law and Human Behavior, 34*(1), 46-48. <https://doi.org/10.1007/s10979-009-9211-y>
- Malloy, L. C., Lyon, T. D., & Quas, J. A. (2007). Filial dependency and recantation of child sexual abuse allegations. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 46*(2), 162-170. <https://doi.org/10.1097/01.chi.0000246067.77953.f7>
- Malloy, L. C., & Mugno, A. P. (2016). Children's recantation of adult wrongdoing: An experimental investigation. *Journal of Experimental Child Psychology, 145*, 11-21. <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2015.12.003>
- Mandel, D. (2002). Working With Batterers as Parents. *Family Violence, 4*(3). <https://tinyurl.com/y2gh3che>
- Mandel, D. (2010) Child welfare and domestic violence: tackling the themes and thorny questions that stand in the way of collaboration and improved child welfare practice, *Violence Against Women, 16*, 5, 530-536. <https://doi.org/10.1177/1077801210366455>
- Martinez-Torteya, C., Anne Bogat, G., Von Eye, A., & Levendosky, A. A. (2009). Resilience among children exposed to domestic violence: The role of risk and protective factors. *Child development, 80*(2), 562-577. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2009.01279.x>
- Mathews, B., Norman, R., Dunne, M., & Marston, C. (2017). Improving measurement of child abuse and neglect: A systematic review and analysis of national prevalence studies. *PROSPERO International prospective register of systematic reviews*. <https://tinyurl.com/y5rvrw8f>
- Mattaar, P., & Van Arkel, W. (2015). Help het kind in de scheiding. Praktische handvatten om een kind in een scheiding te ondersteunen. *Echtscheidingsbulletin, 3*, 53-55. <https://tinyurl.com/y3eej59h>

- McElvaney, R., Greene, S., & Hogan, D. (2014). To tell or not to tell? Factors influencing young people's informal disclosures of child sexual abuse. *Journal of Interpersonal Violence, 29*(5), 928-947. <https://tinyurl.com/y6krzjqt>
- McInnes, E. (2003). Parental alienation syndrome: A paradigm for child abuse in Australian Family Law. In *Child Sexual Abuse: Justice Response or Alternative Resolution Conference (Adelaide)*. (pp. 1-2). Australian Institute of Criminology. <https://tinyurl.com/yxg6szzz>
- Meier, J. S. (2002). Domestic violence, child custody, and child protection: Understanding judicial resistance and imagining the solutions. *American University Journal of Gender Social Policy & the Law, 11*, 657-731. <https://tinyurl.com/yy4e4mzz>
- Meier, J. S. (2009). A historical perspective on parental alienation syndrome and parental alienation. *Journal of Child Custody, 6*(3-4), 232-257. <https://doi.org/10.1080/15379410903084681>
- Meier, J. S. (2015). Johnson's differentiation theory: Is it really empirically supported?. *Journal of Child Custody, 12*(1), 4-24. <https://doi.org/10.1080/15379418.2015.1037054>
- Meier, J. S., & Dickson, S. (2017). Mapping gender: shedding empirical light on family courts' treatment of cases involving abuse and alienation. *Law & Inequality; A Journal of Theory and Practice, 35*, 311-334. <https://tinyurl.com/y5tjprua>
- Mercer, J. (2019). Are intensive parental alienation treatments effective and safe for children and adolescents? *Journal of Child Custody, 1-47*. <https://doi.org/10.1080/15379418.2018.1557578>
- Middleton, W. (2013). Ongoing incestuous abuse during adulthood. *European Society for Trauma and Dissociation Newsletter, 3*(3), 9-12. <https://doi.org/10.1080/15299732.2012.736932>
- Miller, A. L. (2008a). Bizarre & Fantastic Elements: A Forensic Interviewer's Response, Part II. *Frontline, 21*(3), 7-8. <https://tinyurl.com/y2kv3v8z>
- Miller, A. L. (2008b). Bizarre & Fantastic Elements: A Forensic Interviewer's Response, Part III. *Frontline, 21*(3), 7-8. <https://tinyurl.com/y4f3sbjy>



- Miller, S. L., & Manzer, J. L. (2019). Safeguarding Children's Well-Being: Voices From Abused Mothers Navigating Their Relationships and the Civil Courts. *Journal of Interpersonal Violence*, <https://doi.org/10.1177/0886260518791599>
- Miller, S. L., & Meloy, M. L. (2006). Women's use of force: Voices of women arrested for domestic violence. *Violence Against Women*, *12*, 89-115. <https://doi.org/10.1177/1077801205277356>
- Miseré, M. (2015). 'Kind uit de strijd'; Methodiek voor geëscaleerde echtscheidingen. Bureau Jeugdzorg Limburg. <https://tinyurl.com/y3rasse3>
- Moloney, L., Smyth, B. M., Weston, R., Richardson, N., Qu, L., & Gray, M. (2007). Allegations of family violence and child abuse in Family Law children's proceedings: Key findings of Australian Institute of Family Studies Research Report No. 15. *Family Matters*, (77), 8. <https://tinyurl.com/y4lcf7g6>
- Morrill, A. C., Dai, J., Dunn, S., Sung, I., & Smith, K. (2005). Child custody and visitation decisions when the father has perpetrated violence against the mother. *Violence Against Women*, *11*(8), 1076-1107. <https://tinyurl.com/y4rgc8ug>
- Morrison, F. (2015) 'All Over Now?' The ongoing relational consequences of domestic abuse through children's contact arrangements. *Child Abuse Review*, *24*: 274–284. <https://doi.org/10.1002/car.2409>
- Morrison, S. E., Bruce, C., & Wilson, S. (2018). Children's Disclosure of Sexual Abuse: A Systematic Review of Qualitative Research Exploring Barriers and Facilitators. *Journal of Child Sexual Abuse*, *27*(2), 176–194. <https://doi.org/10.1080/10538712.2018.1425943>
- Murphy, C., & Holt, S. (2013). Final Evaluation of the Barnardos/One Family Pilot Child Contact Centre. <https://tinyurl.com/yxg2t8su>
- Nederlands Centrum Jeugdgezondheid. (2016). Richtlijn kindermishandeling. <https://tinyurl.com/y4bwwsjj>
- Neilson, L. C. (2004). Assessing mutual partner-abuse claims in child custody and access cases. *Family Court Review*, *42*(3), 411-438. <https://doi.org/10.1111/j.174-1617.2004.tb00661.x>

- Neilson, L. C. (2018) Parental alienation empirical analysis: Child best interests or parental rights?  
Fredericton: Muriel McQueen Fergusson Centre for Family Violence Research and Vancouver:  
The FREDA Centre for Research on Violence Against Women and Children.  
<https://tinyurl.com/y3lepo3n>
  
- Nemeroff, C. B. (2016). Paradise lost: the neurobiological and clinical consequences of child abuse  
and neglect. *Neuron*, 89(5), 892-909. <https://doi.org/10.1016/j.neuron.2016.01.019>
  
- Netwerk VN-Vrouwenverdrag [Dutch CEDAW Network]. (2016) Unfinished business - Women's rights  
in The Netherlands; Shadow report by Dutch NGOs and CSOs. *CEDAW Session 65*, 24 October-  
18 November 2016. <https://tinyurl.com/y46hkh4d>
  
- Netwerk VN-Vrouwenverdrag [Dutch CEDAW Network]. (2018). Joining forces to break the circle of  
violence against women; Dutch NGO Shadow Report on the implementation of the Council of  
Europe Convention on preventing and combatting violence against women and domestic  
violence (Istanbul Convention). Den Haag: Netwerk VN-Vrouwenverdrag.  
<https://tinyurl.com/y2xqlz59>
  
- Neustein, A., & Goetting, A. (2000). Judicial responses to the protective parent's complaint of child  
sexual abuse. *Journal of Child Sexual Abuse*, 8(4), 103-122,  
[http://doi.org/10.1300/J070v08n04\\_07](http://doi.org/10.1300/J070v08n04_07)
  
- Nierop, N. M., & Van den Elshof, P. (2008). Misbruik, misleiding en misverstanden:  
Onderzoeksverslag van de Landelijke Expertisegroep Bijzondere Zedenzaken over de periode  
2003-2007. Uitgave van de Landelijke Expertisegroep Bijzondere Zedenzaken.  
<https://tinyurl.com/y3rd2qkm>
  
- Nierop, N. M. , Van den Eshof, P., & Brandt, C. (2006). De beoordeling van geloofwaardigheid in  
zedenzaken. *Nederlands Juristenblad*, 81(43), 2456-2464. <https://tinyurl.com/yyrjh728>
  
- Nikolina, N. V. (2015). Divided Parents, Shared Children: Legal aspects of (residential) co-parenting in  
England, the Netherlands and Belgium. Utrecht University. ISBN: 978-1-78068-341-6  
<https://tinyurl.com/y6axv7bg>

- Nixon, K. L., Tutty, L. M., Radtke, H. L., Ateah, C. A., & Ursel, E. J. (2016). Protective Strategies of Mothers Abused by Intimate Partners: Rethinking the Deficit Model. *Violence Against Women, 23*(11), 1271–1292. <https://doi.org/10.1177/1077801216658978>
- Norman, R. E., Byambaa, M., De, R., Butchart, A., Scott, J., & Vos, T. (2012). The long-term health consequences of child physical abuse, emotional abuse, and neglect: a systematic review and meta-analysis. *PLoS medicine, 9*(11), e1001349. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1001349>
- Oehme, K., & O'Rourke, K. (2011). Protecting victims and their children through supervised visitation: A study of domestic violence injunctions. *Faulkner Law Review, 3*, 261. <https://tinyurl.com/y3d4nxkz>
- Office for National Statistics. (2019). Crime Survey for England and Wales (CSEW). <https://tinyurl.com/y5bkyn6f>
- Olafson, E., & Lederman, J. C. S. (2006). The state of the debate about children's disclosure patterns in child sexual abuse cases. *Juvenile and Family Court Journal, 57*(1), 27-40. <https://tinyurl.com/yxkogk9e>
- O'Malley, D. M., Kelly, P. J., & Cheng, A.-L. (2013). Family violence assessment practices of pediatric ED nurses and physicians. *Journal of Emergency Nursing, 39*(3), 273–279. <https://doi.org/10.1016/j.jen.2012.05.028>
- Ornstein, P., & Rickne, J. (2013). When does intimate partner violence continue after separation?. *Violence Against Women, 19*(5), 617-633. <https://doi.org/10.1177/1077801213490560>
- Parker, T., Rogers, K., Collins, M., & Edleson, J. L. (2008). Danger zone: Battered mothers and their families in supervised visitation. *Violence Against Women, 14*(11), 1313-1325. <https://doi.org/10.1177/1077801208324531>
- Peled, E. (2000). Parenting by men who abuse women: Issues and dilemmas. British Journal of (IPV) on parenting by mothers within an ethnically diverse population in the Netherlands. *Journal of Family Social Work, 30*(1), 25-36. <https://doi.org/10.1093/bjsw/30.1.25>

- Pels, T., van Rooij, F. B., & Distelbrink, M. (2015). The impact of intimate partner violence. *Violence, 30(8)*, 1055-1067. <https://tinyurl.com/y2mkcj7v>
- Penfold, P. S. (1995). Mendacious moms or devious dads? Some perplexing issues in child custody/sexual abuse allegation disputes. *Canadian Journal of Psychiatry, 40(6)*, 337-41. <https://doi.org/10.1177/070674379504000610>
- Perel, G., & Peled, E. (2008). The fathering of violent men: Constriction and yearning. *Violence Against Women, 14(4)*, 457-482. <http://doi.org/10.1177/1077801208314846>
- Perrin, R. L. (2017). Overcoming Biased Views of Gender and Victimhood in Custody Evaluations When Domestic Violence Is Alleged. *American University Journal of Gender, Social Policy & the Law, 25(2)*, Article 2. <https://tinyurl.com/y5nsw9np>
- Perry, A., & Rainey, B. (2007). Supervised, supported and indirect contact orders: Research findings. *International Journal of Law, Policy and the Family, 21(1)*, 21-47. <http://doi.org/10.1093/lawfam/ebi020>
- Petherick, W. (2019). False Reports in Child Abuse and Neglect Cases. *Child Abuse and Neglect, 263-287*. <http://doi.org/10.1016/B978-0-12-815344-4.00014-3>
- Pipe, M. E., Lamb, M. E., Orbach, Y., & Esplin, P. W. (2004). Recent research on children's testimony about experienced and witnessed events. *Developmental Review, 24(4)*, 440-468. <http://doi.org/10.1016/j.dr.2004.08.006>
- Platt, D., & Turney, D. (2013). Making threshold decisions in child protection: A conceptual analysis. *British Journal of Social Work, 44(6)*, 1472-1490. <https://tinyurl.com/y529lzfz>
- Poortman, A.-R., & van Gaalen, R. (2017). Shared Residence After Separation: A Review and New Findings from the Netherlands. *Family Court Review, 55(4)*, 531-544. <http://doi.org/10.1111/fcre.12302>
- Portegijs, W., & Van den Brakel, M. (2016). Emancipatiemonitor 2016. Den Haag: SCP/CBS. <https://tinyurl.com/y4ktanut>

- Powell, O., & Morrison, K. (2017). Therapeutically Supporting Children to Recover from the Impact of Family Violence. *Children Australia*, 42(03), 137–141. <http://doi.org/10.1017/cha.2017.25>
- Priolo-Filho, S., Goldfarb, D., Shestowsky, D., Sampana, J., Williams, L. C., & Goodman, G. S. (2019). Judgments regarding parental alienation when parental hostility or child sexual abuse is alleged. *Journal of Child Custody*, 1-28. <http://doi.org/10.1080/15379418.2018.1544531>
- Raad van Europa. (2007). Verdrag van Lanzarote inzake de bescherming van kinderen tegen seksuele uitbuiting en seksueel misbruik. <https://tinyurl.com/y6a2k65x>
- Raad van Europa. (2011). Verdrag van Istanbul inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld. <https://tinyurl.com/y3xsllua>
- Raad voor de Kinderbescherming. (2016). Protocol gezag en omgang na scheiding. <https://tinyurl.com/y36qqm9l>
- Raad voor de Kinderbescherming. (2017). Als ouders uit elkaar gaan. <https://tinyurl.com/yxkr46rt>
- Raad voor de Kinderbescherming. (2018). Informatieblad proces ouderverstoting/oudervervreemding na scheiding. <https://tinyurl.com/y3wgc963>
- Raby, K. L., & Dozier, M. (2019). Attachment across the lifespan: insights from adoptive families. *Current Opinion in Psychology*, 25, 81-85. <https://doi.org/10.1016/j.copsy.2018.03.011>
- Reamer, F. G. (2008). Social workers' management of error: Ethical and risk management issues. *Families in Society*, 89(1), 61-68. <http://doi.org/10.1606/1044-3894.3710>
- Reekers, S. E., Dijkstra, S., Stams, G. J. J. M., Asscher, J. J., & Creemers, H. E. (2018). Signs of effectiveness of signs of safety?—A pilot study. *Children and Youth Services Review*, 91, 177-184. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.06.012>
- Rezey, M. L. (2017). Separated women's risk for intimate partner violence. *Journal of Interpersonal Violence*. <https://doi.org/10.1177/0886260517692334>

- Risley-Curtiss, C., & Heffernan, K. (2003). Gender biases in child welfare. *Affilia*, 18(4), 395-410.  
<http://doi.org/10.1177/0886109903257629>
- Römkens, R. (2015). De Keulse kwestie: over de culturalisering van geweld en genderongelijkheid. *Sociologie*, 11(3), 565-575. <https://tinyurl.com/y5fdbsx9>
- Römkens, R. (2016). Bestemd voor binnenlands gebruik. *Sociologie*, 12(3), 295-319.  
<https://doi.org/10.5117/SOC2016.3.ROMK>
- Rosen, L., Dragiewicz, M., & Gibbs, J. (2009). Fathers' rights groups: demographic correlates and impact on custody policy. *Violence Against Women*, 15(5), 513–532.  
<https://doi.org/10.1177/1077801209331409>
- Rossi, F. S., Holtzworth-Munroe, A., & Applegate, A. G. (2015). Does Level of Intimate Partner Violence and Abuse Predict the Content of Family Mediation Agreements? *Family Court Review*, 53(1), 134–161. <https://doi.org/10.1111/fcre.12135>
- Rotgers, F., & Barrett, D. (1996). Daubert v. Merrell Dow and expert testimony by clinical psychologists: Implications and recommendations for practice. *Professional Psychology: Research and Practice*, 27(5), 467–474. <https://doi.org/10.1037/0735-7028.27.5.467>
- Rouvoet, A. (2018). Scheiden...en de kinderen dan? Agenda voor actie. Platform Scheiden zonder schade. <https://tinyurl.com/y2mzd5qr>
- Saccuzzo, D. P., & Johnson, N. E. (2004). Child custody mediation and domestic violence. *National Institute of Justice Journal*, 251, 21-23. <https://tinyurl.com/yxmjh8uh>
- Saini, M., Black, T., Lwin, K., Marshall, A., Fallon, B., & Goodman, D. (2012). Child protection workers' experiences of working with high-conflict separating families. *Children and Youth Services Review*, 34(7), 1309-1316. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2012.03.005>
- Salisbury, E. J., Henning, K., & Holdford, R. (2009). Fathering by partner-abusive men: Attitudes on children's exposure to interparental conflict and risk factors for child abuse. *Child Maltreatment*, 14(3), 232-242. <https://doi.org/10.1177/1077559509338407>

- Saunders, B. J. (2017). Words Matter: Textual Abuse of Childhood in the English-Speaking World, and the Role of Language in the Continuing Denial of Children's Rights. *The International Journal of Children's Rights*, 25(2), 519–536. <https://doi.org/10.1163/15718182-02502010>
- Saunders, D. G., Faller, K. C., & Tolman, R. M. (2011). Child custody evaluators' beliefs about domestic abuse allegations: Their relationship to evaluator demographics, background, domestic violence knowledge and custody-visitation recommendations. Final Technical Report for the National Institute of Justice, U.S. Department of Justice. <https://tinyurl.com/y44bb6nm>
- Saunders, D. G., & Oglesby, K. H. (2016) No way to turn: Traps encountered by many battered women with negative child custody experiences, *Journal of Child Custody*, 13(2-3), 154-177. <https://doi.org/10.1080/15379418.2016.1213114>
- Sayfan, L., Mitchell, E. B., Goodman, G. S., Eisen, M. L., & Qin, J. (2008). Children's expressed emotions when disclosing maltreatment. *Child Abuse & Neglect*, 32(11), 1026-1036. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2008.03.004>
- Schakenraad, W., & Den Hoed, A., & Hens, H. (2018). Aanpak knelpunten in de vrouwenopvang Resultaten van een enquête onder centrumgemeenten Vrouwenopvang (2017). Utrecht: Movisie. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2018/12/20/aanpak-knelpunten-in-de-vrouwenopvang>
- Schellingerhout, R., & Ramakers, C. (2017). Scholierenonderzoek Kindermishandeling 2016. Nijmegen: Radboud Universiteit (ITS). <https://tinyurl.com/y326hrfb>
- Schoemaker, K., Visser, M., van Lawick, J., & Finkenauer, C. (2017). Vechtscheidingen: Beleving en ervaringen van ouders en kinderen en verandering na Kinderen uit de Knel. <https://tinyurl.com/y5n2n8e6>
- Scottish Government (2015a) Equally Safe – reforming the criminal law to address domestic abuse and sexual offences. Scottish Government Consultation Paper. <https://tinyurl.com/yygzf3bh>
- Semaan, I., Jasinski, J. L., & Bubriski-McKenzie, A. (2013). Subjection, subjectivity, and agency: The power, meaning, and practice of mothering among women experiencing intimate partner abuse. *Violence Against Women*, 19(1), 69-88. <https://doi.org/10.1177/1077801212475335>

- Sharifi, M. N. (2017). NRC Checkt: Hoeveel mensen gaan er jaarlijks uit elkaar? NRC, 5 september, 2017. <https://tinyurl.com/y3eywc8b>
- Sharman, M. Z., & Horne, M. K. (2015). "But he's a good father..." The intersection of domestic violence, complex trauma and child protection. The Australian 2015 STOP Domestic Violence Conference . Canberra, (ACT) 7 - 8 December 2015. <https://tinyurl.com/y2kzm72a>
- Sharon, J., Newall E., & Backett-Milburn, K. (2015). Children's narratives of sexual abuse. *Child and Family Social Work, 20(3)*, 322-332. <https://doi.org/10.1111/cfs.12080>
- Shea Hart, A. (2011). Child safety in Australian family law: Responsibilities and challenges for social science experts in domestic violence cases. *Australian Psychologist, 46(1)*, 31-40. <https://doi.org/10.1111/j.1742-9544.2010.00001.x>
- Sheehan, G., Carson, R., Fehlberg, B., Hunter, R., Tomison, A., Ip, R., & Dewar, J. (2005). Children's Contact Services: Expectations and Experience. Attorney-General's Department. <https://tinyurl.com/y3kqq8uw>
- Sheehy, E. (2016). Defending battered women in the public sphere. *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy, 5(2)*, 81-95. <https://tinyurl.com/yxeybpuw>
- Shepard, M. F., & Hagemeister, A. K. (2013). Perspectives of rural women: Custody and visitation with abusive ex-partners. *Affilia, 28(2)*, 165-176. <https://tinyurl.com/yx9vvp4o>
- Sicora, A. (2018). Learning from mistakes in social work. *European Journal of Social Work, 21(5)*, 684-696. <https://doi.org/10.1080/13691457.2017.1320980>
- Sieswerda-Hoogendoorn, T., Bilo, R. A., van Duurling, L. L., Karst, W. A., Maaskant, J. M., van Aalderen, W. M., & van Rijn, R. R. (2013). Abusive head trauma in young children in the Netherlands: evidence for multiple incidents of abuse. *Acta paediatrica, 102(11)*, e497-e501. <https://doi.org/10.1111/apa.12377>
- Sigad, L. I., Beker, G., Lev-Wiesel, R., & Eisikovits, Z. (2019). "Alone with our interpretations": Uncertainty in child abuse intervention among healthcare professionals. *Children and Youth Services Review, 100*, 206-213. <http://doi.org/10.1016/j.childyouth.2019.02.027>



- Silberg, J., Dallam, S., & Samson, E. (2013). Crisis in Family Court: Lessons From Turned Around Cases. Final Report submitted to the Office of Violence Against Women, Department of Justice. <https://tinyurl.com/yfz69xx>
- Silverman, J. G., Mesh, C. M., Cuthbert, C. V., Slote, K., & Bancroft, L. (2004). Child custody determinations in cases involving intimate partner violence: a human rights analysis. *American Journal of Public Health*. 94(6), 951-957. <https://tinyurl.com/yxuskmdx>
- Simon, S., Magaldi, M. E., & O'Brien, L. T. (2019). Empathy versus evidence: Does perspective-taking for a discrimination claimant bias judgments of institutional sexism? *Group Processes & Intergroup Relations*. <https://doi.org/10.1177/1368430218818731>
- Smit, A., Antokolskaia, M., & Bijleveld, C. (2017). Beschuldigingen van seksueel kindermisbruik tijdens een civielrechtelijk geschil over kinderen: aard, context en afhandeling, *Family & Law*, 7, 1-34. <https://tinyurl.com/y4k67en7>
- Smith, H. (2016). Parental Alienation Syndrome: Fact or Fiction? The Problem with Its Use in Child Custody Cases. *University of Massachusetts Law Review*, 11(1). <https://tinyurl.com/y56gygjz>
- Smith, L. (2018). Children experiencing interparental coercive control. Schotland, Glasgow: Evidence Search and Summary Service. <https://tinyurl.com/y2wcpm8c>
- Solleveld, M. (2014). Kind in echtscheiding; Van oogappel naar twistappel. Onderzoek naar de deskundigheid van de jeugdbeschermer in een vechtscheiding. Bureau Jeugdzorg Naaldwijk. <https://tinyurl.com/yxoqgdj5>
- Speed, A., & Richardson, K. (2019). Two worlds apart: a comparative analysis of the effectiveness of domestic abuse law and policy in England and Wales and the Russian Federation. *The Journal of Criminal Law*. <https://tinyurl.com/y45xucp5>
- Spruijt, E. (2011). Ouderlijke conflicten als bron van ouderverstoting. *Pedagogiek*, 31(2), 188-193. ISSN: 1567-7109 <https://tinyurl.com/y26k68w7>
- Statistics Canada. (2000). Family violence in Canada: A statistical profile 2000. Ottawa, ON: Statistics Canada. <https://tinyurl.com/yy4polbr>

- Stichting Omgangshuis Houten. (2017). Jaarverslag Stichting Omgangshuis Houten 2017.  
<https://tinyurl.com/y5x3danr>
- Strom-Gottfried, K. (2000). Ensuring Ethical Practice: An Examination of NASW Code Violations, 1986-97. *Social Work*, 45(3), 251–261. <http://doi.org/10.1093/sw/45.3.251>
- Supreme Judicial Court of Massachusetts. (1990). Gender bias study of the court system in Massachusetts. *New England Law Review*, 24, 745-856. <https://tinyurl.com/lnqnsmd>
- Sutton, T. E. (2018). Review of Attachment Theory: Familial Predictors, Continuity and Change, and Intrapersonal and Relational Outcomes. *Marriage & Family Review*, 1–22.  
<https://doi.org/10.1080/01494929.2018.1458001>
- Swanston, J., Bowyer, L., & Vetere, A. (2014). Towards a richer understanding of school-age children’s experiences of domestic violence: The voices of children and their mothers. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 19(2), 184-201. <https://doi.org/10.1177/1359104513485082>
- Sweet, P. L. (2018). The Paradox of Legibility: Domestic Violence and Institutional Survivorhood. *Social Problems*, *spy012*. <https://tinyurl.com/y29tly8b>
- Szepsenwol, O., & Simpson, J. A. (2019). Attachment within life history theory: an evolutionary perspective on individual differences in attachment. *Current Opinion in Psychology*, 25, 65-70.  
<http://doi.org/10.1016/j.copsyc.2018.03.005>
- Szirom, T., Jaffe, R., McIntosh, J., & Holmes, L. (1998). Contact services in Australia: Research and evaluation project. Sydney, Australia. <https://tinyurl.com/y3mbhc5b>
- Szymanska, M., Monnin, J., Tio, G., Vidal, C., Girard, F., Galdon, L., Smith, C.C., Bifulco, A., Nezelof, S., & Vulliez-Coady, L. (2019). How do adolescents regulate distress according to attachment style? A combined eye-tracking and neurophysiological approach. *Progress in Neuro-Psychopharmacology and Biological Psychiatry*, 89, 39-47.  
<http://doi.org/10.1016/j.pnpbp.2018.08.019>

- Taefi, N. (2009). The Synthesis of Age and Gender: Intersectionality, International Human Rights Law and the Marginalisation of the Girl-Child. *International Journal of Children's Rights*, 17, 345-376. <https://doi.org/10.1163/157181809X458049>
- Taskforce Kindermishandeling (2016). Ik kijk niet weg. Eindrapport taskforce kindermishandeling en seksueel misbruik. <https://tinyurl.com/y2sdqumo>
- Taylor, H., Beckett, C., & McKeigue, B. (2008). Judgements of Solomon: anxieties and defences of social workers involved in care proceedings. *Child & Family Social Work*, 13(1), 23-31. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2007.00507.x>
- Thiara, R. K., & Humphreys, C. (2015). Absent presence: the ongoing impact of men's violence on the mother-child relationship. *Child & Family Social Work*, 22(1), 137-145. <http://doi.org/10.1111/cfs.12210>
- Thielen, F. W., Ten Have, M., de Graaf, R., Cuijpers, P., Beekman, A., Evers, S., & Smit, F. (2016). Long-term economic consequences of child maltreatment: a population-based study. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 25(12), 1297-1305. <https://doi.org/10.1007/s00787-016-0850-5>
- Tierolf, B., Lünemann, K., & Steketee, M. (2014). Doorbreken geweldspatroon vraagt gespecialiseerde hulp. *Onderzoek naar effectiviteit van de aanpak huiselijk geweld in de G4*, 27-35. <https://tinyurl.com/y4pa3fox>
- Tjaden, P., & Thoennes, N. (2000). Prevalence and consequences of male-to-female and female to-male intimate partner violence as measured by the National Violence Against Women Survey. *Violence Against Women*, 6, 142-161. <http://doi.org/10.1177/10778010022181769>
- Toews, M. L., & Bermea, A. M. (2017). "I was naive in thinking, 'I divorced this man, he is out of my life'": A qualitative exploration of post-separation power and control tactics experienced by women. *Journal of Interpersonal Violence*, 32(14), 2166-2189. <http://doi.org/10.1177/0886260515591278>
- Toews, K., Cummings, J. A., & Zagrodny, J. L. (2016). Mother blame and the just world theory in child sexual abuse cases. *Journal of Interpersonal Violence*, <https://doi.org/10.1177/0886260516675922>

- Toews, M. L., McKenry, P. C., & Catlett, B. S. (2003). Male-Initiated Partner Abuse During Marital Separation Prior to Divorce. *Violence and Victims, 18(4)*, 387–402.  
<http://doi.org/10.1891/vivi.2003.18.4.387>
- Tomassen-Van der Lans, M. (2015). Het verplichte ouderschapsplan: regeling en werking. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers. ISBN: 978-94-6290-054-7 <https://tinyurl.com/y38uwmsm>
- Trinder, L., Connolly, J., Kellet, K., Notley, C. and Swift, L. (2006). Making Contact Happen or Making Contact Work? The Process and Outcomes of In-Court Conciliation, DCA Research Series 3/06, London, Department of Constitutional Affairs. ISBN 1840990694 <https://tinyurl.com/yxubcn7u>
- Trinder, L., Firth, A. and Jenks, C. (2010). So presumably things have moved on since then? The management of risk allegations in child contact dispute resolution. *International Journal of Law, Policy and the Family, 24(1)*, pp. 29–53. <http://doi.org/10.1093/lawfam/ebp010>
- Trocmé, N., & Bala, N. (2005). False allegations of abuse and neglect when parents separate. *Child Abuse & Neglect, 29(12)*, 1333-1345. <http://doi.org/10.1016/j.chiabu.2004.06.016>
- Troost, I. E. (2008). Forensische diagnostiek in het civiele jeugdrecht; een zorg voor het Nederlands Instituut voor Forensische Psychiatrie en Psychologie (NIFP). *Ontmoetingen. Voordrachtenreeks van het Lutje Psychiatrisch-Juridisch Gezelschap, 14*, 31-44.  
<https://tinyurl.com/yyg3aey4>
- Turoy-Smith, K. M., Powell, M. B., & Brubacher, S. P. (2018). Professionals' views about child interviews for family law assessments. *Family Court Review, 56(4)*, 607-622.  
<http://doi.org/10.1111/fcre.12379>
- Uhlmann, E. L., & Cohen, G. L. (2007) 'I think it, therefore it's true': Effects of self-perceived objectivity on hiring discrimination. *Organizational Behavior and Human Decision Processes, 104*, 207–223. <https://tinyurl.com/y2hwyt7p>
- UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women. (2016). Concluding observations on the sixth periodic report of the Netherlands, 18 November 2016, Advance unedited version.  
<https://tinyurl.com/yxkhpg8r> & <https://tinyurl.com/y23rmauj>

- Valenkamp, M., Sondorp, E. , & Van Montfoort, A. (2017). Pilot bijzondere curator/gedragsdeskundige in de rechtbank Zeeland-West-Brabant, locatie Breda. Het belang van het kind in complexe scheidingen. Den Haag: Sdu Uitgevers BV. <https://tinyurl.com/yxmbtk2t>
- Valerio, C., & Beck, C. J. (2017). Testing in child custody evaluations: An overview of issues and uses. *Journal of Child Custody*, 14(4), 260–280. <http://doi.org/10.1080/15379418.2017.1401970>
- Valor-Segura, I., Expósito, F., & Moya, M. (2011). Victim blaming and exoneration of the perpetrator in domestic violence: The role of beliefs in a just world and ambivalent sexism. *The Spanish Journal of Psychology*, 14(1), 195-206. [http://doi.org/10.5209/rev\\_SJOP.2011.v14.n1.17](http://doi.org/10.5209/rev_SJOP.2011.v14.n1.17)
- Van Dam, B. A., van der Sanden, W. J., & Bruers, J. J. (2015). Recognizing and reporting domestic violence: attitudes, experiences and behavior of Dutch dentists. *BMC Oral Health*, 15(1), 159. <http://doi.org/10.1186/s12903-015-0141-4>
- Van den Bosch, H., Carati, C., Van Eck, L., Lems, J., Loupatty, W., Schutte, A., & Wiegand, M. (2014). Handreiking uitvoering jeugdbescherming en jeugdreclassering; Afspraken tussen gemeente en gecertificeerde instellingen. [www.voordejeugd.nl](http://www.voordejeugd.nl). <https://tinyurl.com/y35funcp>
- Van der Heijden, P. G. M., Cruyff, M. J. L. F., Van Gils, G. H. C., & Snippe, J. (2019). Prevalentieschatting huiselijk geweld en kindermishandeling met vangst-hervangst methoden. Eindrapport, projectnummer 2668H. Utrecht: Universiteit Utrecht. <https://tinyurl.com/yx93t9q5>
- Van der Ploeg, J. D., Scholte, E. M., & Seger, T. (2016). Evaluatie onderzoek project PRO. Amsterdam: Nederlands Instituut voor Psychologisch en Pedagogisch Onderzoek. <https://tinyurl.com/yxyymn2w>
- Van der Sleen, J. (zonder datum) Beoordeling van de waarde van de verklaring van kinderen. Kinterview. <https://tinyurl.com/yxobbn93>
- Van der Valk, I. E., & Spruijt, A. P. (2013). Het ouderschapsplan en de effecten voor kinderen. Utrecht: Universiteit Utrecht. <https://tinyurl.com/y473vq46>

- Van der Valk, I. E., van den Broek, A. E. M., Van Doorn, M., Dekovic, M., & Meeus, W. H. J. (2013). Eindrapportage KIES voor het kind!: Effectonderzoek naar het preventieve interventieprogramma Kinderen In Echtscheiding Situatie. Utrecht: Universiteit Utrecht.  
<https://tinyurl.com/y62t7pza>
- Van der Veen, H. C. J., & Bogaerts, S. (2010). Huiselijk geweld in Nederland: Overkoepelend syntheserapport van het vangst-hervangst-, slachtoffer- en dader-onderzoek 2007-2010. Boom Juridische Uitgevers. *Onderzoek en beleid 288*. ISBN: 978-90-8974-404-3  
<https://tinyurl.com/y25qt7a2>
- Van der Wal, C. (2018). Steeds meer kinderen groeien op in gebroken gezin. Het Parool, 1 mei 2018.  
<https://tinyurl.com/yye3lv74>
- Van Dijk, W. (2011). Goede diagnose, slecht communicatie. *GZ - Psychologie*, 3(7), 22–23.  
<http://doi.org/10.1007/s41480-011-0070-z>
- Van Dokkum, K. (2017). Partnergeweld voor en na een echtscheiding; Ervaringen van mishandelde vrouwen met de omgangsregeling. Universiteit voor Humanistiek. <https://tinyurl.com/y5cffyna>
- Van Eijkern, L., Downes, R., & Veenstra, R. (2018). Slachtofferschap van huiselijk geweld: Prevalentieonderzoek naar de omvang, aard, relaties en gevolgen van slachtoffer- en plegerschap. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum, Ministerie van Veiligheid en Justitie. <https://tinyurl.com/yy37xntz>
- Van Eijkern, L., & Rus, H. (2014). (On) machtige vaders Over vaderschap in situaties van huiselijk geweld. Groningen: Het Kopland. <https://tinyurl.com/yxb9g6rc>
- Van Horn, P., & Groves, B. M. (2006). Children exposed to domestic violence: Making trauma-informed custody and visitation decisions. *Juvenile and family court journal*, 57(1), 51-60.  
<https://tinyurl.com/y2b5537g>
- Van Lawick, J., & Visser, M. (2014). Kinderen uit de knel: Een interventie voor gezinnen verwickeld in een vechtscheiding. Amsterdam: Uitgeverij SWP. ISBN 9789088506314  
<https://tinyurl.com/yyoenvnr>

- Van Lawick, J. (2012). Vechtscheidende ouders en hun kinderen. *Systeemtherapie-Tijdschrift voor Systeemtheoretische Psychotherapie*, (3), 129-150. <https://tinyurl.com/y46lyj9l>
- Van Pol, B. (2016). Hulpverleners hebben onvoldoende empirische kennis van huiselijk geweld. *GZ - Psychologie*, 8(1), 18-19. <http://doi.org/10.1007/s41480-016-0006-8>
- Van Poppel, F., & De Beer, J. (1993). Measuring the effect of changing legislation on the frequency of divorce: The Netherlands, 1830-1990. *Demography*, 30, 425-441. <http://doi.org/10.2307/2061649>
- Van Zanten, M., & Brenninkmeijer, A. F. M. (2011). Waarheidsvinding: van groot belang in de jeugdbescherming. *Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht*, 76, 1-4. <https://tinyurl.com/y25lptla>
- Veilig Thuis. (2019). Handelingsprotocol Veilig Thuis 2019. <https://tinyurl.com/y2txjh4a>
- Verenigde Naties (1989). Verdrag inzake de rechten van het kind. <https://tinyurl.com/yx8t5qjq>
- Verenigde Naties (2006). Resolutie 61/143. Inzake opvoering van de inspanningen om alle vormen van geweld tegen vrouwen uit te bannen. "Intensification of efforts to eliminate all forms of violence against women". <https://tinyurl.com/y3yomwgf>
- Vink, R., De Wolff, M., Broerse, A., & Kamphuis, M. (2017). Richtlijn Kindermishandeling voor jeugdhulp en jeugdbescherming. Leiden: TNO Child Health. <https://tinyurl.com/y5amswuz>
- Vink, R., Pal, S., Eekhout, I., Pannebakker, F., & Mulder, T. (2016). Ik heb al veel meegemaakt: ingrijpende jeugdervaringen (ACE) bij leerlingen in groep 7/8 van het regulier basisonderwijs. Leiden: TNO. <https://tinyurl.com/y2z5gbsy>
- Vink, R. M., Van den Broek, H., Van Harten, L. V., Lenting, E., Elzinga, P. (2015). Huiselijk geweld gemeld en dan? TNO Rapport TNO/CH 2015 R 11166. Leiden: TNO. <https://tinyurl.com/y3takwjw>
- Vlaardingerbroek, P. (2010). Samenwerken in de jeugdzorg: Komt er nog wat van? In M. A. B. Chao-Duivis, E. C. Jansen, & J. B. M. Vranken (editors), *Alleen Samen: Liber amicorum prof. mr. M.A.M.C. van den Berg* (blz. 269-287). Den Haag: Instituut voor Bouwrecht. <https://tinyurl.com/y6gqq49q>

- Von Boch-Galhau, W. (2018). Parental Alienation (Syndrome)-A serious form of psychological child abuse. *Mental Health and Family Medicine*, 13, 725-739. <https://tinyurl.com/y3szsww4>
- Vrolijk-Bosschaart, T. F., Brilleslijper-Kater, S. N., Widdershoven, G. A., Teeuw, A. R. H., Verlinden, E., Voskes, Y., Van Duin, E.M., Verhoeff, A.P., Benninga, N.A., & Lindauer, R. J. (2017). Physical symptoms in very young children assessed for sexual abuse: a mixed method analysis from the ASAC study. *European journal of pediatrics*, 176(10), 1365-1374. <http://doi.org/10.1007/s00431-017-2996-7>
- Walby, S., & Allen, J. (2004). Domestic violence, sexual assault and stalking: Findings from the British Crime Survey. <https://tinyurl.com/y59yyvcm>
- Wandrey, L., Lyon, T. D., Quas, J. A., & Friedman, W. J. (2012). Maltreated children's ability to estimate temporal location and numerosity of placement changes and court visits. *Psychology, Public Policy, and Law*, 18(1), 79–104. <http://doi.org/10.1037/a0024812>
- Warshak, R. A. (2015). Parental alienation: Overview, management, intervention and practice tips. *Journal of the American Academy of Matrimonial Lawyers*, 28, 181–248. <https://tinyurl.com/y2qcytya>
- Wears, R. L., & Wu, A. W. (2002). Dealing with failure: the aftermath of errors and adverse events. *Annals of Emergency Medicine*, 39(3), 344-346. <https://tinyurl.com/y2n6d64r>
- Weiner, M. H. (2000). International child abduction and the escape from domestic violence. *Fordham Law Review*, 69(2), 593-706. <https://tinyurl.com/y5e9bsqk>
- Wessel, E. M., Eilertsen, D. E., Langnes, E., Magnussen, S., & Melinder, A. (2016). Disclosure of child sexual abuse: Expressed emotions and credibility judgments of a child mock victim. *Psychology, Crime & Law*, 22(4), 331-343. <http://doi.org/10.1080/1068316X.2015.1109087>
- Westphal, S. K. (2015). Are the kids alright? Essays on postdivorce residence arrangements and children's well-being. Utrecht University. ISBN: 978-90-393-6303-4 <https://tinyurl.com/y3rb6qgo>



- Weusten, J. (2010). Voorbij de grenzen van de taal: narratieve identiteiten van moeders van autistische kinderen. *Tijdschrift voor Genderstudies*, 9(4). ISSN: 2352-2437 <https://tinyurl.com/y4urxt7g>
- Widom, C. S., Czaja, S. J., & DuMont, K. A. (2015). Intergenerational transmission of child abuse and neglect: Real or detection bias? *Science*, 347(6229), 1480-1485.  
<http://doi.org/10.1126/science.1259917>
- Wijers, M., & Boer, M. D. (2010). Een keer is genoeg. Marjan Wijers Research & Consultancy.  
<https://tinyurl.com/y5pobht2>
- Willems, J. C. M. (2017). Hoe kindermishandeling terug te dringen? *Jeugdbeleid*, 11(2), 131-138.  
<http://doi.org/10.1007/s12451-017-0148-8>
- Witt, L., & Diaz, C. (2018). Social workers' attitudes towards female victims of domestic violence: A study in one English local authority. *Child & Family Social Work*, 24(2), 209-217.  
<http://doi.org/10.1111/cfs.12604>
- Woicik, K., Eisenberg, M., Burgers, V. W. G., Tressova - van Veldhoven, D., Sijtsema, J. J., Bogaerts, S., & Van Zipp-Lens, K. (2019). Plegers van partnergeweld en kindermishandeling. Verschillen, overeenkomsten en overlap. Tilburg: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.  
<https://tinyurl.com/y5sdpbs3>
- Wolzak, A., & Ten Berge, I. J. (2005). Kindermishandeling: de aanpak in Nederland. Nederlands instituut voor zorg en welzijn (NIZW). SWP. SBN-10: 9085600197 <https://tinyurl.com/y5huxmki>
- Wood, J. M., & Garven, S. (2000). How sexual abuse interviews go astray: Implications for prosecutors, police, and child protection services. *Child Maltreatment*, 5(2), 109-118.  
<https://tinyurl.com/y8slxz22>
- Yamaguchi, S., & Lindhorst, T. (2016). Domestic violence and the implementation of the Hague Convention on the civil aspects of international child abduction: Japan and US Policy. *Journal of International Women's Studies*, 17(4), 16-30. <https://tinyurl.com/yybodmbv>
- Zielman, E. (2012). In hoeverre kan BOR bijdragen aan een succesvol verloop van scheidings- en omgangsprocedures bij de rechtbank Almelo? Enschede: Saxion. <https://tinyurl.com/y2eak9k6>

-Zorza, J. (2009). On navigating custody & visitation evaluations in cases with domestic violence: A judge's guide. *Journal of Child Custody*, 6(3-4), 258-286.  
<http://doi.org/10.1080/15379410903084699>

## ***Bijlage I: Uitleg over de wetenschap***

Voor de lezer die niet (zo) bekend is met de wetenschap en in het bijzonder met wetenschappelijke publicaties, geven we in deze bijlage een korte uitleg. Eventueel zou de lezer zich hier verder in kunnen verdiepen door middel van het boek 'Kennis over publiceren' dat de Jonge Akademie op haar website heeft gepubliceerd:

<https://www.dejongeakademie.nl/nl/projecten/projecten/kennis-over-publiceren>.

Mensen die wetenschappelijk onderzoek verrichten (bijvoorbeeld aan een universiteit of onderzoeksinstituut), schrijven hun bevindingen meestal op in artikelen. Deze artikelen sturen zij doorgaans naar nationale of internationale vakbladen (ook wel 'wetenschappelijke tijdschriften' of in het Engels 'journals' genoemd). Het is gebruikelijk dat de editor van een vakblad een overweging maakt of het artikel past bij het vakblad en of het van voldoende kwaliteit is, voordat eventueel overgegaan wordt tot het publiceren van het artikel. Hiertoe stuurt de editor het artikel meestal naar twee of drie 'reviewers': mensen waarvan hij veronderstelt dat zij een goed oordeel kunnen geven over de waarde van het artikel en de kwaliteit. Deze reviewers zijn bijvoorbeeld onderzoekers die binnen hetzelfde thema werken. Het artikel kan op basis van zo'n review proces worden afgewezen of worden gepubliceerd. Vaak wordt het artikel pas gepubliceerd nadat de auteurs eerst nog een aantal aanpassingen hebben gemaakt in hun stuk op basis van de commentaren die de reviewers hebben geschreven. Soms, maar niet altijd verloopt het reviewproces geanonimiseerd (waarbij de auteurs en reviewers uiteraard wel vermoedens kunnen hebben, bijvoorbeeld omdat een reviewer de auteur wijst op eigen werk of doordat de auteurs in hun artikel verwijzen naar eerdere eigen publicaties).

Dit proces is bedoeld om de kwaliteit van publicaties zo veel mogelijk te waarborgen. Het wordt ook wel een 'peer-review' proces genoemd. Het is geen absolute garantie. Welk werk er gepubliceerd wordt, is immers afhankelijk van hoe goed de editor zijn werk doet. Hij maakt immers een eerste beoordeling of hij het werk direct afwijst, of de moeite waard vindt het uit te sturen naar reviewers. Ook kiest de editor de reviewers. Daar maakt de editor een afweging van wat hij met de commentaren en oordelen van de reviewers doet. Het proces is tevens afhankelijk van de kwaliteit van de reviewers. Bovendien wordt uitgegaan van een bepaalde kwaliteit en integriteit van de onderzoekers: dat zij daadwerkelijk de data hebben verzameld, dat zij de statistische analyses correct rapporteren, en dergelijke. De wetenschapsfraude van Stapel

die in 2011 aan het licht kwam, maakt duidelijk dat het ondanks de review-procedures van vakbladen, mogelijk is dat wetenschappelijke publicaties ons niet correct informeren (zie [https://nl.wikipedia.org/wiki/Diederik\\_Stapel](https://nl.wikipedia.org/wiki/Diederik_Stapel)). Overigens zijn er tevens tijdschriften die geen peer-review proces hebben. Sommige zoekmachines voor wetenschappers geven enkel resultaten van geselecteerde tijdschriften die een peer-review proces hebben en waarvan wordt verondersteld dat ze goede artikelen publiceren. Deze veronderstelling is bijvoorbeeld gebaseerd op het feit er vaak naar de artikelen uit het tijdschrift wordt verwezen.

In sommige gevallen worden onderzoeksresultaten op een andere manier gedeeld dan in een wetenschappelijk tijdschrift. Soms is dat voorafgaand of volgend op een of meerdere publicaties in een wetenschappelijk tijdschrift. Wetenschappers presenteren hun bevindingen ook op congressen, soms in een (geredigeerd) boek, soms op een website, (bijvoorbeeld om verslag te doen van een gesubsidieerd project), of in een verslag aan een opdrachtgever. Studenten die in het kader van hun opleiding een onderzoek doen, schrijven hun bevindingen op in een scriptie, die tegenwoordig doorgaans ook online worden gepubliceerd op een website van de opleiding. Een onderzoeker die onderzoek verricht binnen een promotietraject, schrijft de bevindingen op in een proefschrift. Dit zijn slechts voorbeelden van manieren waarop onderzoeksresultaten kunnen worden gedeeld, er zijn nog andere vormen. Bij deze vormen van publiceren kan het zijn dat er een peer-review heeft plaatsgevonden, maar dat hoeft niet. Vaak geven de onderzoekers in dergelijke publicaties en presentaties wel uitgebreid informatie over de manier waarop zij hun onderzoek hebben uitgevoerd en over de gegevens die ze hebben verzameld. De lezer of toehoorder kan in alle gevallen en zeker bij publicaties die niet peer-reviewed zijn, (ook) zelf de waarde van een publicatie of presentatie beoordelen. In wetenschappelijke opleidingen wordt dit aan studenten geleerd en met studenten geoefend.

Er zijn allerlei manieren waarop men ervoor probeert te zorgen dat wetenschappelijk onderzoek benut wordt in de praktijk. Wetenschappers kunnen bijvoorbeeld een persbericht schrijven naar aanleiding van een publicatie. Journalisten kunnen onderzoekers benaderen wanneer zij een rapportage maken over een bepaald onderwerp. Soms wordt bij het verstrekken van een subsidie expliciet vermeld dat onderzoeksresultaten vrij beschikbaar moeten worden. Door middel van een database zorgt het Nederlands Jeugdinstituut ervoor dat men informatie kan vinden over de werking van bestaande programma's en interventies voor de jeugd. De

overheid heeft adviesraden aan wie ze vragen kan stellen, en/of van wie zij ongevraagd advies kan krijgen, zoals het Centraal Bureau voor de Statistiek en de Gezondheidsraad. Deze adviesraden gebruiken onder meer wetenschappelijke publicaties. Ze gebruiken vaak ook andere bronnen. Uiteraard zijn wetenschappelijke publicaties niet de enige informatieve bronnen over een onderwerp.

## ***Bijlage II: Citaten uit het werk van Gardner***

[Er zit een beetje pedofilie in ieder van ons.]

"There is a bit of pedophilia in every one of us." - Gardner, R.A. (1991). *Sex Abuse Hysteria: Salem Witch Trials Revisited*. Cresskill, NJ: Creative Therapeutics. (p. 118)

[De reden dat kinderen eronder lijden is dat onze samenleving overdreven reageert (op pedofilie).]

"It is because our society overreacts to it [pedophilia] that children suffer." - Gardner, R.A. (1992b). *True and False Accusations of Child Sex Abuse*. Cresskill, NJ: Creative Therapeutics. (pp. 594-5)

[Sommige kinderen ervaren "hoge seksuele driften in de vroege kinderjaren". "Er is een goede reden om aan te nemen dat de meeste, zo niet alle, kinderen het vermogen hebben om een orgasme te bereiken op het moment dat ze geboren worden.]

Some children experience "high sexual urges in early infancy." "There is good reason to believe that most, if not all, children have the capacity to reach orgasm at the time they are born." - Gardner, R.A. (1992b). *True and False Accusations of Child Sex Abuse*. Cresskill, NJ: Creative Therapeutics. (p. 15)

[Kinderen zijn van nature seksueel en kunnen seksuele interacties op gang brengen door de volwassene te "verleiden".]

Children are naturally sexual and may initiate sexual encounters by "seducing" the adult. - Gardner, R.A. (1986). *Child Custody Litigation: A Guide for Parents and Mental Health Professionals*. Cresskill, NJ: Creative Therapeutics (p. 93).

[Als de seksuele relatie wordt ontdekt, "zal het kind waarschijnlijk liegen zodat de volwassene de schuld krijgt van de initiatie".]

If the sexual relationship is discovered, "the child is likely to fabricate so that the adult will be blamed for the initiation." - Gardner, R.A. (1986). *Child Custody Litigation: A Guide for Parents and Mental Health Professionals*. Cresskill, NJ: Creative Therapeutics (p. 93).

[Oudere kinderen kunnen worden geholpen om in te zien dat seksuele ontmoetingen tussen een volwassene en een kind niet universeel als laakbare handelingen worden beschouwd. Het kind kan worden verteld over andere samenlevingen waarin dergelijk gedrag werd en wordt beschouwd als normaal. Het kind zou kunnen worden geholpen om de wijsheid van Shakespeare's Hamlet te waarderen, die zei: "Niets is goed of slecht, maar denken maakt het zo".]

Older children may be helped to appreciate that sexual encounters between an adult and a child are not universally considered to be reprehensible acts. The child might be told about other societies in which such behavior was and is considered normal. The child might be helped to appreciate the wisdom of Shakespeare's Hamlet, who said, "Nothing's either good or bad, but thinking makes it so." Gardner, R.A. (1992b). *True and False Accusations of Child Sex Abuse*. Cresskill, NJ: Creative Therapeutics.(p. 549)

[Als de moeder hysterisch op het misbruik heeft gereageerd, of het als excuus heeft gebruikt voor een campagne van denigreren van de vader, dan doet de therapeut er goed aan om te proberen haar "te ontnuchteren".... Haar hysterie .... zal bijdragen tot het gevoel van het kind dat er een gruwelijke misdaad is gepleegd en zal daardoor de kans op enige vorm van toenadering tot de vader verminderen. Men moet al het mogelijke doen om haar te helpen de "misdaad" in het juiste perspectief te plaatsen. Ze moet geholpen worden om te begrijpen dat in de meeste samenlevingen in de geschiedenis van de wereld dergelijk gedrag alomtegenwoordig was en dat dit nog steeds het geval is.]

"If the mother has reacted to the abuse in a hysterical fashion or used it as an excuse for a campaign of denigration of the father, then the therapist does well to try and "sober her up".... Her hysterics ... will contribute to the child's feeling that a heinous crime has been committed and will thereby lessen the likelihood of any kind of rapprochement with the father. One has to do everything possible to help her put the "crime" in proper perspective. She has to be helped to appreciate that in most societies in the history of the world, such behavior was ubiquitous [i.e., everywhere], and this is still the case." - Gardner, R.A. (1992b). *True and False Accusations of Child Sex Abuse*. Cresskill, NJ: Creative Therapeutics. (pp. 576-7)

[Haar eigen verminderde schuldgevoelens over masturbatie zal het voor haar gemakkelijker maken om haar dochter hierin aan te moedigen, als dit nodig is. En haar toegenomen seksualiteit kan de noodzaak voor haar man om terug te keren naar hun dochter voor seksuele bevrediging verminderen.]

"Her own diminished guilt over masturbation will make it easier for her to encourage the practice in her daughter, if this is warranted. And her increased sexuality may lessen the need for her husband to return to their daughter for sexual gratification." - Gardner, R.A. (1992b).

*True and False Accusations of Child Sex Abuse* . Cresskill, NJ: Creative Therapeutics. (p. 585)